

PANORMIA V

[*Incipiunt capitula quinti libri*]

Quinta pars continet de clericis sola infamia sine testibus accusati quota manu se debeant purgare. De causis et negotiis laicorum. De vocatione excommunicandorum. De licita et illicita excommunicatione. De absolutione. De illis qui excommunicatis fidelitate aut sacramento astricti sunt, quod possunt sine periurio absolvi ab illo sacramento. De hereticis post mortem excommunicandis. Quod sit communicandum non ex ratione excommunicatis.

[*Expliciunt capitula*]¹

Incipit liber quintus²

¹ Inc. - libri. Quinta - Expl. capitula Tb; Quinta pars - ratione communicatis LaPhPrQeVm; *om.* AdBdBcCaCeDaDbEaEgFbFcGcHaLdLfLjMjMgMjMkMmMoOaPaPdPfPtQaRaSbSeSgSlTcTdVpVqWc

² Incipit liber quintus BeLcMhMkPhPkQeSeSlTbTc (PhQe *before capitula*); Incipit quinta pars Bb²CaEgFbGcLgPrVm; Quinta pars hic incipit Cb; Incipit v. BdDbEaLmOfPdSbVo; Quinta pars MgOemg; Liber quⁱntus Oe²mg; Incipit quintus ObOcOdPfPw; Incipit quinta pars et liber nonus Pa; Incipit pars quinta Ra, Vp *in mg.*; *om.* CeDaMmMqOaPdPtQaSgWc

1

¹ *Ex concilio Agathensi², cap. iiii³*

Si quis presbiter vite sue negligens pravis exemplis mala de se suspicari permiserit, et populus ab episcopo iuramento seu banno Christianitatis constrictus, infamiam eius patefecerit, et certi accusatores criminis eius defuerint, admoneatur primo seorsum ab episcopo, deinde sub duobus vel tribus testibus. Si non emendaverit, in conventu presbiterorum⁴ episcopus eum publica increpatione admoneat. Si vero neque sic se correxerit, ab officio suspendatur usque ad dignam⁵ satisfactionem, ne populus fidelium in eum⁶ scandalum patiat. Si autem accusatores legitimi non fuerint, qui eius crimina manifestis indiciis probare contenderint, et ipse

¹ i. (*om.* Lj) De clericis sola infamia accusatis quota manu se debeant purgare *add. in mg.* BdLj, *in text* Pa; Quod presbiter de sola infamia septem testibus sui ordinis se purgare debeat *add. in mg.* CadaLn²; De clericis – manu se debeant purgare Ea; De clericis sola infamia sine testibus accusatis, quota manu se debeant purgare *add.* DbOf; De clericis sola infamia sine testibus accusatis *add.* Lm; Ieronimus *add.* Mo; De presbiteris accusatis sola infamia *add.* Ra; De accusatis sola infamia Vp(*mg.*). Quod presbiter de sola infamia septem testibus sui ordinis se purgare debeat *add. in mg.* Ca. *Large lacuna in Pc*

² Agathensi CaDaMgMqPcPfPrSbVmVoVp; Hylernensi Pq; Triburiensi QeTb; Mathensi Tc. Ex conc. Ag. *in mg.* Be

³ cap. iiii DaFbMgMqPfPrSbVoVp; *om.* BeCaPtTbTc; *no insc.* BdCeGcLcOaOcOdPaPhPkPwRaTdWc; i *in mg.* Be²

⁴ presbiterorum *CaMgPcPfTb; populi Tc

⁵ *in mg.* Ra²

⁶ eum BeCaGcPfTb; eo MgTc

negaverit, tunc ipse⁷ cum septem sociis suis eiusdem ordinis, si valet, a crimine semetipsum⁸ expurget. Diaconus vero si eodem crimine accusatus fuerit semetipsum cum tribus⁹ excuset¹⁰.

ID 6.226] cf C 2 q 5 c 12b, widely var.; X 5.34.2 to scandalum patiatur

⁷ tunc ipse *CaMgPfTb; *om.* Tc

⁸ semetipsum *CaMgPfTb; *om.* Tc

⁹ testibus *add.* PrTcVm, *om.* *CaMgObOdPfTb

¹⁰ excuset BeCeDaMgMqPaPfPrTbVoVp; *om.* Ca; expurget HaPcPtRaTcTdWc

2

Ex concilio Hilerdensi¹, cap. x

Si quis presbiter a plebe sibi² commissa mala opinione infamatus fuerit, et episcopus³ legitimis testibus approbare non potuerit, suspendatur presbiter usque ad dignam satisfactionem, ne populus fidelium in eo scandalum patiatur. Digna enim⁴ satisfactio est⁵ si⁶ eis a quibus reus⁷ creditur post rectam⁸ securitatem de imposito crimine innocens esse manifestetur. Quod ita a nobis et a maioribus constitutum esse docetur. Sed sive secundum canones sive ad arbitrium episcopi sibi collegas septem coniungat, et iuret in sacro coram posito evangelio, quod eum sancta Trinitas et Christus Filius Dei qui illum⁹ fecit et docuit quod evangelium continet et sancti quatuor evangeliste qui illud scripserunt sic adiuvent quod ille prenominatam actionem ita non perpetrarit¹⁰, sicut ei de illo¹¹ oblatum est, et in hac satisfactione¹² purgatus, secure deinceps suum exerceat ministerium. Quam¹³ satisfactionem nonnulli precedentium patrum sanctum Leonem papam in basilica¹⁴ sancti Petri apostoli coram reverendissimo cesare Carolo ac¹⁵ clero et¹⁶ plebe ita fecisse

¹ Hilerd- *BeCaCeOcOd²PkTbTc; Hilern- GcMgObOdPcPfPw

² sibi *CaMgPfTc; *om.* PhTb

³ episc. *CaMgObOcOdPfPkPwTb; ipse Tc

⁴ autem Be

⁵ sat. est BeGc²PhPrRa²TbVo; sat. est fidelium Ca; sat. DaFbGcMgPf; satisfactio OaRa; est sat. Tc

⁶ ss Ra

⁷ ss Vo. esse *add.* CaMgTc, *om.* *BePfTbVo

⁸ rectam *BeCePaPfTbVo; factam CaGcHaMgTcTdVp

⁹ illum *MgPfTb; illud CaGcTc

¹⁰ -rarit *BeCaPfTbVo; -raverit Gc²MgTc

¹¹ ei de illo MgPfTbTc; eidem illi Ca

¹² *corr. fr.* -onem Ca

¹³ Quam *CaMgTbTc; Qua Pf

¹⁴ id est parva ecclesia (*corr. fr.* parvam ecclesiam) *add. in mg.* Ln²

¹⁵ ac *CaMgPfTb; et Tc

¹⁶ et CaMgPfTb; ac Tc

commemorant, atque ita mox venerandum¹⁷ principem contra eiusdem sancti pape adversarios digne ultionis vindictam exercuisse.

ID 6.229] C 2 q 5 c 13 to suum exequatur ministerium *only*, *var.*

¹⁷ venerandum *MgPfSbTbTc; reverendum CaDa

3

¹ *Decretum et responsio Leonis pape ad Carolum*²

Omnibus vobis visu aut³ auditu notum esse non dubitamus quod⁴ sepissime, suadente antiquo hoste, sacerdotibus crimina diversa⁵ obiciantur, sed quoniam qualiter ex eis ab⁶ his rationabilis⁷ examinatio et satisfactio fiat, licet tempore bone memorie domini genitoris nostri⁸ Pipini, sive priscis temporibus a sacris patribus et a⁹ reliquis bone devotionis hominibus sepissime ventilatum¹⁰ fuerit, nos¹¹ tamen pleniter et ad liquidum¹² diffinitum reperire minime¹³ quivimus. Nostris quippe temporibus idipsum a sanctis episcopis et¹⁴ reliquis sacerdotibus a ceteris¹⁵ ecclesiastice dignitatis ministris nostris in regnis seu in aliis Deo degentibus¹⁶, nobisque una cum eis agentibus, sepissime propter multas et nimias reclamaciones que¹⁷ ex hoc ad nos¹⁸ ex diversis partibus venerunt ventilatum est, sed qualiter consultu domini et patris nostri Leonis¹⁹ apostolici²⁰ ceterorumque Romane ecclesie episcoporum et

¹ Quod Leo papa xii episcopos in sua purgatione habuerit *add. in mg.* CaDaLn²

² Decr. et resp. (repositio Mg) Leonis pape ad Carolum *BeCaDaEaGcLdLfLmMqOaPcPfPhPrSbVo; Karolus imperator Pt; Decretum Karoli et responsio Leonis pape *add. in mg.* Sb; Decr. - pape Tb; Decr. - ad Carolum Tc; Decr. Caroli imperatoris CbLj; *om.* Mg
De eodem *add.* Pa

³ aut *BeCaCbGcLjLmMgPhTc; et Ld; ac Pf; an Vo; *om.* LfTb

⁴ quod *BeCaCbLdLfLjLmPfTbVo; quam GcMg(vel quod ss); quoniam Tc

⁵ crim. div. *BeCaCbLdLfLjLmMgPfTcVo; div. crim Lf; crim. adversa Ph; crim. Tb

⁶ ex eis ab *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; ab eis ex Tc

⁷ -abilis *CaMgPfTbTc; -alis Lf

⁸ gen. nostri CaLdLfLjMgPfTc; nostri gen. PhTb

⁹ a *Ca²CbLdLfLjLmMgPfTb; Ca *erased*; *om.* Tc

¹⁰ sep. vent. *CaCbLdLfLjLmMgPfTc; vent. sep. PhTb

¹¹ nos *CaMgPfTbTc; non Ld

¹² ad liquidum CaMgPfTbTc; aliquidum Lm

¹³ rep. min *BeCaCbLdLfLjLmMgPfTb; min. rep. Lf; rep. non Tc

¹⁴ a *add.* CaGcLfMgRa, *om.* *BeDbPfTbTcVo

¹⁵ a ceteris LmOaPhTb; ac ceteris Be; et ceteris CaLdLfRa; ceteris CbLjMq(*lacuna follows*)PfVo; ceterisque GcMgPf²; et reliquis Tc

¹⁶ *corr. fr.* gentibus Ld

¹⁷ que *CaPfTbTc; qua Mg

¹⁸ ex hoc ad nos *BeCaCbGcLdLfLjLmMgPfTb; ad nos Lf; ad nos ex hoc Tc

¹⁹ unde *add. and canc.* Ca, papa *add.* Vo (*moved from before Leonis*)

²⁰ -lici *BeGcLfMgOaSb²TbTc; -li CaCbDbLdLfLjLmPfSb; *om.* Vo

reliquorum sacerdotum²¹, sive orientalium et Grecorum patriarcharum et multorum sanctorum episcoporum et²² sacerdotum, necnon et nostrorum²³ episcoporum²⁴ omniumque²⁵ sacerdotum²⁶ ac²⁷ levitarum auctoritate et²⁸ consensu, atque²⁹ reliquorum fidelium et cunctorum³⁰ consiliariorum³¹ nostrorum consultu diffinitum est, vos³² omnes utriusque ordinis ministros scire volumus.³³ Statutum est namque³⁴ ratione et³⁵ necessitate atque³⁶ auctoritate predicta³⁷ consultu omnium, ut quotienscumque cuique sacerdoti³⁸ crimen imponitur, si ipse³⁹ accusator talis fuerit ut recipi debeat, quia quales ad accusationem sacerdotum⁴⁰ admitti debeant in canonibus pleniter expressum est. Si autem⁴¹, ut dictum est, ille accusator qui canonice est recipiendus eum cum legitimo virorum numero et bonorum⁴² testium approbare in conspectu episcoporum poterit, tunc canonice diudicetur⁴³, et si culpabilis inventus fuerit, canonice dampnetur⁴⁴. Si vero eum suprascripto⁴⁵ pretextu approbare ipse accusator minime⁴⁶ poterit, et hoc canonice diudicetur.⁴⁷ Ipse vero sacerdos, si⁴⁸ suspiciosus aut⁴⁹ incredibilis suo episcopo⁵⁰ aut reliquis suis consacerdotibus⁵¹ sive⁵²

²¹ -otum *CaMgPfTbTc; -otibus Lm

²² omniumque *Vosm.*; et reliquorum sac. - episcoporum et *om.* Sg

²³ sanctorum (suorum Lf) episcoporum - nostrorum BeCaEaLdLfLjMgMqOaObPfPrSbTbTcVoWc; *om. Brant; in Vosm.*

²⁴ necnon et (*om.* Oa) nost. episc. *BeCbGcLdLjMgMqOaObOcOdPfPwTbTdVoVpWc; necnon et nost. CaDaLlRa; necnon. Lm; *om.* PcPkTc; et sacerdotum necnon et ... episcoporum *add. in mg.* Mq, *om. Vm*

²⁵ omnium ceterorumque OaPrVm

²⁶ nec non et nostrorum episcoporum omniumque Romanorum sacerdotum necnon (*om. Vosm.*) *add. Brant, om.* BeCaEaGcLdLfLjMgObOeOfPfPrRaSgTbTcVo

²⁷ ac *BeCaPfTbTcVo; et CbGcLjMg

²⁸ et *BeCaCbLdLfLjMgPfTb; *om.* Lm; cum Tc

²⁹ atque *BeCaCbLdLjLmMgPfTb; ac Lf; *om.* Tc

³⁰ sacerdotum et *add.* Lm, *om.* *CaMgPfTbTc

³¹ consilianorum Lf

³² vos CaCbLdLfLjLmMgPfTb; et nos Tc

³³ episcoporum et reliquorum sacerdotum – volumus *in cramped script over erasure* Sb

³⁴ est namque *CaCbLdLfLjLmMgPfPh; namque est TbTc

³⁵ ratione et *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; *om.* Tc

³⁶ ss Be

³⁷ auct. pred. *BeCeLjLmPaTb; predicto CaCbHaLdMgMqPfTcTdVoVp; predicta Gc

³⁸ -oti *BeCaCbLfLjLmMgPfTbVo; sacerdoti ss Gc²; -otum LdTc

³⁹ ipse CaCbLdLjLmMgPfTb; *om.* Tc

⁴⁰ -otum *CaPfTbTc; -otium Mg

⁴¹ autem *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; *om.* Tc

⁴² et bon. *CaPfTbTc; *om.* Mg

⁴³ can. diud. *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; diud. can. Tc

⁴⁴ -etur *CaCbLdLfLjLmMgTbTc; -atur Pf

⁴⁵ -scripto *GcMgPfTbTcVo; -dicto BeCaCb

⁴⁶ minime *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; non Tc

⁴⁷ et si culpabilis inventus – diiudicetur *in mg.* Pr

⁴⁸ sit *add.* CbLj, *om.* *CaMgPfTbTc

⁴⁹ aut *BeLmTb; et CaGcMgPfTc; an Vo

bonis et iustis⁵³ de suo populo⁵⁴ vel de sua plebe hominibus fuerit, ne in crimine aut predicta suspicione remaneat⁵⁵, cum tribus aut quinque vel septem⁵⁶ bonis ac vicinis sacerdotibus, exemplo Leonis pape, qui duodecim episcopos in sua purgatione habuit, vel eo amplius si suo episcopo visum fuerit aut necesse propter tumultum populi prospexerit⁵⁷, et cum aliis⁵⁸ bonis et iustis⁵⁹ hominibus se⁶⁰ sacramento coram populo super quatuor evangelia dato⁶¹, purgatum⁶² ecclesie reddat⁶³. Si quis⁶⁴ autem scire⁶⁵ desiderat quales testes ad accusationem sacerdotum recipi debeant, et quid⁶⁶ de⁶⁷ accusatore⁶⁸ faciendum sit, pleniter in canonibus reperiri poterit⁶⁹.

ID 6.419] C 2 q 5 c 19

⁵⁰ fuerit *add. and canc.* Ld

⁵¹ consac- *CaMgPf²TbTc; sac- Lm

⁵² et *add. ss* Cb²

⁵³ de suo episcopo aut reliquis – et iustis *in mg.* Mq²

⁵⁴ suo pop. BeGcMgPfTbTcVo; pop. suo CaLf; episcopo Lm. aut reliquis suis - de suo populo *repeated* Lm

⁵⁵ purgat se *add. Tb, om.* *CaCbLdLfLjLmMgPfTc

⁵⁶ septem *CaMgPfTbTc; vi Lf

⁵⁷ prospexerit BeCbDaGcLdLfLjLmMgTbTcVo²; perspexerit Ca; prospexerint Pf; proserit Vo

⁵⁸ aliis *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; *om.* Tc

⁵⁹ bon. et (ac Lf) iust. BeCaCbLfLjLmMgPfPhTc; bon. et cum iust. Ld; iust. et bon. Tb

⁶⁰ se *CaCbLdLfLjLmMgPfPhTc; *om.* Tb

⁶¹ dato *BeCaCbLdLjLmMgPfTc; dat Lf; *om.* Tb

⁶² purgatum *BeTbTcTdVo; purgamento BdCaCbCeDaFbHaLdLfLjLmMqObPaPcPfPkPwRaSbVp; pergamento GcMg; purgato PhPrVm

⁶³ reddat BeCaDaLdLfMgMqOcOd² Pc²PrRaSbTbTcVmVo; reddet <eum> Fb; *om.*

BdCbCeLjLmObOdPaPcPfPkPw; purg... *add.* Pf²

⁶⁴ Si quis *in mg.* Sb

⁶⁵ autem scire *CbGcLjMgPf(after lacuna)TcVo; autem scire se BeLfLmMqOaRa; scire se Ca; autem scire *and erasure* Ld; autem se scire PhTb

⁶⁶ quid *CaMgPfTbTc; quicquid Cb

⁶⁷ de *CaMgPfTbTc; *om.* Lm

⁶⁸ -atore *BeGcMgPfRaTbVo; -atione CaCbTc

⁶⁹ rep. pot. BeCaGcOaPfRaTb; reperiri potest Mg; reperire poterit Tc; repperire potest Vo

4

De purgatione¹ Leonis pape²

Auditum est³, fratres carissimi, et divulgatum est per multa loca, qualiter homines mali adversum me insurrexerunt et debilitare⁴ voluerunt et miserunt super me gravia crimina. Propter quam causam iste clementissimus ac serenissimus dominus⁵ Carolus una cum sacerdotibus et optimatibus suis istam pervenit ad urbem.

¹ De purg. CaMgPaPfTbVo; Deprecationes Ph; De purificatione RaDaSbVp

² sedis Romane *add.* Sb

³ est *BeCaOaPfTbTcVo; *om.* MgQa

⁴ debellare (?) *add. in mg.* Ra²

⁵ rex *add.* BeMgQaTb, *om.* *CaGcMqPcPfRaTcVo

Quamobrem ego Leo pontifex sancte Romane ecclesie a nemine iudicatus neque coactus sed spontanea mea⁶ voluntate, purifico me in conspectu vestro coram Deo et angelis eius, qui conscientiam meam novit, et beato Petro principe apostolorum in cuius conspectu consistimus, quia istas criminosas et sceleratas res quas illi mihi obiciunt nec perpetravi, nec perpetrare⁷ iussi. Testis mihi est Deus⁸ in cuius iudicium venturi sumus et in cuius conspectu consistimus. Et hoc propter suspensiones malas tollendas mea spontanea voluntate facio, non quasi in canonibus inventum sit aut quasi⁹ ego¹⁰ hanc consuetudinem¹¹ aut decretum in sancta ecclesia successoribus meis nec non et fratribus et coepiscopis nostris imponam, sed ut melius a vobis abscidatis rebelles cogitationes.

ID 5.313] C 2 q 5 18 is remote

⁶ mea *CaMgPfTb; om. Tc

⁷ -are *CaMgPfTb; -ari Tc²

⁸ mihi est Deus BeCaGcMgTb; enim mihi est Deus Oa; est mihi Deus Pf?Tc; mihi Deus est PwVo

⁹ in can. inv. sit aut quasi *MgQaRa²Vp; om.

BdBeCaCeDaFbGcHaMqOaPaPcPfPhPkPrPwRaSbTbTcTdVmVo

¹⁰ ss Be

¹¹ corr. fr. necessitate Pc

5

¹Ex registro Gregorii pape ad Iustinum² imperatorem³

Habet⁴ proprium antiqui⁵ hostis invidia ut quos in pravorum actuum perpetratione⁶ sibi resistentes⁷ decipere non valet, opinionem eorum falsa ad presens⁸ simulando dilaceret. Quoniam igitur quedam contra sacerdotale propositum de Leone fratre et⁹ coepiscopo nostro sinister rumor asperserat, utrum vera essent districta diutius fecimus¹⁰ inquisitione¹¹ perquiri, et nullam in eo de his¹² que fuerant dicta culpam invenimus, sed ne quid¹³ videretur omissum¹⁴ nostro¹⁵ potuisset¹⁶ cordi

¹ Register liber est in quo institutiones suas scribebant apostolici add. Tc² mg

² Iustinum BdDaEaLdOaPc?PfPhQaSb(pc)TdVo; Iustinianum BeCaFbGcLfMgPaPrRaTcVp; iustissimum Tb

³ ad Iust. imp. om. CbLjMq. Stephanus papa V Leoni Teanensi episcopo Lm. De eodem add. Pa

⁴ hoc add. LgMgQaTc, om. BeCaCbFcGcLdLfLjLmMqOaPfPkPwRaSeTbVo

⁵ prop. ant. *CaCbLdLfLjLmMgPfPhTc; ant. prop. Tb

⁶ -ione PfTcVo; -ionem BeCaGcMg(vel e ss)PhTb

⁷ -tes *BeCaPfPhTb²TcVo; -te (vel s ss) Mg; restentes Tb

⁸ falsa ad pres. *MgPfTbTc; ad pres. falsa Ca

⁹ et *TcVo; nostro et BeCaGcPfTb; om. Mg

¹⁰ fec- *CaPfTbTc; fac- Mg

¹¹ corr. fr. -iones Ld

¹² his *CaMgPfTbTc; iis CbLj

¹³ quid CaCbLdLfLjLmMgPfTbTc; quod Pf²

¹⁴ quod add. CaCbLd²LfLjMgTcTdVoVp, om. *BeGcLdLmOaPaPfTb

dubium remanere, ad beati Petri sacratissimum corpus districta eum ex abundanti¹⁷ fecimus¹⁸ sacramenta prebere, quibus prestitis magna sumus exultatione gavisi, quod huiusmodi innocentia¹⁹ evidenter²⁰ enituit²¹. Pro qua re gloria²² vestra predictum virum²³ cum omni caritate suscipiat, et reverentiam ei²⁴ qualem sacerdotem decet exhibeat, nec ulla remaneat²⁵ de his²⁶ que iam sunt purgata²⁷ dubietas. Et ita suprascripto²⁸ vos episcopo devotissime oportet in²⁹ omnibus adherere, ut congrue decenterque Deum in eius persona videamini cuius minister est honorare.

ID 5.309] C 2 q 5 c 6

¹⁵ nostro *BeCaMg (vel v ss)PfTbTcVo; vestro Ld; non Oa

¹⁶ -set CaCbLd²LfLjMgPfTc; -se BeGcLdLmTb

¹⁷ -andi Cb

¹⁸ ex ab. fec. *CaPfTbTc; fec. ex ab. Mg

¹⁹ eius add. *Mg, om. BeCaGcPfTbTcVo

²⁰ evidenter *LmMgPfTbTc; om. Ca

²¹ enituit CaCbLdLfljLmMgPfPhTc; innotuit Tb

²² re gloria *CaCbLdLfljLmMgTbTc; regula Pf

²³ virum BeCaMgPf²TbTc; verum LmPf

²⁴ ei *MgPfTbTc; om. Ca

²⁵ remaneat BeCaCbLdLfljLmPfTb; cordibus rem. Mg; rem. cordibus Tc

²⁶ his *BeCaMgPfTbTc; iis CbLj

²⁷ sunt purg. *CaCbLdLfljLmMgPfPhTc; purg. sunt Tb

²⁸ suprascripto *CaLdLfljMgPfTc; dicto Tb

²⁹ his add. Ca, om. *MgPfTbTc

6

¹Ex registro² ad³ Brunechildem⁴ reginam Francorum⁵

Menam⁶ vero reverendissimum fratrem coepiscopum nostrum⁷ postquam⁸ ea que de eo dicta fuerunt⁹ requirentes in nullo invenimus esse culpabilem, qui insuper¹⁰

¹ Quod presbiter postquam se purgaverit non debet ulterius quasi reus affligi add. in mg CaDaLn², De eodem add. Pa

² registro BeDbLdLmMhMkMqTb; registro Gregorii pape (om. MjTc)

CaEgGcLfMgMjOd²PrRaTcWc; registro eiusdem CbLj; regis Oa; eodem Pf; reg' Gr. Sb²; eodem reg. Vo

³ ad *CaCbLdLfljMfMgMjTbTc; et Pf

⁴ Brunechildem *BeGcLdLfljLmMgTbVo; Bruchenildem CaCb; Burnechidem Db; Brunnihildem Mj; Prunehildam Mq; Brunchildem Oa; Brunegidem Pc; Burnechildem Pf; Brinegildem Tc

⁵ reg. Franc. *BeCaCbEgGcLdLfljLmMgMhMkPtTbTc; whole insc. added Od²; om. Pf

⁶ Menam CaDaHaLfMfMhMjMkOdPhPwQeRa²VoVp; Menan

BdBcEbEgGcLdLjMgMq²OcPcPfPrSbTcVmWc; Penam CePaPkPt; Nenam Lg; Zenam LmOa; Nenam Mq; Senam Ra; Mennam *Tb

⁷ coep. nost. BeCbGcLdLjLmMhMjMqPfPrSbTbVo; nost. et coepiscopum CaDaHaMkPtTcTdVp;

coep. nost. et Cb; et coep. nost. EgMfMg; nost. et coepiscoporum Lf; nost. coep. Oa

⁸ corr. fr. postea Gc; -qua Ld

⁹ dicta fuerunt BeLdLjMfMhMjMkOaPfTbVo²; dicta fuerint CaGcLfMg; dicta fuerant Pt; fuerant dicta Tc; dicta sunt Vo

ad sacratissimum¹¹ corpus beati Petri apostoli¹² sub iureiurando satisfaciens¹³ se monstravit alienum¹⁴, reverti illum¹⁵ purgatum absolutumque¹⁶ permisimus. Quia sicut dignum erat ut si in aliquo reus existeret, culpam in eo canonice puniremus, ita dignum¹⁷ non¹⁸ fuit, ut eum adiuvante innocentia diutius retinere vel affligere in aliquo deberemus¹⁹.

ID 5.311] C 2 q 5 c 7a

¹⁰ qui insuper *om.* Mf

¹¹ *corr. fr.* sact- Ld

¹² Petri ap. *CaLdLfLjTbTcVo; ap. Petri BePf; Petri LgMg

¹³ faciens Ph. ab his que ei obiecta fuerant *add.* EgTc, ab eis qui opinioni obiecta fuerant *add. ss* Fb²; ab his qui opinioni eius obiecta fuerant *add.* Ra²mg, ab his que obiecta fuerant eius opinioni de *add.* Brant, *om.*

BdBeCaCeCbDaDbFbGcLdLfLgLjLmMfMhMjMkMmMoMqOaObOcOdOeOfPaPcPfPhPkPqPtPwQaRaSbSgSeTbTcVmVoWc [ab his que obiecta eius opinioni fuerant *add.* ID]; *for* Mg *see below*

¹⁴ ab his que obiecta eius opinioni fuerant *add.* Mg

¹⁵ illum *CaCbLdLfLjLmMfMgMhMjMkPfTb; illuc Tc

¹⁶ -tumque *BeCaGcLdLfLmMfMgMjTbTcVo; -tum MhMkPf

¹⁷ erat *add. and canc.* Lm

¹⁸ non *CaMfMgMhMjMkOaPfTbTc; *om.* CbLj

¹⁹ affl. (iam *add.* Mk) in aliquo (non *add.* CbLj) deb. *BeCaLfLjLmMfMhMjMkOaPfTb; aufugere in aliquo deb. Gc; <in> aliquo affl. deb. Ld; affl. deb. in aliquo MgTc

7

¹Alexander II Rainaldo² Cumano³ episcopo

Super causas⁴ Gillandi presbiteri tui⁵ de morte episcopi sui⁶ predecessoris tui infamati⁷ in medium consulimus. Itaque circum⁸ omnium astantium fratrum unanimi assensu tue dilectioni rescribimus, prefatum Gillandum presbiterum⁹ ante te presentandum. Ubi si certi accusatores defuerint, tunc dictante iustitia sine omni controversia presbiter quecumque ob hoc iniuste amisit ac¹⁰ sacerdotium accipiat, et integra beneficia. [8] Purgationem tamen antea¹¹ duobus sibi sacerdotibus¹² iunctis

¹ Quod presbiter solo iuramento non vulgari lege de obiectis se purgare debeat *add. in mg.* CaCeLn², De eodem *add.* Pa

² -aldo *BeCaGcOaPfTbVo; -allo Ea; Rainaldo Mg; Rumaldo Mq; -oldo Tc

³ *corr. fr.* Cumaldo Ra

⁴ causas *CaGcMgPfTb; causa Pt; *om.* Tc

⁵ Gill. pres. tui CaMgPfTb; Gillardo (*corr. fr.* -aldi) presbitero tuo Tc

⁶ sui *CaMgPfTb; *om.* Tc

⁷ infamati *CaMgPfTb; *om.* Tc

⁸ circum *CaMgPfTb; *om.* Tc

⁹ Gill. pres. *BeCaGcMgPfPhVo; presb. Gillandum (-aldum Tc) TbTc

¹⁰ ac *BeCaGcMgPfVo; ad PhTb; et Tc

¹¹ *corr. fr.* anna in mg. Ra

¹² sibi sac. *CaMgPfTb; sac. sibi Tc

ubi accusator cessaverit eundem ex¹³ se prebere tuo committimus¹⁴ arbitrio.
Vulgarem denique¹⁵ ac¹⁶ nulla canonica sanctione fultam¹⁷ legem ferventis scilicet
sive frigide aque ignitique ferri contactum¹⁸, aut cuiuslibet popularis inventionis, quia
fabricante hec sunt omnino ficta¹⁹ invidia, nec ipsum exhibere nec aliquo modo te
volumus postulare, immo apostolica auctoritate prohibemus firmissime.

ID 10.15] C 2 q 5 c 11 to integra beneficia, C 2 q 5 c 7b from Purgationem (cf c 6)

¹³ ex *CaMgPfTb; se Tc

¹⁴ -imus CaMgPfTc; -amus Tc

¹⁵ denique *CaMgPfTb; namque Tc

¹⁶ ac *Tc; a BeCaMgPfTbVo

¹⁷ -tam *CaMgPfTc; furtam Ph; fulgatam Ra (*with obs. corr. in mg.*); -tum Tb

¹⁸ Lex ignis et aque frigide vel calide popularis est, non canonica, et eius prohibetur examinatio *add. in mg.* Tc²

¹⁹ ficta *BeCaCeDaHaMq²PaPfPrTcTdVo; facta GcMg(vel fic ss)MqPhTbVp

9

Ex epistola Gregorii¹

De presbitero vel quolibet sacerdote a populo accusato, si certi non fuerint
testes² qui crimini illato veritatem dicant, iusiurandum erit in medio et illum testem
proferat de innocentie sue puritate cui nuda et aperta sunt omnia, sicque maneat in
proprio³ gradu.

ID 6.231] C 2 q 5 c 5 var. to sunt omnia

¹ II *add.* Tc, papa *add.* Ea, ad Bonifacium episcopum *add.* DaSb² (*cf Arsenal 713 fo. 151r*), *om.*

*BeCaLcMgOaPcPfTbVo. Quod presbiter sola manu se purgare possit si certi accusatores defuerint
add. in mg. CaCeDa

² non fuer. testes *CaMgPfTc; testes non fuer. Tb

³ proprio *CaMgPfTb; primo Pc; pristino Tc

10

¹*Ex concilio Triburiensi, cap. xxi²*

Si quis presbiter contra laicum vel laicus contra presbiterum aliquam habet
querimonie controversiam³, episcopo precipiente sine personarum acceptione finiatur.
Laicus per iuramentum si necesse sit se expurget, presbiter vero vice iuramenti⁴ per
sanctam⁵ consecrationem interrogetur, quia sacerdotes ex levi causa iurare non

¹ Qualiter finienda sit (sit fin. Da) controversia inter presbiterum et laicum *add. in mg.* CaCeDaLn², De
eodem aliter *add.* Pa, Hic agatur de negotiis clericorum ac laicorum *add in mg.* Tc²

² xxi *BeDaGcMgOaPfTbTcVo; xxii Ca; xxx Lm; xxxi Pc

³ hab. (habeat Ld) quer. cont. *CaCbLdLfLjLmPfPhTc; quer. cont. hab. Tb

⁴ iuramenti *DaMgPfTbTc; sacramenti Ca

⁵ sanctam *BeCaGcLd²LfLmMgPfTbVo; sacram CbLjTc

debent.⁶ Manus per quam corpus et sanguis Christi conficitur⁷ iuramento⁸ polluat⁹? Absit, cum Dominus¹⁰ in evangelio discipulis suis quorum vicem nos¹¹ indigni in sancta gerimus ecclesia¹² dicat, Nolite omnino iurare¹³. Sit autem sermo vester, est, est, non, non. Quod autem his abundantius est, ex¹⁴ malo est¹⁵.

ID 6.227] C 2 q 5 c 4

⁶ presbiter vero vice – debent *in mg.* Pc

⁷ et sang. Chr. conf. *CaCbGcLdLfLjLmMgPfPhVo; Chr. et sang. conf. BeTb; et sang. conf. Chr. Tc

⁸ ut *add.* Pf, *om.* *CaCbLdLfLjLmMgTbTc

⁹ -atur CaGcLmLdLfMgPfTb; -etur CbLjTc

¹⁰ dicat *add.* Tc, *om.* *CaCbLdLfLjLmMgPcPfTb

¹¹ vicem nos *CaMgPfTbTc; nos vicem Lm

¹² ger. eccl. *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; eccl. ger. Tc

¹³ omn. iur. *CaMgPfTbTc; iur. omn. CbLj

¹⁴ est ex CaCbCeLjLmMgPaPfTd; est a BeLdLfMqPtTcVoVp; ex PhTb

¹⁵ Cavendum est sacramentum fidelibus *add. in text* Tc, *om.*

*BeCaCbCeDaGcLdLfLjLmMgMqObOcOdPaPfPkPtPwQaRaTbVoWc

11

Ex concilio Remensi, cap. v¹

Ut nullus ex ecclesiastico ordine cuiquam laico quicquam supra sacra vel super sancta² evangelia iuret, sed simpliciter cum puritate et veritate dicat, Est, est, non, non. Sed si est aliquid quod eis³ a laicis obiciatur, ad episcopum in cuius territorio est deferatur, et iuxta id⁴ quod illi qui eiusdem sunt ordinis diudicaverint aut corrigatur aut expurgetur.

ID 6.233] +C 22 q 5 c 22

¹ v *BeMgPfTbTcVo; i Ca; xxi FbVp

Quod nullus clericus iurare debeat *add.* Pa

² vel super sancta CbEaLcMqOaObPkPtPwTbTc; vel supra sancta BeCaFbGcMgQaRaVo; *om.* Pf

³ eis *CaMgTbTc; his Pf

⁴ id *CaMgPfTb; hoc Tc

12

¹*Nicholaus ad consulta Bulgarorum², cap. lxx³*

Consulendum⁴ decernitis utrum presbiterum habentem uxorem debeatis sustentare et honorare an a vobis proicere. In quo respondemus, quoniam licet ipsi⁵

¹ Quod presbiteri uxorati aut prave conversationis donec episcoporum suorum reprobentur iudicio, non sunt a plebe reprobandi *add. in mg.* CaCeDaLn², Quod laici de vita sacerdotum iudicare non debent *add.* Pa, Quod a populo missa sacerdotum uxorum debeat patienter audiri *add. in mg.* Tc²

² Bulg- *BeDaGcMgMqPfPhTcVo; Burg- CaTb; Burgalorum Oa

³ cap. lxx *om.* Be

⁴ esse *add.* CaMgRaTc, *om.* *BeGcPfTbVo

⁵ lic. ipsi *CaMgPfTb; ipsi lic. Tc

valde sint reprehensibiles vos tamen Deum⁶ convenit imitari, qui solem suum oriri facit, ut evangelium testatur⁷, super bonos et malos⁸, et pluit super iustos et iniustos⁹. Deicere enim a vobis¹⁰ ideo non debetis, quoniam¹¹ nec¹² Iudam Dominus cum esset mendax discipulus¹³ de numero apostolorum deiecit¹⁴. Verum de presbiteris vobis qui laici estis¹⁵ nec iudicandum est nec de vita eorum quicquam investigandum¹⁶, sed episcoporum iudicio quicquid illud est, reservandum.

ID 2.82] D 28 c 17

⁶ Deum *BeCaGcMgTcVo; Dominum PfTb

⁷ ut ev. test. *CaMgPfTb; sicut test. ev. Tc

⁸ bon. et mal. *BeCaCeDaFbOaPaPcPfTbTcTdVo; iustos et iniustos GcMgPrQa

⁹ iust. et iniust. *BeCaCeDaFbOaPaPcPfTbTcTdVo; bonos et malos GcMgPrQa

¹⁰ vobis *MgPfTbTc; nobis Ca

¹¹ quoniam *CaMgPfTb; quia Tc

¹² nec *Be²GcMgTbTcVo; om. BeCaPf

¹³ discipulus *BeGcMgOaTbTcVo; a discipulis nec Ca; discipulus nec Pf

¹⁴ deiecit *CaPfTbTc; eiecit Mg

¹⁵ corr. fr. istis Mg?

¹⁶ est add. Tb, om. *CaMgPfTc

13

Item cap. lxx¹

Sciscitantibus vobis si a sacerdote qui sive comprehensus² in adulterio sive de hac³ sola fama respersus est⁴, debeatis communionem suscipere⁵ necne, respondemus. Non potest⁶ aliquis quantumcumque pollutus sit⁷, sacramenta divina pollueri que purgatoria cunctarum contagionum⁸ existunt⁹. Nec potest solis radius¹⁰ per cloacas et latrinas transiens aliquid exinde contaminationis attrahere¹¹. Proinde qualiscumque sit sacerdos que¹² sancta sunt¹³ coinquinari non possunt. Idcirco ab eo

¹ It cap. lxx *BeCaCbEaGcLcLdLjLmOaPaTbTcVo; Idem cap. lxx Lj; Item idem cap. lxx Mg; Idem in eodem Pf

Quod communio recipienda sit a sacerdote licet criminoso donec episcoporum iudicio reprobetur add. Pa

² comp. BeCaCbGcLjLmMgPfTb; comp. est Ld; comp. sit Lf; dep- TcVo

³ de hac *CbLjMqPfTcVo; de hoc BeCaGcLdLmMgTb; clericis Lf

⁴ resp. est *BeGcMgPfRa²TbTcVo; reprehensus CaDaLf; comprehensus est Ra

⁵ susc- *BeCaCbLdLjLmMgPfTbVo; rec- Lf; acc- Tc

⁶ corr. to potat Ld

⁷ poll. sit BeGcLdLjLmMgPfTb; sit poll. CaLfTc; poll. nsit Vo

⁸ cunctarum contagionum BeCbGcLdLjLmMgPfTb; contagionum cunctarum CaDa; cunctarum cogitationum OaVo; cunctorum contagiorum Tc

⁹ existunt Lf

¹⁰ sol. rad. *CaCbLdLfLjMgPfTb; aliquis sol. rad. Lm; rad. sol. Tc

¹¹ attr- *CaPfTbTc; abstr- Mg

¹² que *CaCbLdLfLjLmMgPfTc; quia PhTb

¹³ sunt *CaCbLdLfLjLmMgPfTc; om. PhTb

usquequo¹⁴ episcoporum iudicio reprobetur communio percipienda est, quoniam mali bona¹⁵ ministrando se tantummodo ledunt. Et cerea fax¹⁶ accensa sibi quidem detrimentum prestat, aliis vero lumen in tenebris administrat, et unde¹⁷ aliis commodum exhibet inde¹⁸ sibi dispendium¹⁹ prebet²⁰. Sumite igitur²¹ ab omni sacerdote intrepide Christi misteria, quoniam omnia in fide purgantur. Fides est enim²² que vincit hunc²³ mundum²⁴.

ID 2.83] C 15 q 8 c 5a

¹⁴ usquequo *BeCbGcLdLjLmMgOaPfTb; usquoque CaLfTc

¹⁵ in *add. and canc.* Ld

¹⁶ igne *add.* Tc, *om.* *CaCbLdLfLmLjMgPfTb

¹⁷ unde *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; tamen Tc

¹⁸ inde *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; unde Tc

¹⁹ dispendium *CaMgPfTbTc; disponendum Lf

²⁰ prebet CaMgPfTbTc; probat Lm

²¹ igitur BeCaGcMgMqPfTbTcVo; ergo *LdLj

²² est enim *BeCbGcLdLjMgMqPfTbVo; enim est CaLfLmPkTc

²³ vinc. hunc *GcMgMqPfTbTc; hunc vincit CaRa

²⁴ quia non dantis meritum sed accipientis fit *add Brant with ID (cf Gratian), om.*

BeCaCbDaDbGcLcLdLfLgLjLmMgMqOaObOcOdOeOfPfPhPkPtPwQaRaSgTbTcVmVoWc

14

In¹ libro VIII²

Quicumque alium de homicidii crimine periculosa vel capitali³ obiectione pulsaverit non prius a iudicibus audiatur quam se similem penam quam reo intendit conscripserit⁴ subiturum.[15] Et si servos alienos accusandos esse crediderit, se simili inscriptione constringat futurum ut supplicia innocentum⁵ servorum aut pena capitis sui aut facultatum amissione⁶ compenset.

ID 16.247]

¹ In BeCaCeMgOaTcVo; Hec deflorata sunt a Romanis legibus in Qe(mg.)Tb; *om.* Pf

² VIII PfSbTbTc; IX BeCaFbGcMqOaPhPrSbVo; IX Thedosiane legis Da; *om.* Ea; IX idem Mg; In novo libro Pc; IX ... Qa; *no insc.* PaPk. (ii. *add.* Bd)

De causis et negotiis laicorum. *in mg* BdLj, *in text* EaPh. ii *add.* *in mg.* Be². CePk have a large initial here, and space for an extended rubric; *in mg.* Ce has De conscriptione accusatoris quam facere debet antequam accuset

³ crimine *add.* Ca, *om.* *MgPfTbTc

⁴ sive dicto vel scripto *add.* Mg ss

⁵ -tum *BePhTbTc; -tium CaGcMgPfVo

⁶ constringat – amissione *in mg.* Pt

⁷Quicumque inscriptione premissa cuiuscumque criminis reum accusare voluerit, ab eo die quo inscripsit intra annum peragat propositas actiones. Qui⁸ si distulerit infamis effectus bonorum suorum quarta parte multabitur.

ID 16.249]

⁷ Item *add.* RaTb, cap. cciii *add.* Mg mg, *om.* *BeCaMqPaPcPfPhTc; Ex eadem lib' viiii *add.* in mg. Bd²

⁸ Qui *BeCaPc²PfPkTbVo; Quod GcMgMqPrTc

16

Cap. cciiii¹

Convinci² nemo potest in iudicio sine testibus aut scriptura³. Sententia absente parte alia a iudice data nullam obtinet firmitatem. Causa inter presentes iudicata post decennium revolvi non potest, nec inter absentes post vigennium. In causa capitali nemo absens dampnetur⁴. Neque absens per alium⁵ accusatorem accusari potest.

ID 16.316]

¹ iiii Pt; *no insc.* Fb

² Non vinci CeHa

³ vel privilegio ss Mg

⁴ *corr. fr.* -nabitur Pk

⁵ alium *CeOaPaPhPkTb; aliquem BdBeCaDaEaFbGcMgMq²PcPfPrPwRaSbTcTdVmVoVp; aliquam Mq?

17

Qui debeant iurare¹

Lex precipit ut probatio non a possessore² sed a petitoris partibus requiratur³, quia omnem probationem ab eo queri debere dicit qui petitam rem desiderat obtinere⁴, non ab illo⁵ qui se iuste tenere contendit⁶, preter illum tantum casum⁷ ubi⁸ interrogare necesse est possidentem utrum ex sua persona aut ex successione⁹ ceperit¹⁰ possidere.

¹ deb. iur. *BeCaEaGcMgMqOaPhPkQaRa²TbTcTd²; deb. probare Pf; bene deb. iur. CbDa; benedicant iur. BdPaOcPw; bene dicantur iurare PcVo; bene debeant RaSb. Item *add.* Bd². Qui - iur. in mg. CeGc, *om.* FbPtSeWc (SeWc with no break)

² -ore *MgPfTbTc; -oris Ca

³ req- *CaMgPfTb; inq- Tc

⁴ des. obt. *CaMgPfPhTc; obt. des. Tb

⁵ illo *MgPfTbTc; alio Ca

⁶ cont- *BeMgTbTc; int- CaPfRa; vel con- ss Ra²

⁷ illum tant. casum *BeOaPhTb; illam tant. causam CaGcPfRaTc; illam tamen causam MgVo

⁸ ubi *MgPfTbTc; de qua Ca

⁹ -ione *Be²GcMgPfTb; -ore BeCaTc

¹⁰ -erit *CaMgPfTb; -it Tc

ID 16.203]

18

Libro XXII, titulo ii¹

Ei² incumbit probatio³ qui dicit non qui negat.

ID 16.179]

¹ Lib. XXII tit. ii (v Da, i Vo) BeCbCeMgOcPaPcPfPkPtSeVo; Lib. XXIV const. lxiii cap. i Gc (*cf c 19*); Lib. XXVII CaFbOd²; Lib. XXVII tit. ii Ob; *om.* OdPwTb; Lib. XII tit. ii Pa; Lib. XXII const. lxiii cp. i Pq; cap. iii Qa; Lib. XXII tr? v const. ix.iii.i Ra; Libro XXII Pr(*reversing insc. of cc 18-9 before corr.*)Sb; Item Tc; *om. with no break* MqPhTd

² Ei BeCaCe²DaDb²GcMgMj²MqPfPtRaSbTbTcVoWc; Si CeDbMoPaPcPdPk; Et LfPhPt

³ testibus *add. ss* Mg

19

Constitutionum LXIII¹, cap. i²

Testimonia autem sic exhiberi oportet ut dicant testes quod sub presentia sua vel susceptum est depositum vel quod depositarius suscepisse conscripsit³.

ID 16.136b] C 3 q 9 c 15 is quite distinct

¹ Const. LXIII *CaCbEaFcMgOaPaPcPfPtSbTbWc; Const. XLIII Be; Constantinopol' LXIII Mq; Lib. XXVII tit. ii Pw (*cf c 18*); Ex lib. XXII Constitutionum Tc

² cap. *om.* Da, cap. i *om.* CaFbSb, Const. - i *om.* GcPaQaRaTdVo. Const. - i] Libr. XXII tit. ii. const. lxiii Ph

³ conscribit Wc

20

¹Cap. vii

Testium productio non aliter habeatur nisi presente quoque adversaria parte vel contumaciter non veniente, scilicet ut salva eius prescriptio ei competat quam opponendam² existimaverit. Contumaciter autem non videtur³ abesse qui ex necessitate abfuit, forte enim intra loca sanctorum fugerat⁴.

ID 16.156]

¹ Const. LXIII *add.* DaSb²; Item *add.* PfTc, Item II *add.* GcMg, *om.* *BeCaOaTb

² -dam BeCaMgTc; -dum GcPfTbVo

³ -etur *CaGcMgTbTc; -erunt Pf

⁴ fug- *BeDa²GcMqOaPfTbVo; confug- CaDaMgRaTc

21

De lege Theodosiana

Testes priusquam de causa interrogentur sacramento debent constringi ut¹ iurent se nichil falsi² esse dicturos³. Honestioribus autem magis quam vilioribus fides adhibeatur. Unius autem testimonium quamlibet splendida et idonea videatur esse persona, nullatenus audiendum⁴.

ID 16.204a]

¹ deb. const. ut CaMgPfTb; const. deb. ne Tc

² se nich. fal. *CaMgPfTb; nich. fal. se Tc

³ esse dict. *BeMgPfTb; dict. esse CaTc

⁴ aud. *BeCaDaGcMgOaPfTbVo; audiatur Cb; aud. est Tc

22

cccxiiii¹

Ut² testimonium unius³ hominis non accipiatur. Nam si ex utraque parte plures sint, veraciores atque religiosiores⁴ et honestiores eligantur qui sacramento suum confirment testimonium, nihilque se falsi⁵ esse dicturos.

ID 16.210]

¹ cccxiiii *BeDaEaGcMgMqPa²PfPrRa; *after* accipiatur *below* CaSl; cccxiiii Oa; Cap. cccxiiii PcTc; cccxxxiiii Tb; ccclvi. xiiii Vo; *om.* Lc

² Et Ce

³ *om.* Vo

⁴ *corr. fr.* -sores Ca

⁵ se fal. *BeCaPfPhRaTcVo; fal. se GcMgTbVm²; falsi Vm

23

¹ccclxvi²

Omnes³ itaque⁴ cause que⁵ vel⁶ pretorio iure vel civili tractantur⁷ episcoporum sententiis terminate perpetuo stabilitatis iure⁸ firmentur. Nec liceat ulterius retractari negotium quod episcoporum sententiis⁹ deciderit. Testimonium etiam¹⁰ ab uno¹¹ licet¹² episcopo perhibitum omnes iudices indubitanter accipiant,

¹ Cap. *add.* Tc, *om.* *CaCbMgPfTbVo

² ccclvi Be; ccclxvii Sb

³ *corr. fr.* Dominus Ce

⁴ itaque *CaMgPfTb; igitur Tc

⁵ que *BeDaMgPc²Pf²TbTcTdVoVp; *om.* CaPcPf

⁶ vel *Be²CaMgTbTc; *om.* BePf

⁷ vel civ. tr. *CaPfTbTc; tr. vel civ. Mg

⁸ stab. iure *CaMgPfPhTc; iure stab. Tb

⁹ sententiis *CaMgPfPhTc; iudiciis Tb

¹⁰ etiam *CaMgPfTb; enim Tc

¹¹ deciderit. Test. etiam ab uno *in mg.* Pc

¹² licet *BeMgPcPfTb; fidelis Ca; videlicet Da; *om.* Tc

nec alius audiatur cum testimonium episcopi a qualibet¹³ parte fuerit repromissum. Illud est enim veritatis auctoritate firmatum, illud incorruptum, quod a sacrosancto homine conscientia mentis illibate protulerit. Hoc nos edicto salubri aliquando censuimus¹⁴, hoc perpetua lege firmamus, malitiosa litium semina¹⁵ comprimantes.
ID 16.312b] C 11 q 1 c 36, last sentence var. but much here part of later addn

¹³ a qual. *CaMgPfTb; ab aliqua Tc

¹⁴ censuimus *MgPfTbTc; censum Ca

¹⁵ lit. sem. *BeMgOaPfTb; sem. lit. CaGcPcPfTc

24

*[Item]*¹

Summopere² admonendi sunt comites et iudices ne viles et indignas personas coram se permittant ad testimonium accedere, quoniam multi sunt qui periurare pro nihilo ducunt, in tantum ut pro unius diei satietate aut pro quolibet parvo pretio ad iuramentum conduci possunt et³ animas suas perdere minime⁴ formidant. Quamobrem tales⁵ nequaquam ad quodlibet testimonium admittendi sunt. Et hoc notandum quod⁶ non solum illi⁷ qui periurant sed etiam illi qui periuris consentiunt simili plectendi sunt dampnatione.

ID 16.337]

¹ Item FbTbTcWc; ccelxxviii Mg; ex canone Turonensi cap. xxxiiii Sb, cf XP 6.5.1 (11); om. BeCaCeDaEaGcMqOaPaPfPrPtQaRaVmVo

² corr. fr. Cum opere Ce

³ possunt et BeCaGcMgPfVo; possint PhTb; possint et RaTcVo²

⁴ minime *CaMgPfTb; non Tc

⁵ tales *CaMgPfTb; talem Tc

⁶ ad quodl. - not. quod *BeOaPhTb; admittimus quia CaCbDaDbFbGcLgMgMqObOcOdOeOfPcPfPtQaRaSbTcTdVmVoVp; audiantur ad quod CePa; permittimus quia Pw; ad quodl. test. admittimus quia PrVm

⁷ illi *CaMgPfTb; om. Tc

25

*Constitutionum*¹ LXXX², cap. i³

Nullius recipiatur testimonium nisi eius⁴ qui sit bona opinione⁵ vel quem dignitas commendat vel militia vel vite honestas⁶ vel artis titulus laudabilis vel etiam

¹ Constantinus Mq

² LXXXIV Da

³ cap. i *BeMgOaPfPhTcVo; om. Ca; ? Tb

⁴ eius *CaMgPfTb; illius Tc

⁵ bona opinione *BeCaDbMg(vel bone opinionis ss)OaPfPhRaTbVo; bone opinionis Tc; bona opinione habitus *Brant*

aliorum testium vox de bona vita eius⁷ consentiens. Alius autem testis vilissimus si productus in iudicio⁸ fuerit liceat iudici, si hoc existimaverit, tormentis eum subigere. Item⁹. Non admittimus autem testimonia eorum qui dicere solent transeuntes se audisse aliquem dicentem¹⁰ pecuniam sibi solutam¹¹ esse. Sed nec tabulariorum sola presentia sufficit nisi testes quoque¹² rogati subscripserint.¹³

ID 16.152a and section in med.]

⁶ vite honestas CaMgPfTb; vita honesta Tc

⁷ vita eius *CaPfTbTc; eius vita Mg

⁸ iudicio *BeCeMqOaPaPfPrTbVo; medio CaDaGcMgRaTdVp; vel iudicio *add.* Ca²Td ss; medium Tc

⁹ *as rubr. to new cap.* BePrVo

¹⁰ se aud. al. dic. *BeCaGcPfRaVo; se al. aud. dic. Mg; se aud. al. Oa; se al. dic. aud. PhTb; aud. se al. dic. Tc

¹¹ solutam *BeCeMqOaPaPfPrTbTdVo; sublatam CaDaMgRaTc; vel solutam *add.* Ca²Da²?; vel solv ss Mg; vel solutam esse *add. in mg.* Ra; vel sublatam *add.* Td²

¹² test. qu. *CaPfTbTc; qu. test. Mg

¹³ Item. Non admittimus – subscripserunt *om.* Fb

26¹

²Cap. iiiii

Si testis productus servus esse³ dicatur, ille autem dicat se liberum esse, siquidem⁴ ingenuum scribatur testimonium⁵ eius⁶. Postea autem si⁷ probatus fuerit servus⁸, nullius momenti sit. Sin⁹ autem libertinum¹⁰ se esse dixerit¹¹, siquidem¹² strumentum¹³ manumissionis sue ostenderit, dicat testimonium. Sin¹⁴ autem in alio

¹ *repeated* Oa

² Ex eisdem *add.* Pf

³ servus esse *BeCaOaPfTbTcVo; esse servus GcMg; servus Lf

⁴ siquidem *BeCaGcMgPfTbTc; si quod DbLmVo; quidem Vm

⁵ *repeated and cancelled* Oe

⁶ ing. (ingenium Mq, Ra *before corr.*, Vo) scrib. (quidem *add.* Be) test. eius

BeCaCbDbGcLdLfLjLmMqOaObOcOdOeOfPkPwRaSgTbVoBrant; ing. scrib. eius test. LgMgPf; scrib. ing. test. eius Tc; ex nativitate impleatur testimonium eius Vosm.

⁷ autem si *BeGcMgTbVo; si CaCbLdLfLjMqPfRaTc; aversi Lm

⁸ fu. serv. *CaMgPfTbTc; servus fu. Lm

⁹ Sin *BeCbGcMgTb; Si PfTc

¹⁰ -inum *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; -um Tc

¹¹ esse dix. *CaCbLdLfLjLmPfTc; esse dixit Be; dix. esse MgPhTb

¹² siquidem *BeCaGcMgPfTbTc; si quod Lm; si quod Vo

¹³ strum- CbGcLd²LjLmMg(vel instr ss)MqPfTbVo; instrum- BeCaLfRaTc

¹⁴ Sin *BeCaCbGcLdLfLjLmMgOaTbVo; Si LfPfTc

loco dicat¹⁵ strumenta¹⁶ sui status¹⁷ habere, scribatur quidem¹⁸ testimonium¹⁹ eius.
Postea autem²⁰ si non produxerit²¹ strumenta²² nullius momenti sit.

ID 16.153]

¹⁵ ss Vo. se add. Pf, om. CaCbLdLflJLmMgTbTc

¹⁶ strum- GcMgMqPfTbVo; instrum- BeCbPcRaTc

¹⁷ sui status *BeCaCbLdLflJLmMgPf²TbTcVo; sui status sui Lj; sui stratus Pc; sua status Pf

¹⁸ quidem *CaMgPfTbTc; quod Lm

¹⁹ Sin autem in – test. in mg. Pc

²⁰ autem CaCb²PfTbTc; om. Mg

²¹ non produxerit *CaCbLdLflJLmMgPcPfTb; non probaverit Tc; comprobaverit Wc

²² strum- GcLdLjMgMqPfTbVoWc; instrum- BeCaLfRaTc

27

De lege Theodosiana¹, cccxliiii²

Servo³ penitus⁴ non credatur si super aliquem crimen obiecerit aut si etiam dominum suum⁵ crimine impetierit⁶. Nam si in tormentis positus exponat quod obicit⁷, credi tamen⁸ illi nullomodo oportebit⁹.

ID 16.224, cf 16.57]

¹ -osiana BeCaEaGcMgMqOaTb; -osii PfVo; -osiani cap. Tc

² cccxliiii *CaMqOaPfTbVo; cccxliiii Be; ccclxliiii GcMgTc; ccclliiii Lc; cccxliiii Pa²; om. Ea

³ autem add. Py

⁴ paratus Pk

⁵ in add. BeGcCaMqTb, om. MgPf

⁶ aut si - impet. (non petierit Mq) *CaMgMqPfTb; om. Tc

⁷ obicit CaMgPfTb; obiecit Tc

⁸ credi tamen *CaDa(after corr.)MgRaSbTcTdVoVp; credi tum Be; creditum

CeGcLcMqOaPaPfPhPrTb; credi tunc Pc

⁹ -ebit CaMgPfTb; -et Tc

28

Constitutionum¹ XLII, cap. ii²

Si hereticus contra hereticum litiget liceat³ cuivis eorum⁴ hereticum⁵ testem adducere⁶. Sin⁷ autem orthodoxus⁸ contra hereticum litiget⁹ pro¹⁰ orthodoxo

¹ Constantinopo Mq

² Const. - ii om. Ld

³ -eat *BeCaCbLdLflJLmMgPkPwTbVo; -et PfTc

⁴ obsc. corr. Ld

⁵ -icum *CaMgPfTbTc; -icorum Lf

⁶ add- *BeCaCbLflLmMgPkPwTbTc; abd- Pf; ducere Ph; producere LdOc²

⁷ Sin *BeCaCbLdLjLmMgTbVo; Si PfTc

⁸ -uxus Lf

⁹ licest cuivis eorum – litiget om. Pq

¹⁰ pro *CaCbLdLflJLmMgOcPkPwTbTc; om. Pf

quidem¹¹ heretici etiam testimonium¹² valeat. Contra orthodoxum autem solius orthodoxi testimonium valeat¹³. Orthodoxis autem litigantibus ad testimonium¹⁴ nullus¹⁵ heretico¹⁶ pateat aditus¹⁷.

ID 16. 131] + C 2 q 7 c 26, Palea

¹⁸Cap. v

Si quis dixerit testem productum inimicum suum esse, si quidem ex criminali causa¹⁹, omnino non dicat testimonium. Sin²⁰ autem²¹ ex alia occasione²² dicat testimonium²³ sed perscriptio²⁴ eius ei²⁵ opponatur²⁶.

ID 16.154]

¹¹ quidem *CaCbLdLflLjLmMgOcPfpPkPwTb; om. Tc

¹² her. etiam test. (-onum Lm) *BeLmOaTbVo; her. test. CaCbLdLjMgPcPfRaTc; test. her. Lf

¹³ Contra orthodoxum autem (om. CePaPk) - test. (om. DaEgGcMgPqSeSITcVmWc) valeat Be²CaCeDaEbEcEgFbGcEgLgMgMjOaPaPfPhPkPqQaSeSg²SITbTcVmVpWaBrant [in text of IDC, in mg of IDp]; om.

AbAdBbBdBcEbEaKaLbLdLflLjMhMkMmMoMqObOcOdOePcPdPtPwSbSdSgRaTdVoVtVqWb Za

¹⁴ ss Vo

¹⁵ ad test. null. (vel add. Lm) *CaCbLdLflLjLmMgOcPwTbTc; null. ad test. Pf

¹⁶ corr. to -ticorum Ca

¹⁷ aditus *CaEgPfQaTbTc; accessus Mg

¹⁸ Earumdem add. Pf, om. *CaCbLdLflLjLmMgOcTbTc

¹⁹ est add. Pf, om. *CaCbLdLflLjLmMgOcPkPwTbTc

²⁰ Sin *BeCaCe(short erasure follows)GcRa²TbTcVo²; Si MgPaQaRa

²¹ autem *CaMgTbTc; ante Lf

²² occasione *CaMgRaTbTc; accusatione Cb; de aliis ei add. in mg. Ra²

²³ Sin autem - testimonium

BeCaCeEaFb²GcLdLflLjMgMqObOcOdOeOfPaPcPkPrPtPwRaSbSgSITbTcTdVo²Vp²VmWc [in text of IDC, in mg of IDp]; om. DaFbPfVo

²⁴ persc- CeOaPfTbVo; presc- BeCaDaGcLfMgPrQaTc; prosc- EaMqPc

²⁵ eius ei om. Ra; eius add. ss Ra

²⁶ -atur *MgPfTbTc; -at Ca

29-30

¹cccix²

Placuit ut³ testes non admittantur⁴ qui sunt socii criminis⁵ nec infames nec calumniatores, vel ceteri quos canones et lex prohibet.

ID 16.208]

¹ Cap. add. PfTc, om. *CaMgOaTb

² cccix CaCeFbGcMgPaPfPkTbTcVm; cccxiii Mq; cccxi Ph; cccix.ii Ra; ccclx Vo

³ ut *CaMgPkTbTc; om. Pf

⁴ -tantur *CaMgPkTbTc; -ti Pf

⁵ sunt soc. crim. BeCaEaMg(followed by lacuna)OaPkSbTbVo; sunt soc. divinis Lc; sunt crim. soc. Pc; socii sunt criminis Pf; sint crim. soc. Tc

31

¹cccxi²

Placuit ut qui de se confessus est super alium non credatur.

ID 16.209]

¹ Cap. add. Pf; om. BeCaMgObTbTc

² cccxi² *BeCaCeEaGcMgMqOaOcPaPhTcVo; ccxi Cb; ccxi Ob; cccxi titl' iiii Pc; ? PfTb; om. Pk; ccxi Ra

32

Tit. iiii¹

Ne² invito denuntietur ut testimonium litis dicat adversus socerum, generum, victricum, privignum, sobrinum, sobrinam, sobrino natum³, eosve⁴ qui priore gradu sint⁵. Item. Ne⁶ liberto ipsius⁷ liberorum eius⁸, parentum, viri, uxoris⁹. Item¹⁰. Patrone et ut ne patroni patrone¹¹ adversus liberos¹² neque liberti adversus patronum cogantur testimonium dicere.¹³

ID 16.180] +dp C 4 q2/ 3 c 3

¹ Tit. iiii BdCaCeGcMgOcPaPkTbTcVo; Tit. iii Be; Tit. ii Cb; om. MqPc(cf c 31)Pf. Paulus lege Iulia et Papia add. Vp

² Ne *BeCaMgOdPcPhRa²TbTc; De AdBdCeEaGcHaLgMqPfObPkPyVoVqWc; []e Oa; Nec OcOd²; Neve Vp

³ -tum *CaMgPfTb; -tam Tc

⁴ eosve *CaMgPfTb; eosque Tc

⁵ priore gradu sint (sunt Vo) CaEaGcMgOaPhRaVo; priores gradu sint Pf; propriore gradu sint Be; priores gradu sunt Tb; in priori gradu sint Tc

⁶ Ne *BeCaMgPhPt²QaRaTb; De CeGcEaMqOaPfPtPySbTcVo

⁷ ne add. ss Mg, vel add. Pa²

⁸ ne add. ss Mg

⁹ eius add. Tc, om. *CaMgPfTb

¹⁰ om. PaVm

¹¹ Patrone et (om. Oc) ut ne (om. Tc) patroni patrone (-ve add. Tc)

BdBcCaDaDbEaGcLgObOcOdOe²OfPcPhPrPwRaSbSgTcTdVmVoWc; Matrone et ut ne patroni patroneve (ve om. Ce) CeMqVp; Patrone et ne patroni (corr. fr. -one) patroni Fb; Ne patroni patroneve Mg; Ne patroni Oa; Patrone Oe; Matrone et ut ne matrone patroni patrone Pa; Patrone, patroni patrone Pf; Latrone et ut ne patroni patrone Pk; Ne patrone <Et> ut ne patroni patroneve Qa; Matrone eiusve patroni vel patrone Qe; Matrone eius nec patroni Tb

¹² -ertos *CaMgTbTc; -eros Pf

¹³ dare Ra. Ne liberto ipsius – dicere om. Vc, add ss Vc²

33¹²Item

¹ to patri only Lc

² no break CaDbLdLfljMqRa

Idonei non videntur³ esse testes, quibus imperari potest ut testes sint. [34]
 Testis idoneus pater filio, aut filius patri⁴ non est. [35] ⁵Item. Qui falso vel varie⁶
 testimonia dixerunt⁷ vel utrique parti⁸ prodiderint⁹ a iudicibus puniantur¹⁰. [36] Item.
 Pater et filius qui in potestate eius est¹¹. Item¹². Duo fratres qui in eiusdem patris
 potestate sunt¹³ testes¹⁴ utrique in eodem testamento vel¹⁵ eodem negotio fieri
 possunt, quoniam nihil nocet ex una domo plures testes alieno¹⁶ negotio adhiberi. [37]
¹⁷Item¹⁸. Ex eo quod prohibet lex Iulia¹⁹ de adulteriis²⁰ testimonium dicere
 condemnatam mulierem, colligitur etiam mulieres testimonium in iudicio dicendi ius
 habere.

ID 16.181] cf +dp C 4 q 3 c 3; C 15 q 3 c 2a from Ex eo quod

³ Idon. non vid.] Non vid. idon. Vp

⁴ patri CaCbLdLfLjLmMgPfTb; patris Tc

⁵ Paulus li. iii *add.* Vp

⁶ varie *CaMgPfTbTc; vane Cb

⁷ -erunt *BeCaCbGcLfLmTbVo; -erint MgPfRaTc

⁸ utrique parti *CaCbLdLfLjLmTbTc; utramque patrem Pf

⁹ -erint *PfTc; -erunt BeCaCbGcLfLjLmRaTbVo; secreta alterius s. *add.* Ra

¹⁰ puniantur CaMg(*vel* proiciantur *ss*)PfRaTbTc; perimantur BdCb; puniuntur BeGcLmMqPrVo;
 perimuntur Ea; punnantur Oa

¹¹ Pater et – pot. eius est (eius pot. est Mq)

*BbBdBcCaCbCeDaEaFbGcLdLfLjLmMfMhMjMkMmMqObOcOdOeOfPaPfPhPkPqPrPtPwRaSbS
 gTbTdVmVoWc; Pater et filii qui in eius potestate sunt Vp; *om.* LgMgMoPcPdQaTc

¹² Item *CaCbLdLmTb, *om.* Pf

¹³ pot. sunt BdBcCaMgPfTbTc; sunt pot. et Ca; sunt pot. Ld

¹⁴ *ss* Be

¹⁵ in *add.* Ca, *om.* *MgPfTbTc

¹⁶ alieno *CaCbLdLfLjLmMgTbTc; communi Pf

¹⁷ Paulus *add.* Vp

¹⁸ Item *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; *om.* Tc

¹⁹ de iulia Vo

²⁰ -eriis *BeGcMgRaTb; -eris CaPfTcVo

38

*xvi*¹

Homines² liberi qui uxores fiscalinas regias et femine libere que homines
 fiscalinos regios accipiunt, nec de hereditate parentum nec de causa querenda nec de
 testimonio³ pro hac re abiciantur.

ID 16.346, cf 8.51]

¹ xvi *CeMgMqOaPaPkTbVo; Item BeEa; cap. xvi Pf; *om.* CaCbDaRaTc

² Homines *BdBcCaCeEaFbGcPaPcPfPhPkPqPwRaSbTbTcVmVo; Omnes homines MgQa; Omnes Pt

³ vel in iudicio ius habere *add.* Mg, *om.* CaGcPfQaRaTbTc

39*ccxv*¹

Omnium anathematum² vox in accusatione vel testimonio aut humano iudicio plenius³ non audiatur.

ID 16.357]

¹ ccxv *DaGcMgPfTbTcVo; Item Be; *om.* Ca

² -atum *BeCaCeGcMgOaPfPhTdVoVp; -atizorum Ce²PaTbTc

³ plenius *BdCeEaFbGcMqOaPfPhPkPqPrPwTbTdVmVo; penitus Be²CaMgPaPcQaRaSbTcVp

40*clxxvii*¹

Servus si super dominum fuerit delator, etiamsi obiecta probaverit, puniatur.

ID 16.356]

¹ Item Be

41

¹Iudices qui inscriptione premissa criminalia negotia audire ceperint, a die inscriptionis, si inducias aut accusator aut reus petierit², intra annum prestare debebunt³, ut hec actio intra anni circulum finiatur. Quod si accusator intra annum que proposuerit probare distulerit, absoluto reo penam suscipiat legibus superioribus comprehensam.

ID 16.250a]

¹ Ex septimo libro *add. and canc.* La

² aut reus pet. *add.* Ca²

³ -ebunt *CaMgOaPfTb; -ent Tc

42*Ex libro VII, cap. clxxxi*¹

In civilibus² causis vel levioribus criminibus³ legibus dilatio prestanda est. Homicide, adulteri, malefici, venefici, convicti si appellare voluerint non audiantur.

ID 16.226, cf 16.315]

¹ Ex libro VII cap. clxxxix Fb(*mg.*)MgPr; De VII libro cp. lxxxix Be; De libro VII cap. i. lxxxix Ca; Ex VII libro cap. lxxxix CeGcOaPh; Ex (Quia Da) VII libro cp. lxxvi DaSb; De (Qui Vo) VII libro cap. clxxvi EaVo; Cap. clxxxix Mq; Ex VII libro cp. lxxi Pa; VII lib. cap. clxxvi Pf; De VII libro cap. clxxxix Pt; De VII libro cap. lxxx QaTd; De VII libro cap. clxxviii Tc; L. v cap. clxxvi Vp; *om.* Cb; ? Tb

² vel quibuslibet *add. in mg.* Ra

³ criminibus *DaMgPfTbTc; causis crim. a Ca

43

Ex libro V

Quicumque tribus auctoritatibus iudicis conventus¹, vel tribus edictis ad iudicem fuerit² provocatus, aut uno pro omnibus peremptorio, id est quod causam exstinguit³, fuerit evocatus, et presentiam suam apud eum iudicem a⁴ quo ei denuntiatus est exhiberi⁵ noluerit, adversus eum quasi in contumacem iudicari potest; quin immo nec retractari per⁶ appellationem negotia possunt quotiens in contumacem fuerit iudicatum.⁷ [44] Probat illa vera esse que adversus⁸ se dicta sunt, qui ad ea confutanda minime vult adesse⁹. Unde in secularibus legibus invenitur¹⁰ scriptum, Iniuste victus infra tres¹¹ menses replet¹² causam. Quod¹³ si facere neglexerit¹⁴, sententia que adversus¹⁵ eum collata¹⁶ fuerit¹⁷ perseveret¹⁸. Et ne sit vobis contrarium vel etiam ne miremini quod de secularibus legibus locutus sum in nostro iudicio, quia ecclesiastice leges et divine eas¹⁹ recipiunt.

ID 16.258, 16.343 from Probat]

¹ conventus *BeMgOaPfPkPrTbVo; convictus CaDaEaGcPcRaSbTc; vel conventus *in mg.* Ra²

² *ss* Sb²

³ -guit *CaOaPfTb; -g' Mg; -guet Tc

⁴ a *CaPfQaTbTc; de Mg

⁵ -eri *CaMgPfTb; -ere Tc

⁶ per *CaMgTbTc; *om.* Pf

⁷ *For Ra see Conspectus*

⁸ -sus CaMgPfTb; -sum Tc

⁹ que adversus se – adesse *in mg.* Fb

¹⁰ -itur *CaMgPfPh(*obsc. corr.*)Tc; -imus Tb

¹¹ tres *CaMgPfTb; *iiii* Tc

¹² replet *CaEaGcMgMqPaPfPrTdVoVp; replet BeCeOaPhRa; reperiet Pc; recipiat Tb; reperiat Tb²; repetet Tc

¹³ Quam Ce

¹⁴ neglexerit *CaMgPfTb; noluerit Tc

¹⁵ -sus CaMgPfTc; -sum PhTb

¹⁶ *corr. fr.* collocata Pc

¹⁷ fuerit *CaMgPfTb; est Tc

¹⁸ *ss* Pc

¹⁹ eas *CaMgPfTb; has Tc

45

cccxl¹

Si quis ex familiaribus vel ex servis cuiuslibet domus cuiuscumque² criminis delator atque accusator emerit, eius estimationem³ caput⁴ atque fortunas petiturus,

¹ cccxl BeCaGcPfRaTbVo; cccxl Mg; Al' Qa; *om.* OaTc

² cuiuscumque *CaMgPfTb; cuiusque Tc

cuius familiaritati vel dominio inheserit, ante exhibitionem testium, ante examinatum iudicium in ipsa expositione criminum atque accusationis exordio ultore gladio feriat. Vocem enim funestam potius intercidi⁵ quam audiri oportet. Eorum vero accusandi sacerdotes vel testificandi in eos⁶ os⁷ obstruimus, quos non humanis sed divinis vocibus mortuos esse scimus.

ID 16.332]

³ estim- CaMgPfTb; existim- Tc

⁴ caput *BeMgPfTbVo; om. Ca; etiam caput Ca²; capit Pc; capites Tc

⁵ -cidi *BeCaPfTb; -dici GcMgTcVo

⁶ in eos *CaMgTbTc; om. Pf

⁷ os *MgPfTbTc; omnes Ca

46¹

²De his criminibus de quibus quis absolutus est ab eo qui accusavit, refricari³ accusatio⁴ non potest.

⁵Flagitari⁶ iudicium non debet de causa que definita⁷ vel iudicata est.

Si quis autem⁸ iudicem recusaverit⁹, et alium pro eo petierit, eumque iterum recusare¹⁰ maluerit, ut aliquem sibi iudicem petat, non audiatur.

¹¹Iudices autem sententiam scriptis¹² dicant, et provocationes¹³ condemnato non denegentur, nisi forte ter appellare aliquis¹⁴ maluerit, vel contumax in absentia fuerit. Nam¹⁵ et tertia provocatio preiudicata est, et contumaces condemnati appellare non possunt.

ID 16.319 to non potest; 333 to iudicata est; 133b to non audiatur; 147 from Iudices to end]; cf X 5.1.6 for first para.

¹ to acc. non potest *only* Lc

² Item titulo cccxli *add. in mg.* Bd², Item *add.* Tb, om. *BeCaMgOaPfTc

³ refricari *BdBcCa(scil. retractari *add.* Ca²)CbGcMg(vel retractari *in mg.*)MqPcPfPkTb; testificari (vel refricari *in mg.*) Ra; iterari Tc

⁴ vel act... *add. in mg.* Ra

⁵ Item *add.* Tb, om. CaMgPfTc

⁶ Flagitari *CaGcMgMqPfTc; Litiganti Fb?; Flagellari Tb; litigare ss Mq

⁷ defin- *CaMgPfTb; fin- Tc

⁸ autem *CaMgPfTb; ante Tc

⁹ iud. rec. *CaMgPfTc; rec. iud. Tb

¹⁰ recusare *CaMgPfPhTb; revocare Tc

¹¹ Item *add.* Tb, om. CaMgPfPhTc

¹² scriptis *CaMgPfTb; om. Tc

¹³ et prov. *BeCaEaMgOaPfQaTbTc; provocationis licentia *Brant*

¹⁴ app. al. *CaMgPfTb; al. app. Tc

¹⁵ *in mg.* Ra²

47

¹Si servus quem possidebam² fugerit, etiam si pro libero³ gerat, videbitur⁴ a domino possideri. Sed hoc tunc⁵ intelligendum⁶ est⁷, si cum⁸ apprehensus fuerit non sit pro libertate sua paratus⁹ litigare. Nam si paratus est litigare¹⁰, non videbitur a domino possideri¹¹, cui se adversarium preparavit.

ID 16.75]

¹ Item *add.* LmTb, *om.* CaCbLdLfLjMgPfPhTc

² quem possidebam *BeCaCbGcLdLfLjLmMgOaOcOdPaPtTbTcTdVo²Vp; qui possidetur Pf; qui possidebatur Pk; quem possidebant Vo

³ pro lib. *GcLdLmOaTbVo² (si pro *ss*) ; pro lib. se BeCaCbLfLjTc; se pro lib. Gc²MgPf; libero Mq

⁴ videbitur *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; iubebitur PcTc

⁵ tunc *CaMgPfTbTc; *om.* Lf

⁶ vel videli.. agendum *add. in mg.* Ra²

⁷ est *CaCbLdLfLjLmMgPfPhTc; *om.* Tb

⁸ cum CaMgPfTc; eum PhTb

⁹ pro lib. sua par. CaCbGcLdLfLjMgPfTcVo; ausus pro lib. sua Be; pro lib. sua LmMq; par. pro lib. sua Tb

¹⁰ Nam si paratus est litigare (lit. est Lg) *CaCbGcLdLfLjLmMgObOcOdOeOfPkQaSgTbTcVm; parat. pro lib. sua Ph; *om.* PaPf

¹¹ a domino possideri *BdBeCeDaFbGcLfLjMgMqPaPcPfPhPkPqPwRa²SbTbTcTdVmVoVp; possideri CaRa; a domino possideri suo Lm; a domino poss. ab eo Ra². Sed hoc – possideri *om.* Vc, *add. ss* Vc²

48

¹Nexum² non facit prediorum nisi persona que³ iure potuit obligare⁴. Per⁵ servum autem, colonum⁶, procuratorem vel auditorem⁷ conductoremve preiudicium possessioni invito vel inscio domino imponi non posse, et⁸ iure⁹ et legum actoribus¹⁰ declaratur¹¹.

ID 16.94]

¹ Item *add.* Tb, *om.* BeCaMgPfTc. Non debere quemquam continentie causa filios negligere *add. in mg.* Tc², *or, less probably, against c53*

² Nexum *BdCaCbCeDaFbMgPaPf²PhPrPwSbTbTcTdVmVp; Sexum PcPqPy; Reum Pk

³ iuste vel *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTb

⁴ pot. obl. *CaMgPfPhTc; obl. pot. Tb

⁵ *ss* Ra

⁶ et *add.* Tb, *om.* CaMgPfTc

⁷ auditorem MgPfTbTc; auctorem Ca

⁸ et CaMgTbTc; *om.* Pf

⁹ et legibus *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTb

¹⁰ actoribus MqOaPfPrTbTc; auctoritatibus BeCaCbDaRaSbVp; auctoribus CeGcMgPaVo

¹¹ actoribus declara... *in mg.* Mq

49

¹Qui² metu et³ impressione alicuius terroris apud acta⁴ presidis servum se esse mentitus est⁵ postea statum suum defendendi⁶ non preiudicetur.

ID 16.100]

¹ Item *add.* Tb, *om.* BeCaCbMgPfPhTc

² et *add.* MgQa, *om.* BeCaGcPfTbTc

³ metu et] metuens Mq

⁴ *corr. fr.* dicta Pr

⁵ si *add.* Pf, *om.* *CaMgTbTc

⁶ defendendi *BdBeCaCbCeEaFbGc²MgOaPaPhPkPqPrRaSbTdVmVoVp; descendendi Gc; defendi Mq; defendere PcTc; defendere voluerit Pf; defendendo Tb

50

¹Si quis ex servo alieno² aliquid comparaverit nesciente domino suo, si dominus firmam noluerit esse³ emptionem, reddet pretium emptori, ut emptio nihil habeat firmitatis.

ID 16.101]

¹ Item *add.* Tb, *om.* CaMgPfPhTc

² ser. al. *CaMgPfTb; al. serv. Tc

³ nol. esse BeCeDaGcMgMqPaPhPfVo; voluerit esse Ca; voluit esse Oa; esse voluerit Pc; esse nol. TbTcTd

51

¹Si² invito vel³ ignorante te, partus ancille tue⁴ expositus est, repetere eum non prohiberis, sed restitutio eius, si non a fure vindicaveris, ita fiat ut si qua⁵ in alendo eo vel forte ad discendum artificium iuste consumpta fuerint, restituantur.

ID 16.95]

¹ Item *add.* Tb, *om.* CaMgPfPhTc

² *om.* CePa

³ vel *BeGcMgOaPfTbVo; et CaEaRaTc; invito vel ss Ce

⁴ anc. tue *CaEaMgPcPfTb; tuus Tc

⁵ qua *MgPfTbTc; que Ca

52

*Tit. ii*¹

Unusquisque sobolem suam nutriat. Quod si exponendam putaverit, animadversioni que constituta est subiacebit. Sed nec dominis vel² patronis repetendi

¹ Tit. ii *CaCeGcMgOaRaTbTcVo; *om.* BeCbMqPaPf

² vel *CaMgPfTb; et Tc

aditum relinquimus. Si ab ipsis expositos quodam modo ad mortem, voluntas que misericordie³ est amica, non collegerit. Nec⁴ enim suum dicere poterit⁵, quem pereuntem contempsit⁶.

ID 16.96]

³ *corr. fr.* -dia Pf

⁴ Nec *CaMgPfPhTc; Neque Tb

⁵ poterit *CaMgPfPhTc; potuit Tb

⁶ -sit *MgPfTbTc; -serit Ca

53

Tit. ii¹

Sancimus nemini licere, sive ab ingenuis genitoribus puer parvus procreatus, sive a libertina progenie, sive servili conditione maculatus expositus sit², eum puerum suum dominum³ vindicare sive⁴ nomine⁵ sive ascriptione⁶, sive colonarie conditionis⁷. Sed neque his qui eos⁸ nutriendos sustulerunt, licentiam concedi penitus eum⁹ quadam distinctione eos¹⁰ tollere, et¹¹ educationem eorum procurare¹², sive masculi sint sive femine, ut¹³ eos vel loco liberorum, vel loco servorum aut colonorum habeant, sed nullo discrimine habito, hi qui ab huiusmodi hominibus educati sunt, liberi et ingenui appareant.

ID 16.97]

¹ Tit. ii CaMgTb; Tit. iii BeCeOaPh; Item Tc; *om.* CbGcMqPaPfVo

² exp. sit *CaMgPfTb; sit exp. Tc

³ eum puerum suum dominum BdEgFbGcMgMqOaPaPcPhPqPtQaVm; eum puerum in dominium suum Be; eum puerum in sinum dominum Ca; cum puerum suum (suum Vp) dominum BdCeEaPrPwSbTdVmVp; eum in dominium suum Pf; eum puerum in suum dominium Da(*after corr.*)Ra; cum puero suo dominio Tb; cum puero suo dominium Tc; cum puerum dominum suum Vo

⁴ a *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTb

⁵ domini *add.* Ca, *om.* MgPfTbTc

⁶ ascriptione *CeMgPaPfPhTbTdVp; ascripticie Ca; *corr. fr.* adscr- to a scr- Tc. maculatus expositus – ascr. *om.* Pk

⁷ colonarie conditionis *BdBeCaFbGcMgPaPwSbTcVmVo; colonaria conditione OaPfTb

⁸ eos *CaMgTbTc; huiusmodi Pf

⁹ eum *Ca; cum BeMgTbTc; *om.* Pf

¹⁰ distinctione eos CaMgTbTc; districtione Pf

¹¹ et *CaMgTbTc; nec qui Pf

¹² -are CaGcTbTcVo; -avit Be; -ant MgPf

¹³ ut *CaMgTbTc; *om.* Pf

54

[Item]¹

Si is² ad quem ancille pertinet usus³ fructus partum suum esse credens vendiderit, aut donaverit, furtum non committit. Furtum enim sine affectu furandi non committitur.

ID 16.105]

¹ Item TbTc; De eodem Vo; *om.* BdBeCaCeGcMg(with no break)MqOaPaPfRa

² Si is BeCeGcMgMqPaPc²PfPkPrRaTbTcTdVp; Hiis Bd; Si his CaFbPa²PcVo

³ et *add.* Tc, *om.* BdCaMgPfTc

55

[Item]¹

Capitali crimine dampnatorum bona non ad lucrum presidis preferri² sed cognatis punitorum reddi oportet.

ID 16.119]

¹ Item TbTc, De eodem Vo; *om.* BdBeCaCeEaGcMgMqOaPaPcPfPh

² *pref.* *CeGcMqOaPaPrTbVo; *perf.* BdBeCaMgPfTcTdVp

56

¹Hec² constitutio iubet neminem lenonem³ esse neque⁴ in urbe imperiali neque⁵ in provinciis, et hoc prohibere debent pretores et presides. Ultimo enim supplicio subiciuntur qui contra constitutionis normam lenones⁶ esse ausi sunt. Omnia autem instrumenta et fidei iussiones apud lenones interpositas, vel a lenonibus contra bonos mores factas⁷, infirmas atque invalidas esse constitutio iubet.

ID 16.121]

¹ Item *add.* Tb, De eodem *add.* Vo; *om.* *BeCaGcMgMqOaPfPhTc

² Hec *CaMgPaPfTbTc; Nec CePk

³ *corr. fr.* leonem Da

⁴ neque *CaMgPkTbTc; *om.* Pf

⁵ neque *CaMgPkTbTc; seu Pf

⁶ lenones *DaMgPfTbTc; leones Ca

⁷ *in mg.* Pf, *corr. fr.* leones Ca

57

¹Si quis nefarium et² incestum atque dampnatum matrimonium contraxerit³ liberos⁴ autem⁵ ex priore legitimo matrimonio⁶ non habuerit⁷ statim suis facultatibus

¹ De eodem *add.* Vo

careat, et dos que data est ei fisci iuribus vendicetur. Post publicationem autem et cinguli sui patiatur⁸ amissionem, et exilio puniatur. Quod si vilior sit et corporali questioni subsistat, et uxor eius contra leges⁹ nupta easdem penas patiatur, scilicet si nulla iusta excusetur ignorantia.

ID 16.122]

² et *BeOaPfTbTc; *om.* Ca; *ac* Mg

³ -axerit *CaMgPfTb; -axit Tc

⁴ -eros *MgPfTbTc; -ero Ca

⁵ lib. autem *CaMgTbTc; <et> liberos Pf

⁶ matrimonio *CaMgPfTb; coniugio Tc

⁷ -uerit *CaMgOaTbVo; habuerit et Pf; -uit Tc

⁸ patiatur *DaMgPfTbTc; *om.* Ca

⁹ leges *MgPfTbTc; legem Ca

58

[Item]¹

Si quis nepotes ex filio reliquerit, et ex filia nepotes vel neptes², pariter ad hereditatem ab³ intestato avi defuncti vocentur, et non minus⁴ tertiam partem sicut ante accipiant, sed integram portionem sequantur⁵, nepotes ex filia talem accipiant nati⁶ qualem accipiunt nepotes⁷ ex filio procreati.

Item

Si avia decesserit⁸, nepotibus⁹ ex filio et¹⁰ nepotibus ex filia derelictis¹¹ omnes pariter ad hereditatem avie sue vocentur, et omnino nulla sit differentia¹² utrum omnes nepotes sint aut neptes¹³, utrum ex filio an ex filia procreati sunt¹⁴.

ID 16.123]

¹ Item PcTbTc; De eodem Vo; *om.* BeCaCeGcMgMqOaPaPfPh

² nepotes vel neptes *BeFbGcLcMgOaPcPfTbVo; neptes (*corr. fr.* nepotes Sb) vel nepotes CaDaSb; nepotes Tc

³ ab *CaMgPfTb; ex Tc

⁴ minus *CaMgPfPhTc; *om.* Tb

⁵ seq- CaMgPfTb; asseq- Tc

⁶ talem acc. nati *CaMgPfTb; nati talem accipiant partem Tc

⁷ nepotes *CaMgPfTb; *om.* Tc

⁸ dec- *CaMgPf; dec- et Tb; discesserit et Tc

⁹ nepotibus *CaMgPfTbTcTdVp; *obsc. corr.* Pf²; et nepotis Ph

¹⁰ et *CaMgPfTc; *om.* PhTb

¹¹ -ictis *CaMgTbTc; -icti Pf²

¹² sit diff. *CaMgPfPhTc; diff. sit Tb

¹³ neptes *CaMgPfPhTc; nepotes Tb

¹⁴ sunt BeLcOaPfTbVo; sint CaGcMgTcWc

59¹Item²

Non scripto in ius³ venit quod usus probavit⁴. Nam diuturni mores, consensu utentium comprobati⁵, legem imitantur. Item⁶. Ea que ipsa sibi⁷ queque civitas⁸ constituit, sepe mutari solent, vel tacito consensu principis p.p.⁹ vel alia postea lege data¹⁰.

ID 16. 184; cf 2. 160a above].

¹ Wc has only 'C' and a lacuna.

² Item BeTbTc; De eodem Vo; Institution' lib. I titulo ii Sb (cf 2.160 above); om. CaGcMgMqPfPhPr

³ Non scripto in ius Bd²EaFbGc²MgMqPfPhPrPwQeSITbTcVmVo; Conscripto in ius AdBdCeGcOaPaPy; Cum scripto in ius Be; Ex conscripto ius Ca; Ex non scripto in (ss Ra, om. Da, om. with lacuna Sb) ius DaLdPtRaSb; Non scriptio in ius Pc; Conscripto vivis Pk; obsc. corr. Td (Ex add. in mg. Td²)

⁴ propriavit Oa; approbavit Pt

⁵ cum propriati Oa

⁶ om. Mq

⁷ ipsa sibi] sibi ipsa Oa; sibi ipsi Sl

⁸ queq. civ. *BeDa²PfPtSITbTc; quecumque civ. CaDa; civ. queq. GcMgVo

⁹ princ. pp *FbMgMqPh; princ. pape BdBeCeGcOaPaPcPfPkPrPwSITdVmVo; princ. CaTb; populi Da Td²; principi pape Pa; princ. vel pape PtSb; proprii ?Ra (with principis in mg in second hand); princ. et pape Tc

¹⁰ postea lege data *Bd²CeDaFbGcMgMqPaPcPfPhPrQeSITbTcVm; lege postea data CaPw; data lege postea (with lata, data added later in mg.) Ra

60¹Tit. iii²

Ingenuus is³ est, qui statim⁴ ut natus est liber est, sive⁵ ex⁶ duobus ingenuis⁷ matrimonio editus, sive ex libertinis, sive ex altero libertino⁸ et altero ingenuo. Sed et⁹ si quis de matre libera¹⁰ nascitur patre servo, ingenuus nihilominus nascitur¹¹, quemadmodum qui ex matre libera¹² et incerto patre natus est, quoniam¹³ vulgo

¹ Lc has only Testamentum facere non possunt – iudicium est below

² Tit. iii *CaCbEaGcLdMgOaPcPrSbTbTcVo; Tit. iiiii CePa; om. BeDaLdLjLmMqPfRa

³ is BeGcMgMqPfTbTcVo; om. CaDaEaLfOaRaTd

⁴ corr. fr. statione Ld

⁵ sive *CaMgPfTbTc; vere Lm

⁶ ex *CaCbLdLdLjLmMgPfTb; a Tc

⁷ in add. Tb, om. *CaCbLdLdLjLmMgPfTc

⁸ -tino *CaCbLdLdLjLmMgPfTb; -to Tc. editus sive ex – libertino ss Fb

⁹ et *CaCbGcLdLjLmMgTb; om. Ld; etiam PfTc

¹⁰ libera *CaCbLdLdLjLmPfTb; ingenua Tc

¹¹ (et add. Be) patre servo (servo patre CaObOdOeSg) - nascitur

*BeCaEaLgMgOaObOcOdOeOfPfTbSgTcVm; om. Lm

¹² nascitur Lj???

¹³ quoniam *CaMgPfTbTc; quin Lm

conceptus est. Sufficit autem liberam habuisse matrem¹⁴ eo tempore quo nascitur, licet ancilla conceperit, et econtrario si libera conceperit, deinde ancilla facta pariat, placuit eum qui nascitur liberum nasci¹⁵, quia non debet calamitas¹⁶ matris¹⁷ ei nocere qui in utero est. Ex his et¹⁸ illud quesitum est si ancilla pregnant manumissa sit, deinde ancilla postea facta¹⁹ pepererit, liberum an servum pariat. Marcellus probat liberum nasci. Sufficit enim²⁰ ei qui in ventre est, liberam matrem vel²¹ medio²² tempore habuisse²³, quod et²⁴ verum est.

²⁵Non omnibus licet facere testamentum. Statim enim hi²⁶ qui alieno iuri subiecti²⁷ sunt, testamenti faciendi ius non habent. Item. Testamentum facere non possunt impuberes²⁸, quia nullum eorum animi²⁹ iudicium est³⁰. Item. Furiosi,³¹ qui mente carent. Non ad rem pertinet³², si impubes³³ postea pubes³⁴ factus, aut furiosus postea compos³⁵ mentis factus fuerit³⁶, et decesserit³⁷. Furiosi autem si per id tempus fecerint testamentum³⁸ quo furor eorum intermissus est, iure testati esse videntur. Item. Mutus et surdus non³⁹ semper testamentum facere⁴⁰ possunt. Utique autem⁴¹ de

¹⁴ hab. mat. CaCbLdLfLjLmMgPfTb; mat. hab. Tc

¹⁵ vel esse *add. ss Mg*

¹⁶ camitas Ca

¹⁷ matris *CaMgPfTbTc; *om. Ld*

¹⁸ et *CaCbLdLfLjLmMgTbTc; etiam Pf

¹⁹ postea (*ss Tb*) facta *BeGcLdLmMgOaPfTbVo; facta sit et Lf; postea facta sit et CaCbLjTc

²⁰ enim *CaMgPfTbTc; vel Lf

²¹ in *add. Ca, om. *MgPfTbTc*

²² me Lm

²³ ut liber nascatur *add. Vosm.; om.*

*BeCaCbDbGcLdLfLjLmMgMqOaObOcOdOeOfPfPtPwQaSgRaTbTcVmVoBrant

²⁴ quod et *BeCaCbLdLfLjLmOdMgPfTb; quod Oe; quia Tc

²⁵ Libro II titulo xii *add. Sb*; Item *add. Tb*, Titulo iiii *add. Vo, om.*

BeCaDaGcLdLfLjMgMqOaPfPhPrRaTc. Non *rubricated* LfLj.

De testamento *add. in mg. Cb*², Qui debeant facere testamentum *add. in mg. Ce*, De testamentis *add. in mg. Tc*²

²⁶ enim hi BeCaMgPfTbTc; ii CbLj

²⁷ subiecti *CaMgPfTbTc; suditi Lm

²⁸ impubes BeCaCbGcLdLfLjMgOaPfRaTbVo; impuberes *LmTc

²⁹ quia nullum eor. an. *BeCbGcLfLjLmMgPfRaTbVo; quia ullum eor. an. Ca; et nullum eorum an.

Ld; quia nullum an. eor. Tc

³⁰ iud. est *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; est iud. Tc

³¹ Curiosi La

³² set *add. Ld*

³³ impubes *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; impub<er>is Tc

³⁴ -es *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; -er Tc

³⁵ compos *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; pie compos Vp; *om. Tc*

³⁶ ment. fact. fuer. *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; fact. fuer. ment. Tc. postea pie compos – fuerit *over erasure and partly in mg. Vp*

³⁷ dec- *CaPfTbTc; disc- Mg

³⁸ fec. test. *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; test. fac. Tc

³⁹ non *CaMgPfTbTc; *om. Lf*

⁴⁰ non *add. LfLm, om. *CaMgPfTbTc*

eo⁴² surdo loquitur qui omnino non exaudit⁴³, non qui tarde exaudiat. Nam et mutus is⁴⁴ intelligitur qui eloqui nihil potest, non qui tarde loquitur.

[Titulo v]⁴⁵

Cum⁴⁶ lex in⁴⁷ preteritum quid⁴⁸ indulget in futurum vetat.

ID 16.185 to et verum est; 188 from Non omnibus to loquitur; 192 from Cum lex to end]

⁴¹ autem *MgPfTbTc; om. Ca

⁴² eo *CaMgPfTbTc; illo Lf

⁴³ exaudit *Be²CaCbGcLjMgPfTcVo; audit Ld(*obsc. corr.*)LfTb; exaudivit Lm

⁴⁴ is *MgPfTbTc; his Ca

⁴⁵ Tit. v DaFbMgPhSbTbVoVp (DaFbMg in mg.), Item Tc; om.

BeCaCbCeEaGcLdLmMqOaPaPfPrRaTdWc [tit. ii add. ID]

⁴⁶ Dum Pk

⁴⁷ in *BeCaCbGcLdOaOdMgTbTcVo; om. EaLmPfSb

⁴⁸ quid *BeCaCbLdMgOdTbTc; quod Lm; quidem Pf

61¹

Tit. v²

Septimo mense nasci perfectum partum iam receptum est propter auctoritatem doctissimi viri Hippocratis. Et ideo credendum est eum qui ex iustis nuptiis septimo mense natus est, iustum filium esse³. [62] Item. Cum legitime nuptie facte sint⁴ patrem liberi sequuntur, vulgo quesiti⁵ matrem sequuntur⁶. [63] Item.⁷ Vulgo concepti⁸ dicuntur qui patrem demonstrare non possunt vel qui possunt quidem, sed eum habent quem habere non licet⁹. [64] Item. Lex nature hec est ut qui nascitur sine legitimo matrimonio matrem sequatur. [65] Item. Qui in utero sunt, in toto pene iure civili intelliguntur in rerum natura esse¹⁰. Nam et legitime hereditates¹¹ his¹²

¹ Lc has only sections 62 and 64

² Tit. v *CeEaGcOaOcPcPkPw; De eodem Vo; Tit. Od; Item Tb; Tit. x Tc; om.

BeCaCbDaMgMqPaPfPhPrRaSb

³ fil. esse *CaMgPfPhTc; esse fil. Tb

⁴ sint GcMgPfTb; sunt CaTc. Sl replaces Item. Cum legitime nuptie facte sunt with Vulgo concepti dicuntur (repeated below) and a lacuna of several words

⁵ quesiti *CaCeMgPfTc; quasi PhTb

⁶ vulgo quesiti mat. seq. ss Fb

⁷ om. Ph

⁸ excepti CePa

⁹ hab. non lic. *MgPfTbTc; non lic. hab. Ca

¹⁰ esse *BeMgPfTb; est CaTc

¹¹ corr. fr. etates (?) Ra

¹² his *CaMgTbTc; iis Pf

restituuntur, ita ut si pregnans mulier ab hostibus capta sit, id quod natum erit, quamvis apud bone fidei emptorem pepererit, tanquam furtivum usu non capitur¹³. ID 16.193].

¹³ -itur *BeCaPfTbVo; -iatur GcMgTc

66

¹Item²

Si aliquis³ unam⁴ rem per legitimas scripturas duobus donaverit, uni prius et alteri postea, non querendum est in his donationibus qui prius, qui posterius acceperit, sed qui rem tradente donatore possederit, is⁵ eam cui est tradita⁶ possidebit⁷. Nec interest utrum in⁸ parentes an in⁹ extraneos facta sit talis donatio.¹⁰

¹¹Licet prior petitor offerat sacramentum¹², tamen cum nulla¹³ probatione debiti, is¹⁴ qui accusatur potest fidem suam iurisiurandi religione firmare. Si quando pulsatus repetenti¹⁵ pecuniam obtulerit sacramentum et ille ei iurisiurandi necessitatem ultro concesserit, non potest postea ab eo debitum postulare.¹⁶Heres¹⁷ eius cui pecunia credita dicitur, ad sacramentum vocari non potest¹⁸, quia que egerit auctor suus ad integrum scire non potuit¹⁹. [67] ²⁰Quicquid in rem commodatam ob²¹

¹ De donatione inter vivos *in mg.* Ca

² Item *BeGcMgTbTc; De eodem Vo; *om.* BdCeEaCaMqPaPfPhPr

³ aliquis *BeCaGcMgPfPwTb; quis Tc; quis aliquis Vo

⁴ unam *BeCeFbGcMgMqPaPfPrRaSbTbTcVoVp; legitimam BdEaCaDaPkPwTd(pc); *obsc. corr.* Pc; vel legitimam *add. in mg.* Ra

⁵ is *MgPfTbTc; his Ca

⁶ est trad. *CaMgPfPhTc; trad. est Tb

⁷ cui est trad. poss. *om. with large lacuna* Sl

⁸ in *CaMgPfTb; inter Tc

⁹ in *MgPfTbTc; *om.* Ca

¹⁰ For TdVo *see Conspectus*

¹¹ Item *add.* TbTc, *om.* *CaGcMgMqPfPhPwVo

¹² offerat sac. *BeCaPfTbVo; sac. efferat Gc; sac. off. MgQa; faciat sac. Tc

¹³ tamen cum nulla *CaMgTbTc; cum nulla tamen Pf

¹⁴ is *MgPfTbTc; his Ca

¹⁵ -etenti BeMgPfPhTc; -etendi CaTb

¹⁶ Item *add.* MgTb, *om.* *BeCaPfTc

¹⁷ pecunia *add.* CePk

¹⁸ quia (*om.* Mq) postea ab eo debitum postulare (-are Mq, -ari Oa) *add.* FbGcMgMkMmMoMqOaQa, *om.* *BbBdBeCaCeDaEaMfMhMjPaPcPdPfPhPkPrPtPwRaSbTbTcTdVmVoVp. Heres eius cui – non potest *om.* Pq

¹⁹ potuit *CaMgPfTb; potest Tc

²⁰ Item *add.* MgTb, *om.* *CaPfTcVo

²¹ *corr. fr.* ab Ca

morbum vel aliam rationem impensum est a domino recipi potest²². ²³Si factio incendio, ruina, naufragio aut quolibet simili casu²⁴ res commodata amissa sit²⁵, non²⁶ tenebitur eo nomine is cui commodata est, nisi forte cum possit rem commodatam salvam facere, suam pretulit²⁷. [68] ²⁸Si servum vel equum vel quecumque alia aliquis ab altero ad usum tantum²⁹ serviendi commodata suscepit, et eos ad pugnam vel ubi vite periculum³⁰ incurrant³¹ duxerit, ad redditionem commodate rei merito a³² domino retinetur³³.

ID 16.195-8, 199a].

²² a domino (non *add.* Pa) recipi potest *BeCeGcMgMqObOcPaPkQaSb²TbTcTdVmVoVp; restituendum (-us Ca) est CaDaRa; vel a domino recipi potest *in mg.* Ra; vel restituendum est *add. in mg.* Td²; *om.* CbEaPfPwSb

²³ Item *add.* Tb, *om.* *BeCaMgPfPhTc

²⁴ sim. casu *CaPfTbTc; casu sim. Mg

²⁵ amissa sit *BeCaMgTb; missa sit Pf; amissa fuerit Tc

²⁶ non *CaMgPfTb; nec Tc

²⁷ pretulit *BeCeGcOaPaTb; protulerit Ca; pretulerit Ce²MgPfTcTdVo

²⁸ Item *add.* GcMgTb, *om.* *BeCaPfTcVo

²⁹ tantum *CaMgPfTb; tamen Tc

³⁰ vite per. *CaMgTb; per. vite Tc; per. Pf

³¹ incurrant *CaMgPfTb; incurrerint Tc

³² a *MgPfTbTc; *om.* Ca

³³ *retinetur *BeGcMgPfSbTbVo; tenetur CaDaRaTc; retinebitur ut reus *add.* Ca², re *add.* ss Da

69¹

²Si factio pretio rem vendendam aliquis cuicumque³ crediderit⁴, et dum ab eo⁵ vendenda⁶ profertur, quacumque occasione perierit, ei perit qui eam⁷ dederat distrahendam. Ceterum si rem acceptam, non rogante domino sed permittente⁸ eo qui accepit, dum velit venundare, perdiderit, sibi rei perditae ingerit detrimentum⁹.

Creditor si sine conditione pignus sibi depositum¹⁰ tenens, ter debitorem suum convenerit ut soluto debito¹¹ pignora sua recipiat¹². Quod¹³ si debitor noluerit post

¹ Lc lacks sections indicated

² Item *add.* TbTc, *om.* CaGcMgMqPfPhVo

³ cuic- CaMgPfPhTc; quic- Tb

⁴ -derit *CaPfTbTc; -dit ?Mg

⁵ ab eo *MgPfTbTc; *om.* Ca

⁶ *in mg.* Be²

⁷ eam *MgPfTbTc; ea Ca

⁸ permittente *CaMgPfTb; permitte Tc

⁹ sibi rei – det. *om.* Pt

¹⁰ pignus *add. and canc.* Ca

¹¹ debito *CaMgPfPhTb; precio Tc

¹² rec- *BeGcMgPfTbVo; recipere Ca; accipiat Tc

¹³ Quod *GcMgMqTb; erasure Pf; *om.* BeTc

tres admonitiones soluto debito¹⁴ pignora sua suscipere¹⁵, creditor¹⁶ distrahendi¹⁷ pignoris liberam habebit potestatem.

ID 16.199b]].

[Item]¹⁸

Si alienum animal cuicumque dampnum intulerit aut alicuius fructus leserit, dominus eius aut estimationem dampni reddat aut ipsum animal tradat. Quod etiam de cane similiter est statutum¹⁹.²⁰ Ei qui²¹ irritatu suo feram bestiam vel quamcumque aliam quadrupedem in se proritaverit²², ea que dampnum dederit, neque in eius dominum neque in custodem actio²³ datur²⁴. [70]²⁵ Cum multi fideiussores institerint, etiamsi²⁶ ad solvendum que promiserunt, probantur idonei, et possint²⁷ omnes in solidum retineri²⁸, tamen restitutio debiti²⁹ inter eos dividenda est, ut unusquisque id quod eum³⁰ pro³¹ portione sua contingit exsolvat.³²

ID 16.253-5]

³³ Quicumque falsam monetam percussisse comprobatus³⁴ fuerit, manus eius amputetur, et qui hoc³⁵ consensit³⁶, si liber est lx³⁷ solidos componat³⁸, si servus³⁹ lx⁴⁰ ictus accipiat⁴¹.

¹⁴ debito *MgPfTb; precio Tc

¹⁵ Quod si debitor - suscipere *MgPfTbTc; om. Ca

¹⁶ ss Ph

¹⁷ dist- *BeCaTb; det- GcMgPfTcVo

¹⁸ Item TbTc; om. BeCaGcMgMqPfPhRaVoWc

¹⁹ statutum *MgPfTbTc; constitutum Ca

²⁰ Item add. Tb, om. *CaLcMgPfPhTc

²¹ Ei qui *MgPhTb; Et qui BeCaGcPrSITc; Et his qui Ea; Si quis MqPfPwVo; Si qui Oa

²² in se proritaverit BeBdCeEaMqOaPa²PhTdVo; in se irritaverit CaDaMq²SbTd²; proritaverit in se GcMgPrQa; in se propritaverit Pa; in se proritavit Pf; in se irritavit TbTc

²³ auctio Ca

²⁴ datur *BeGcMgPfPhTb²Vo; detur CaOaTbTc

²⁵ Item add. Tb, om. *BeCaMgPfPhTc

²⁶ etiamsi *MgPfTbTc; et si Ca

²⁷ -int *CaMgPfTb; -unt Tc

²⁸ retineri *CaMgPfPhTc; reverti Tb

²⁹ et add. BePfTbVo, etiam add. Ca, om. *GcMgTc

³⁰ eum *MgRaTcTdVo; cum BeCaCeGcPaPfTb; ei Ph; vel cum add. Ra²

³¹ pro *CaGcMgPfPhTcVo²; om. TbVo

³² Ei qui irritatu - exsolvat om.Lc

³³ Item add. TbTc, om. *BeCaGcMgMqOdPfPhVo

³⁴ compr- CaMgPfTb; pr- Tc

³⁵ hoc *CaPfTbTc; huic Mg

³⁶ -sit *BeMgPfTb; -serit Ca; -tit Tc

³⁷ lx *MgPfTbTc; xl Ca

³⁸ -onat *MgPfTbTc; -erat Ca

⁴² Apud quem scelus agnoscitur et pars rapine fuerit inventa, statim socios suos nominare cogatur. Quod si ⁴³ nominare noluerit ⁴⁴, teneatur ad vindictam.

⁴⁵ Filio ⁴⁶ vel heredi contra priorum ⁴⁷ iustam aut ⁴⁸ legitimam diffinitionem venire non liceat, quia iuste repellitur presumptio illius qui facta seniorum iniuste ⁴⁹ conatur irrumpere. ⁵⁰

Non solum ille qui furtum fecerit, sed etiam et ⁵¹ quicumque conscius fuerit, vel furto ablata sciens suscepit, in numero furantium habeatur, et simili vindictae subiaceat.

ID 16. 278 to ictus accipiat; 299-301 from Apud quem to end]

³⁹ est *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTb

⁴⁰ lx *MgPfTbTc; xl Ca

⁴¹ acc- *CaPfTbTc; rec- Mg

⁴² Item *add.* Tb, *om.* *CaMgPfTc

⁴³ nom. cogatur. Quod si *in mg.* Mq²

⁴⁴ nom. nol. *CaPfTbTc; nol. nom. Mg

⁴⁵ Item *add.* TbTc, *om.* *CaGcMgPfPhVo

⁴⁶ *corr. fr.* ilio Ca

⁴⁷ priorum *BeCaCbGcMgMqOaPrTb²TcTd²; pravorum CeEaObOcPaPfPhTd; piorum Fb; maiorum Vo; *om.* Tb

⁴⁸ aut *CaMgPfTb; vel Tc

⁴⁹ iniuste *CaMgPfTb etiam iuste (?) Tc

⁵⁰ Filio vel heredi contra – irrumpere *om.* Lc

⁵¹ et *CaMgPfTc; *om.* Tb

71

¹ Ut nullus comparet caballum², bovem aut iumentum vel³ aliud animal, nisi illum hominem cognoscat qui eum vendiderit, et de quo⁴ est, et ubi manet, et quis⁵ est eius⁶ senior.

ID 16.308].

¹ Item *add.* Tb, *om.* BeCaMgMqPfTcVo

² *corr. fr.* gab- Mg

³ vel *BeCaGcMgTc; aut PfTb; an Vo

⁴ de quo *CaMgPfTb; unde Tc

⁵ quis *CaMgPfTb; qui Tc

⁶ est eius *CaPfTbTc; eius est Mg

72

¹ Si bos alicuius bovem alterius² vulneraverit, et ille mortuus fuerit, vendant³ bovem vivum et dividant⁴ pretium et cadaver⁵. Si vero sciebat dominus eius quod bos

¹ xvii *add.* Od; *om.* BeCaCbLdLfLjLmMgOcPfTcVo; Item Ea

² bov. alt. BeCaGcMgPfTbTc; alt. bov. CbLj

³ -ant CbLd²LjLmPfTbVo; -ent BeLd; -at CaGcLfMg; -et Tc

vitiosus erat⁶ et noluit eum⁷ custodire, reddat bovem pro bove⁸, et cadaver⁹ integrum accipiat.

ID 16.350]

⁴ -ant CbGcLdLjLmMgPfTbVo; -ent Be; -at CaLfTc

⁵ et cad. *CaLdLfLjMgOdPfTb; om. Tc

⁶ quod (quos Cb) bos vit. erat *CaCbLdLfLjLmMgPfPhTc; bovem esse vitiosum Tb

⁷ eum *BeGcMgOaTc; om. CaCbCeLcLdLfLjLmMqPaPfPhTbTdVo

⁸ pro bove *CaMgPfTbTc; om. Lf

⁹ cadaver *CaCbLdLfLjLmMgPfTb; cadat Tc

73

xviii¹

Qui² furatus fuerit bovem aut ovem³, quinque boves pro uno⁴ restituat, et quatuor⁵ oves pro una⁶.

ID 16.351]

¹ xviii *EaGcMgOaPrTbVo; xvii BeCaCePaTc; om. DaMqPfLc

² Si quis Da

³ aut ovem *BeGcMgMqPrTbTc; om. CaCeEaPaPfTdVo

⁴ bove add. MqRaTc, om. *CaCeEaGcMgPfPrTb

⁵ quatuor *CaEaMgPfTbVo; tres Tc

⁶ det add. Mq, restituat add. Tc, om. *CaEaGcMgPfTb

74

xviii¹

Si effregerit fur domum² sive suffodiens³ fuerit inventus, et accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus⁴ sanguinis. Quod⁵ si orto sole⁶ hoc fecerit, homicidium perpetravit⁷.

ID 16.352].

¹ xviii *BeCaCeEaMgOaPaPrTbTc; om. DaLcMqPfSbVo

² fur dom. *CaPfTbTc; dom. fur Mg

³ suffod- *CaGcMgPfTc; fod- PhTb

⁴ non erit reus *CaMgPfTb; reus non erit Tc

⁵ Quod *CaMgPfTb; Qui Tc

⁶ corr. fr. solo Mg

⁷ hom. perp. *CaPfTbTc; perp. hom. Mg

74[bis]

xx¹

¹ xx *BeCaCeEaGcMgOaPaPhSbTbTcTd; om. DaMqPfPrVo

Si leserit quispiam agrum vel vineam, et dimiserit iumentum suum ut depascatur aliena, quicquid optimum habuerit in agro vel in vinea pro dampni estimatione restituat².

ID 16.353]

² -uat CaMgPfTb; -uet Tc

75

xxi¹

Si egressus ignis invenerit spicas² et comprehenderit acervos frugum sive stantes segetes in agris, reddat dampnum³ qui ignem succenderit⁴.

ID 16.354]

¹ xxi *BeCaCeEaGcMgPrTb; xx Tc; om. DaMqPaPfVo

² spicas *CaMgPfTb; spinas Tc

³ dampnum *BeGcMgPfTbVo; agrum dampnum Ca; dampna Tc

⁴ reddat dampnum qui ignem succ. in mg. Mq

76

¹Institutionum libro II², titulo i³

Fere⁴ bestie et⁵ volucres et pisces, id est⁶ omnia animalia que in terra, mari celoque⁷ nascuntur simul atque⁸ ab aliquo capta fuerint, iure gentium statim illius esse incipiunt. Quod enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur, nec interest⁹ feras bestias et¹⁰ volucres utrum in suo fundo quisque capiat¹¹ an in alieno. ¹²Plane qui¹³ alienum fundum ingreditur venandi aut aucupandi¹⁴ gratia, potest a domino, si is¹⁵ providerit, prohiberi ne ingrediatur. Quicquid autem eorum

¹ Ex add. Tc, om. *BeCaMgPfTbWc

² II *BeDaMgOaPcPfTbVo; V Ca; om. Tc

³ tit. i *BeCaMgOaTbVo; Inst. - i in mg. Ca, in text Wc, om. Mq; cap. i Tc [Pf mf illeg.]

⁴ The 'F' in Vo is a very large and fully decorated initial depicting a horned beast grappling with a serpent. Seve Pk

⁵ et *BeOaPhTb; om. CaGcMgPfTcVoWc

⁶ id est *BeCaOaPfPhVo; et GcMgTcTb; om. Wc

⁷ mari celoque *CaMgPfTbWc; celo marive Tc

⁸ atque *Be²CaMgPfPhTc; om. Be; ut Tb

⁹ et add. Tc, om. *CaMgPfTb

¹⁰ et *CaMgPfTb; om. Tc

¹¹ capiat *CaMgPfPhTc; captet Tb

¹² Here Ra has several passages in the margins in a later hand which has not appeared before, but much of it is illegible in the mf since it is in the gutter.

¹³ in add. Ca, om. *MgPfTbTc

¹⁴ vel alterius add. Brant, om. CaEaMgPfTbTc

¹⁵ is *MgPfTbTc; his Ca

ceperis eo usque tuum esse intelligitur donec tua custodia cohercetur. Cum vero evaserit custodiam tuam et in naturalem libertatem se¹⁶ receperit, tuum esse desiit¹⁷ et rursum¹⁸ occupantis fit¹⁹. Naturalem autem libertatem recipere²⁰ intelligitur cum vel²¹ oculos tuos effugerit, vel ita sit in conspectu tuo ut difficilis sit eius²² persecutio. Illud quesitum est, an si²³ fera bestia ita vulnerata sit ut capi possit statim²⁴ tua esse intelligatur. Quibusdam placuit tuam esse, et eo usque tuam videri donec eam²⁵ persequaris. Quod si²⁶ desieris persequi desinit tua esse²⁷, et rursus fieri occupantis. Alii non aliter putaverunt tuam esse quam si ceperis. Sed posteriorem sententiam nos confirmamus, quia multa accidere solent ut eam non capias²⁸. Apium quoque natura fera²⁹ est. Itaque que in arbore tua consederint³⁰, antequam³¹ a te³² alveo includantur, non magis tue esse intelliguntur quam volucres que in tua arbore³³ nidum fecerint³⁴. Ideoque si alius eas incluserit, is³⁵ earum³⁶ dominus erit. Favos quoque si quos³⁷ effecerint³⁸, quilibet eximere potest. Plane integra re³⁹ si⁴⁰ provideris⁴¹ ingredientem in fundum tuum⁴², potes eum iure prohibere ne ingrediatur. Examen quoque ex⁴³ alveo tuo⁴⁴ eo usque tuum esse intelligitur, donec in conspectu tuo est⁴⁵, nec difficilis

¹⁶ ss Mg²

¹⁷ -siit *Tc; -sinit BeCaGc²Ra; -sit GcMgOaPfTbTdVo

¹⁸ -um *BeCaPfTc; -us GcMgTb

¹⁹ sit CaMgPfTb; fit Tc

²⁰ tuum esse desinit – libertate recipere in mg. Mg²

²¹ vel *CaMgPfTb; om. Tc

²² sit eius *CaMgPfTb; eius sit Tc

²³ si *CaMgPfTb; om. Tc

²⁴ statim *CaMgPfTb; si Tc

²⁵ eam *MgPfTbTc; om. Ca

²⁶ eam add. Tc, om. *CaMgPfTb

²⁷ tua esse CaPfTbTc; esse tua Mg

²⁸ eam (ss Tb) non cap. CaPfTbTc; non cap. eam Mg

²⁹ nat. fera *CaMgPfTb; fera nat. Tc

³⁰ considerint GcMgPf; consederint BeCaGc²TbTcVo

³¹ om. Vo

³² a te *BeCaGcMgTbVo; a te in CaTc; erasure Pf

³³ tua arb. *BeGcMgPfTb; arb. tua CaTc

³⁴ -int *CaMgPfTb; -unt Tc

³⁵ is *MgPfTbTc; his Ca

³⁶ earum *CaMgPfPhTc; eorum Tb

³⁷ ss Mg

³⁸ effec- *BeGcMgPfTb; fec- CaTc

³⁹ int. re *GcMgPfTc; integrare BeCaPh; om. Tb

⁴⁰ ss Pf

⁴¹ prov- MgPfTbTc; prev- Ca

⁴² plane add. Tc, om. *CaMgPfTb

⁴³ ex *CaMgPfPhTc; in Tb

⁴⁴ quod add. Ca, om. *MgPfTbTc

⁴⁵ est *CaMgPfTb; erasure Tc

eius⁴⁶ persecutio est, alioquin occupantis fit⁴⁷. Pavonum⁴⁸ et columbarum fera natura est, nec ad rem pertinet, quod ex consuetudine avolare et recedere solent. Nam et apes idem faciunt⁴⁹ quarum constat feram esse naturam. Cervos quoque ita quidam⁵⁰ mansuetos habent, ut in silvas ire et redire soleant, quorum et ipsorum⁵¹ feram esse naturam nemo negat. In his autem⁵² animalibus que ex consuetudine abire et redire solent, talis regula comprobata est, ut eo usque tua esse⁵³ intelligantur donec animum revertendi habeant. Nam cum revertendi animum habere⁵⁴ desierint, etiam tua esse desinunt, et fiunt⁵⁵ occupantium. Revertendi autem videntur animum⁵⁶ desinere⁵⁷ habere, cum⁵⁸ revertendi consuetudinem deseruerint. Gallinarum et anserum non est fera natura, idque ex eo possumus intelligere, quod alie sunt galline⁵⁹ quas feras vocamus. Item⁶⁰ alii anseres quos feras appellamus. Ideoque si anseres tui aut⁶¹ galline tue aliquo casu turbati⁶² turbatique⁶³ evolaverint⁶⁴, licet conspectum tuum effugerint⁶⁵, quocumque⁶⁶ loco sint, tui tueve⁶⁷ esse intelliguntur⁶⁸, et qui lucrandi animo ea animalia retinet, furtum intelligitur committere.

ID 13.35]

⁴⁶ eius *CaMgPfTb; om. Tc

⁴⁷ fit *BeTb; sit CaMgPf; est Tc

⁴⁸ -onum *CaMgPfTb; -orum Tc

⁴⁹ faciut Ca

⁵⁰ quidam *BeCaGcMgPfPhTb²; quid Tb; quidem Vo; om. Tc

⁵¹ et ipsorum *CaMgPfTb; om. Tc

⁵² autem *CaPfTbTc; vero Mg

⁵³ iure add. Tc, om. *CaMgPfTb

⁵⁴ rev. an. hab. *BeTbVo; an rev. hab. CaTc; rev. (-andi Oa) hab. an. GcMgOaPf

⁵⁵ fiunt *CaMgPfTb; sunt Tc

⁵⁶ vid. an. GcMgPfTb; an. vid. CaTc

⁵⁷ esse add. and canc. Ca

⁵⁸ from here to near end of cap. Mq has long apparent erasures in mid-text, though none is missing

⁵⁹ al. sunt gall. *BeCaTbTc; al. gall. sint Gc; gall. sunt Mg; sunt al. gall. (galliene Vo) PfVo

⁶⁰ Item *MgPhTcVo; om. PfTb

⁶¹ aut *CaMgPfTb; et Tc

⁶² -ati *CaMgPf²TbVo; turbari Gc; turbantur Oa; turbantur Ce²Pa; -ate Tc

⁶³ turbatique CePaGcMgOaPfTd; turbateque BeDbPhRaVo; turbateve Ca; sint Tb; fuerint turbatique Tc

⁶⁴ evolaverint *MgPfTbTc; violaverint Ca

⁶⁵ effug- *CaMgPfTb; aufug- Tc

⁶⁶ tamen add. Tb, om. *CaMgPfTc

⁶⁷ tui tueve *MgPfTbTc; tue tuive Ca

⁶⁸ -untur *CaMgTbTc; -antur Pf

77

¹*Epistola prima Clementis*² *ad Iacobum*³

Clementi⁴ trado, ait beatus Petrus, a Domino mihi traditam potestatem ligandi atque solvendi, ut de omnibus quibuscumque decreverit in terris, hoc decretum sit⁵ in celis. Ligabit enim quod oportet ligari, et solvet quod expedit⁶ solvi, tanquam qui ad liquidum ecclesie regulam noverit. Item. O⁷ Clemens, omnes⁸ cum tanta reverentia tua verba suscipiant, ut sciant⁹ te legatum et preconem¹⁰ esse veritatis, et quodcumque¹¹ ligaveris super terram erunt ligata¹² et in celo, et quodcumque solveris super terram, etiam ibi esse solvendum¹³, quoniam quidem¹⁴ ut dixi que oportet ligabis, et que expedit solves.

ID 14.1-2]

¹ Incipit de excommunicatione *add. in mg.* BbDaGcPtRaSlTd, *in text* Fb; Incipit de exc.. Ex *add.* BdBeCaMgSbTcTdVoWc; De vocatione excommunicandorum *add.* Db; De absolutione *in mg.* Lj; Incipit de excommunicatis *add. in mg.* Ln²; l. x *in mg.* Ce, Explicit liber nonus. Incipit decimus *add. in text* Pa, De illo qui habet potestatem ligandi et solvendi que oporteat eum ligare et solvere CePa *in text*; iii. De licita et illicita excommunicatione *add. in mg.* Bd; De licita et illicita excommunicatione, de absolutione, de vocatione excommunicandorum Ph; De potestate excommunicandi *add. in mg.* Tc². De excommunicatione *in text* Vp. *om.* *MhMjMkMqPfPrPtSgTbVo

² pape *add.* Tb, *om.* *BdBeCaMgPfPhTc

³ iii. De licita et illicita excommunicatione *in mg.* Bd; iii *add in mg* Be²; De illo qui habet potestatem ligandi et solvendi que oporteat eum ligare et solvere *add.* Ce *mg.* No *insc.* Oa

⁴ The initial 'C' much enlarged, CePaPk, Ce illuminated (the first since the opening of Bk I., Pk with a wide space left blank for a rubric; large space left for missing initial BeDb. episcopo et pape *add.* ss Ln²

⁵ et *add.* BeGcMgOaTbVo, *om.* BdCaPfTc

⁶ expedit *CaMgPfTb; oportet Tc

⁷ O] *om.* MfMf; Omnes O BeOa; Omnes Py

⁸ omnes ss Mg

⁹ *corr. fr.* sciam Oe; ut sciant *in mg.* Mo²

¹⁰ legatum te et preconem ID; legem et predicationem BdDaDbEaMfOePfPtQaSgVo; te legem et predicationem BdCaOf; legem te et preconem BeCe; vel legatum et preconem *add. in mg.* Da; legem <hunc?> te et predicatione Fb; legem te et predicationem GcMhMmMqVm; te et legis te et predicatorem Lg; legis te et predicatorem MgTd; legem esse et predicationem Mk; legem et predicatorem Mj; te (*in mg.*) legatum et predicatorem Mo; leges te et preconem Oa; te legis et predicatorem ObPw; legis te et preconem Pa; te legatum (*corr. fr.* legem) et predicatorem Pc; te legis et preconem Ph; lege te et preconem Pk; *lacuna in* Pq; te legem et preconem Ra; legatum et preconem Sb; legem et preconem Tb; te legatum et preconem Tc

¹¹ quodc- *CaPfTbTc; quec- Mg

¹² erunt ligata GcMgPfPh; erit legatum BeVo; e.l. CaTc; erit legatum Tb

¹³ etiam ibi esse sol. BeCaPfTbVo; etiam ibi sol. esse Mg; e.s. et in c. Tc

¹⁴ quoniam quidem CaMgPfTb; quando quidem Tc

78

[De indignis prelati]¹. Gregorius in homelia xxvi²

Plerumque contingit ut iudicis locum teneat cuius ad locum minime vita concordat, ac sepe agitur ut vel³ dampnet immeritos⁴ vel alios ipse⁵ ligatus solvat. Sepe in solvendis ac ligandis⁶ subditis sue⁷ voluntatis motus, non autem causarum merita sequitur pastor. [79] Unde⁸ fit ut ipsa ligandi ac⁹ solvendi potestate se privet¹⁰ qui hanc pro suis voluntatibus et non pro subiectorum¹¹ moribus exercet. Sepe fit ut erga quemlibet proximum odio vel gratia moveatur pastor. [80] Iudicare autem digne de subditis¹² nequeunt, qui in subditorum¹³ causis sua vel odia, vel gratiam sequuntur. Unde et recte per prophetam dicitur¹⁴, Mortificabant animas que non¹⁵ moriuntur¹⁶, et vivicabant animas que non¹⁷ vivunt¹⁸. Non morientem quippe mortificat qui iustum dampnat, et non victurum vivificare nititur qui reum a supplicio absolvere nititur¹⁹. Cause ergo pensande sunt, et tunc ligandi atque²⁰ solvendi potestas exercenda²¹. Videndum que culpa aut²² que sit penitentia²³ secuta post culpam, ut quos omnipotens Deus per compunctionis gratiam²⁴ visitat, illos sententia pastoris

¹ De indignis prelati in mg. CaDaGcLjMgOcPw, in text BeEaFbPfRa²SlTdVoVp; De dignis prelati PcTc; De licita et illicita excommunicatione et excommunicationibus add. in mg. Cb²; om. MqOaPhPt

² xxvi *BeCaCbGcLmMgMqOaTbVo; xxvii PFTc

³ ut vel *BeCaGcMgTb; vel Lm; ut PFTcVo

⁴ immeritos *CaCbLmMgPfPhTc; innoxios Tb

⁵ ipse *CaMgPfTbTc; sepe Lm

⁶ solv. ac lig. *BeCaCbLmMgPfPh; lig. ac solv. TbTc

⁷ sue *CaCbLmMgPfTb; sive Tc

⁸ Unde *CaMgPfPhTc; Inde Tb

⁹ ac *BeCbLmMgPfTbVo; atque CaTc

¹⁰ se priv. *CaPfTbTc; priv. se GcMg

¹¹ subiectorum BeCaGcMfMqPfPtRaTbTdVo; subditorum *CeLmPaTc

¹² subiectis Be

¹³ subditorum *BeCaMgPfPtTbTcVo; subiectorum CbLj

¹⁴ et recte – dicitur in mg. Ra²

¹⁵ ss Ld

¹⁶ moriuntur *BdBcCbCeLjLmOaPaPcRa²TbTc; moriebantur

CaDbFbGcLdLfLgMgMqOcOeOfPfPwRaSbSgTdVmVo

¹⁷ mor. et viv. an. que non (ss Be)

*BdBcCaCbDbGcLdLfLgLjLmMgMqObOcOeOfPfPhPtPwQaRaSgTbTcVmVo; mor. et viv. - non om. OdBrant; moriebantur et vivificat Od mg.

¹⁸ vivebant Oe

¹⁹ nititur BeCaGcMgPfRaTbTc; conatur CbLjPt

²⁰ atque *CaMgPfTbTc; et Lm

²¹ -enda *BeCbGcLjLmMgPfTbVo; -enda est CaLdLf; -erda est Tc

²² aut *CaCbLmMgPfTbTcBrant; precessit Vosm.

²³ sit pen. CaMgPfTbTc; pen. sit Lf

²⁴ comp. grat. *CaMgPfTbTc; grat. comp. Lm

absolvat. [81] Tunc enim vera est absolutio presidentis cum interni arbitrium²⁵ sequitur iudicis, quod bene quatruiduani Lazari illa resuscitatio designat²⁶, que videlicet demonstrat quia²⁷ mortuum Dominus²⁸ vocavit et vivificavit dicens, Lazare veni foras, et postmodum is²⁹ qui vivens fuerat egressus³⁰, a discipulis est solutus³¹ sicut scriptum est, Cumque egressus esset qui fuerat ligatus institis tunc dixit³² discipulis³³, Solvite eum, et sinite³⁴ abire. Ecce illum discipuli iam viventem³⁵ solvunt³⁶ quem magister resuscitaverat mortuum. Si enim discipuli mortuum solverent³⁷ fetorem magis ostenderent quam virtutem.

ID 14.3] C 11 q 3 c 88, Plerumque contingit – abbrev. and paraph.; C 11 q 3 c 60, Ipse ligandi – moribus exercet; C 11 q 3 c 61, Iudicare digne – gratiam sequuntur; C 11 q 3 c 62, Tunc vera est -sicut scriptum est

³⁸*De prelati iniuste ligantibus*³⁹

Ex qua consideratione nobis⁴⁰ intuendum est quod⁴¹ illos nos⁴² debemus per pastorem auctoritatem solvere, quos auctorem nostrum⁴³ per suscitantem⁴⁴ gratiam scimus⁴⁵ vivificare⁴⁶. Que nimirum vivificatio⁴⁷ ante rectitudinem operis in ipsa iam⁴⁸ cognoscitur confessione peccati. Unde et huic ipsi⁴⁹ mortuo nequaquam dicitur,

²⁵ interni arbitrium *CeMq²PaPf²Ra²TbTcVo; in tantum arbitrium Be; intimi arbitrii Ca; eterni (vel int ss Mg) arbitrium GcMgRa; interni arbitrium Mq; in terra arbitrium Td

²⁶ obsc. corr. Ca

²⁷ prius add. CbTc, om. BeCaGcLmMgPfTb; erasure here Mq

²⁸ mort. Dom. *CaCbMgPfTc; Dum mort. Lm?; Dom. mort. PhTb

²⁹ is *MgPfTbTc; his Ca

³⁰ fu. eg. *CaMgPfTbTc; eg. fu. Cb

³¹ est sol. *CaCbLmMgTbTc; sol. est Pf

³² Iesus add. Cb, om. *CaMgPfTbTc

³³ suis add. Tc, om. *CaCbLmMgPfTb

³⁴ eum add. Lm, om. *CaMgPfTbTc

³⁵ illum disc. iam viv. *CaCbGcLmPfTbVo; illum iam viv. disc. Mg; disc. illum iam viv. Tc

³⁶ -unt *CaMgPfTbTc; -erunt Lm

³⁷ corr. fr. -int Pf

³⁸ whole section om. Lc

³⁹ (Idem add Pf) De - lig. (litigantibus Pf ac) in text EaFbPf, in mg. BeCaCeGcMgPw²RaTd; Item Tb; om. with no break BdCbLkLmMqOaPaPcPhPkPrPwSbTcVmVoWc; om. with break Da

⁴⁰ nobis CaPfTbTc; vobis Mg

⁴¹ quod *BeCaGcLmMgPfTbVo; quia CbTc

⁴² illos nos *CaMgPfTbTc; nos illos Cb

⁴³ cognoscimus add. Cb, om. *CaMgPfTbTc

⁴⁴ sus- *BeCaGcMgMqPfTbVo; resus- CbLmTc

⁴⁵ scimus *CaFbGcMgPcPfRaSbTcTdVo; novimus (Be after vivificare) BeMq²Tb; videmus Ce²Pa; om. CbCeLmMqPhPkPr

⁴⁶ -are *CaMgPfTbTc; -aret Lm

⁴⁷ nim. viv. *CaCbLmMgPfPhTc; viv. nim Tb

⁴⁸ iam *MgPfTbTc; anima Ca

⁴⁹ huic (obsc. corr. Ca) ipsi CaCbLmMgPfTc; ipsi huic PhTb

Revivisce⁵⁰, sed, Veni foras. Omnis quippe peccator, dum culpam suam intra conscientiam abscondit, introrsus latet, in suis penetralibus occultatur. Sed mortuus venit⁵¹ foras cum peccator nequitias suas⁵² sponte confitetur. Lazaro ergo dicitur, Veni foras, ac si aperte cuilibet mortuo in culpa diceretur, Cur reatum tuum intra conscientiam⁵³ abscondis? Foras iam per confessionem egredere qui apud te per confessionem⁵⁴ interius lates. Veniat itaque foras mortuus, id est culpam⁵⁵ confiteatur peccator, venientem⁵⁶ vero⁵⁷ solvant discipuli, ut pastores ecclesie ei penam debeant amovere⁵⁸ quam meruit qui non⁵⁹ erubuit confiteri quod fecit. Hec de solutionis⁶⁰ ordine dixerim breviter ut sub magno moderamine pastores ecclesie vel solvere studeant vel ligare.

ID 14.3d]

⁵⁰ Revivisce *BeCaCbLmMgPfPhPkVo; Revisce TbTc

⁵¹ corr. fr. veni Ca

⁵² suas *CaPfTbTc; om. Mg

⁵³ tuam add. Ca, om. *MgPfTbTc

⁵⁴ confessionem BeGcMgPfTbTcVo; conscientiam Ca; negationem Cb

⁵⁵ culpam *CaMgPfTbTc; om. Cb

⁵⁶ viventem (vel venientem in mg. Ra²) Ra

⁵⁷ vero *BeGcMgPfTbTc; ergo CaRa; vero foras Cb; om. Vo

⁵⁸ amov- *CaPfTbTc; admov- Mg

⁵⁹ non *MgPfTbTc; cum Ca

⁶⁰ de solutionis *CaGc²MgPfPkTbTc; dissolutionis GcLm

82

Gregorius¹ in Moralibus, libro III²

Cum sancti viri maledictionis sententiam proferunt, non ad hanc ex voto ultionis sed ex iustitie examine erumpunt. Intus subtile iudicium aspiciunt, et mala foris urgentia qua maledictione ferire debeant cognoscunt³, et eo maledicto non peccant quo ab interno iudice non discordant. Item. Scriptura sacra duobus modis maledictum memorat, aliud videlicet quod approbat, aliud quod dampnat. Aliter enim maledictum profertur iudicio⁴ iustitie, ut ipso⁵ primo homine⁶ peccante⁷ prolatus est cum audivit, Maledicta terra⁸ in opere tuo, et cum Abrahe dicitur, Maledicentibus tibi

¹ Greg. *CaMgTbTc; Idem Pf

² III BeCaEaMgOaPfTb; II Tc. iiii add. in mg. Be². De ordine excommunicationis add. Pa

³ cogn- *MgPfTbTc; agn- Ca

⁴ iudicio *CaCbMgPfPhTc; voto Tb

⁵ ut ipso *BeCaGcMgMqPfPhQaRaVo; ut in ipso Tb; aliter livore vindicte. Maledictum quippe iudicio iustitie ipsi CbTc

⁶ -ine *CaMgPfTb; -ini Tc

⁷ -te *CaMgPfTb; -ti Tc

⁸ terra *MgPfTbTc; terre Ca

maledicam⁹. Rursum quia¹⁰ maledictum non iudicio iustitie profertur, sed livore¹¹ vindicte promitur,¹² voce Pauli¹³ predicantis¹⁴ admonemur¹⁵ qui ait, Benedicite et nolite maledicere.

ID 14.4, 5a] C 24 q 3 c 12

⁹ Maledicentibus tibi maledicam *BeCaPfQaTbTc; Maledicam tibi maledicentibus Mg

¹⁰ Rursum quia *BeCaGcMgPfPhQaTcVo; Rursumque Tb; Rursum quia vero aliter Brant

¹¹ iustitie add. and canc. Ca

¹² promitur *CaCbMgPfQaTbTc; punitur a quo Brant

¹³ apostoli add. Tb, om. *CaMgPfTc

¹⁴ cessare add. Brant, om. *CaMgPfQaTbTc

¹⁵ -emur *CaMgTbTc; -emus Pf

83

Augustinus, De verbis Domini, cap. xvi¹

Cepisti² habere fratrem tuum tanquam publicanum³, ligas illum in terra sed ut iuste alliges vide. Nam⁴ iniusta vincula dirumpit⁵ iustitia⁶. Cum autem correxeris et concordaveris cum fratre⁷ tuo, solvisti illum in terra. Cum solveris in terra⁸ solutus erit et⁹ in celo.

ID 14.5b] C 11 q 3 c 48

¹ xxi Da (not Sb)

² Incepisti Fb

³ al add. ss. Ra²

⁴ ut add. and canc. Ra

⁵ dirumpit *FbGcMgWc²; durumpit BeWc; dirumpit CaCeMqPaPkRa; dirumpunt CbVo; dirumpunt DaEaPfSbTd; corrumpunt PhTb; rumpit Tc

⁶ -tia *CaGcMgOaTc; -tiam PfTbVo

⁷ cum fr. GcPfTbTcVo; confratri CaGc²Mg

⁸ Cum solv. in terra *CaMgPfTbTc; om. Brant

⁹ et *CaMgPfTc; om. PhTb

84

Hieronimus super¹ epistolam Pauli ad Philemonem

Si quis² dixerit iustum iniustum, et³ iniustum⁴ iustum⁵ abominabilis uterque⁶ apud Deum⁷. Similiter qui sanctum dicit⁸ esse non sanctum⁹, et rursum¹⁰ non sanctum asserit sanctum, abominabilis apud Deum est¹¹.

¹ ad add. Vo

² aliquis Pt

³ rursum add. CaMg²PfPtVp, rursus add. DaEaRaSbTcVo, om. *GcMgMqOaPhTb

⁴ et iniustum in mg. Mq

⁵ et iniust. iust. om. CePa

⁶ ab. uterque *BeEaGcSbTbVo; est uterque CaCe²Da; ab. uterque est Mg; utique Pa; ab. Pf; ab. est uterque RaTc

ID 14.6] C 11 q 3 c 57

⁷ est *add.* Pf²Sb, *om.* CaMgPfTbTc

⁸ dicit *CaMgTbTc; dixit Pf

⁹ esse non san. *BeCaGcPfTcVo; non esse san. MgOa; non san. esse Ph; san. non esse Tb

¹⁰ -um *BeCaPfTb; -us GcMgTc

¹¹ apud Deum est *BeCaLcMgPfVo; est apud Deum GcMqOaRaTbTc. Similiter qui sanctum – est *om.* CePaPk

85

Hieronimus¹ super Mattheum², libro III³

Tibi dabo claves⁴ regni celorum, et quodcumque ligaveris super terram erit ligatum et in celo⁵. Istum locum episcopi et presbiteri non intelligentes, aliquid sibi⁶ de Phariseorum assumunt supercilio⁷, ut vel dampnent⁸ innocentes vel solvere se noxios arbitrentur, cum apud Deum⁹ non¹⁰ scientia¹¹ sacerdotum sed¹² reorum vita queratur. Legimus in Levitico de leprosis ubi iubentur ut ostendant se sacerdotibus, Et si lepram habuerint¹³, tunc a sacerdote immundi¹⁴ fiant. Non quod¹⁵ sacerdotes immundos¹⁶ faciant¹⁷, sed quod habeant notitiam de leprosis et non leprosis¹⁸ et possunt discernere qui mundus quive immundus sit¹⁹. [86] Quomodo ergo²⁰ leprosum sacerdos²¹ inmundum²² non facit, et sic et hic²³ alligat vel solvit²⁴ episcopus vel²⁵

¹ Hier. *CaMgTbTc; Idem Pf; *om.* Fb

² in *add.* Vo

³ III *BeDaEaGcMgOaTbVo; IIII CaTc; IIII Gr' Fb; ? Pf

⁴ hee sunt discretio et potestas *add. in mg.* Wc

⁵ celo *CaMgPf; celis BeTbVo; c. Tc

⁶ sibi *CaMgPfPhTc; *om.* Tb

⁷ ass. sup. *CaMgPfPhTc; sup. ass. Tb

⁸ *corr. to dampnare* Ra

⁹ *repeated* Mg

¹⁰ non *CaMgTbTc; *om.* Pf

¹¹ vel senten *add. ss* Da; sententia Mq, sententia *in mg.* Ra²; non sententia set *in mg with tie-mark* Wc

¹² sed *CaMgTbTc; et Pf

¹³ -uerint *MgPfTbTc; -uint Ca

¹⁴ immundi *CaMgTbTc; mundi Pf

¹⁵ Numquid Pk

¹⁶ immundos *CeGcMgMqPaPfTbTc; mundos vel immundos BeCaDaRaTd²; et immundos *after corr.* Sb; mundos Td; Pf *mf illeg.*

¹⁷ -iant *CaMgPfTb; -iunt Tc

¹⁸ et non lepr. *BeCeDaPaPc²PhPkPrRaSb²(*partly over erasure*)TbTcVm; *om.* CaFbGcMgPcPfPqPw; et non de lepr. Oa; et de non lepr. Vo; ubi iubentur ut ostendant – leprosis *om.* Bd

¹⁹ imm. sit CaMgPfTb; sit imm. Tc

²⁰ ergo *CaMgPfTb; *om.* Tc

²¹ lep. sac. CaMgPfTb; sac. lep. Tc

²² inmu- *MgPfTbTc; mu- Ca; mundum vel inmundum Ra

²³ et sic et hic GcMgTbTc; sic et hoc Be; et hic Ca; et sic Pf; sic et sic Ra; sic et hi Vo

²⁴ vel solvit *BeCaMgPfPhVo; *om.* Tb; et solvit Tc

²⁵ vel CaMgPfPhTc; et Tb

presbiter²⁶ non eos qui insontes sunt vel innoxii²⁷, sed pro officio suo cum peccatorum audierit varietates²⁸, scit qui ligandus sit²⁹, qui³⁰ solvendus.

ID 14.7] C 11 q 3 c 44, Quomodo sacerdos mundum - end

²⁶ vel solvit *add.* Tb, *om.* *CaMgPfPhTc

²⁷ vel innoxii *CaMgPfPkPwQaTbTc; nec solvit noxios *Brant*

²⁸ *corr. fr.* vanitates Ca²

²⁹ *in mg.* Ra²

³⁰ qui *BeCaGcPfTbTcVo; quive MgPw

87

Augustinus super Iohannem, parte prima, tractatu xliiii¹

Cum excommunicat ecclesia in celo ligatur excommunicatus, cum reconciliat ecclesia, in celo solvitur reconciliatus.

ID 14.47] cf C 24 q 1 c 6 med.

¹ tr. xliiii *CaGcMgOaPfPhSbTcVo; tr. xliii Be; tit. xliiii Da; tr. xlv Mq; lt. xl Vp; *om.* EaQaTb
Quid possit excommunicatio ecclesie et reconciliatio *add.* Pa

88

¹Chrisostomus super epistolam ad Hebreos, sermone iiii²

Nemo contempnat vincula ecclesiastica. Non enim homo est qui ligat sed Christus qui hanc potestatem dedit, et dominos fecit homines³ tanti honoris⁴.

ID 14.48] C 11 q 3 c 31

¹ Iohannes *add.* PfTcVo, *om.* *BeCadaGcMgMqOaPhRaTbTd

² sermone iiii BeDaGcMqPfTbTcVo; feria (?) iiii Ca; sermo iiii Mg; iiii (*with secr' (?) in mg*) Ra; *om.* EaQaVp

Quare non est contempnenda excommunicatio *add.* Pa

³ dom. fec. hom.] homines (*corr. fr.* duos) fecit Pc

⁴ dom. (Dominus Be) fecit hom. tanti hon. *BeCaCbMgPfPhQaVo; dom. fecit tanti hon. hom. Tb; hom. fecit dom. tanti hon. Tc

89

Quinte¹ sinodi, actio² v³

Certum est quod qui impius demonstratus est, omnimodo separatus est a Deo, sicut etiam⁴ ille qui anathematizatus⁵ tanquam impius separatus est. Nihil enim aliud significat anathema nisi a Deo separationem.

ID 14.49a] +C 24 q 3 c 9

¹ -ti Ca

² auctio Ca

³ Quinte – v om. Ea; v om. Vo. Danathemate^a quid significet et de vo<ca>cionem^a et de pena contempnentium add. Pa

⁴ etiam *CaMgPfTb; et Tc

⁵ est add. CaMgTbTc, om. *Pf

90¹*²Ex concilio Meldensi, cap. iii³*

Episcopus in cuius parochia aliquis consistens aliquid iniuste fecerit et⁴ semel et bis atque tertio, si necesse fuerit, vocabit illum⁵ sua admonitione per suum nuntium canonice ad emendationem sive compositionem et ad penitentiam, ut Deo et ecclesie satisficiat quam lesit⁶. Si autem despexerit atque contempserit eius admonitionem et saluberrimam invitationem, feriat illum pastoralis virga, hoc⁷ est sententia excommunicationis, ut a communione sancte ecclesie omniumque Christianorum sit separatus⁸ usque ad congruam satisfactionem et dignam emendationem. Quam⁹ excommunicationem debet idem¹⁰ episcopus seniori¹¹ illius notam facere, et omnibus suis coepiscopis, et omnibus suis parochianis¹², ne eum recipiant usque ad satisfactionem.

ID 14.83]

¹ Td fo. 80va has c 90 – c 91 med. in a cramped hand, returning to the former layout at the head of 80vb

² (iiii. add. Bd) De vocatione excommunicandorum add. in mg. BdCbLjTc², in text Ea; Quod episcopus post terciam (ternam Ca) ammonitionem reum debeat excommunicare add. in mg. Be²CaCeDaLn²Td

³ cap. iii *BeCaEaEgGcMgOaPcPfTbVo; cap. iiii CbFb; om. QaTc. Ex - iii om. Lm

⁴ et CaCbLmMgTbTc; erasure Pf

⁵ illum *CaCbLmMgPfPhTc; eum Tb

⁶ lesit *CaCbLmMgPcPfTb; contempsit Tc

⁷ hoc *CaCbLmMgPf; hec Ph; hac Tb; ? Tc

⁸ sep- *CaMgPfTbTc; rep- Cb

⁹ Quam *CaMgPfTbTc; Quarum Lm

¹⁰ idem *CaCbLmMgRa²TbTc; om. PfRa

¹¹ -iori CaCbLmMgPfPhTc; -ior Tb

¹² omn. suis par. CaMgPfTbTc; par. omn. suis Lm

91

¹*Ex concilio Rothomagensi, cap. iii*²

Noverit caritas³ vestra, fratres mei⁴, quod quidam vir, nomine ill', diabolo suadente, postponens Christianam promissionem⁵ quam in baptismo professus est, per apostasiam conversus post Satanam cui abrenuntiavit et omnibus operibus eius⁶, vineam Christi, id est ecclesiam eius devastare et predari⁷ non pertimescit, pauperes Christi quos pretioso⁸ sanguine⁹ suo redemit violenter opprimens et interficiens et bona eorum diripiens¹⁰. Misimus ad eum presbiterum nostrum et litteras commonitorias semel et iterum atque tertio, invitantes eum canonicè¹¹ ad emendationem et ad satisfactionem et¹² penitentiam, corripientes eum¹³ paterno¹⁴ affectu¹⁵. Ait enim Dominus in evangelio, Si peccaverit in te frater tuus¹⁶, corripe eum. Frater in unumquemque¹⁷ peccat qui in sanctam ecclesiam peccat¹⁸. Si enim sancta ecclesia unum corpus est, cuius corporis¹⁹ caput est Christus²⁰, singuli²¹ autem sumus²² alter alterius membra, et si patitur²³ unum membrum compatiuntur omnia membra²⁴, procul dubio in nos peccat qui membra nostra ledit. Iubet ergo Dominus²⁵

¹ De licita et illicita excommunicatione *add. in mg.* Tc²

² cap. ii Vp; cap. iii *om.* Ea. De eodem *add.* Pa

³ -ita Lf

⁴ mei *BeCaCbLdLfLjMgPfphTcVo²; carissimi Tb; *om.* Vo

⁵ promiss- *BeGcMgOaPfTbTcVo; profes- CaDaLd

⁶ *erasure follows* Lj

⁷ pred- CaCbGcLdLfLjMgMqPfTcVo; depred- *BePhTb

⁸ *om.* Vo; pretio *in mg.* Vo²

⁹ sagne Ca

¹⁰ diripiens *BeCaCbLfLjMgPfTcVo; diripens Ld; opprimens PhTb

¹¹ *in mg.* Be

¹² ad satisfactionem et *CaLdLfMgPfTbVo; satisf. et ad CbLj; satisf. et Tc

¹³ canonicè ad emendationem – eum *in mg.* Pc

¹⁴ paterno *CaPfTbTc; patrono Mg

¹⁵ corripientes - affectu *CaMgPfTbTc; *om.* Lf

¹⁶ in te fr. tuus *CaMgPfTbTc; fr. tuus in te Lf

¹⁷ unumquemque *CaGcPfTbTc; unumquodque Mg

¹⁸ Td fo. 80vb *begins.*

¹⁹ corporis *CaCbLdLfLjMgTbTc; corpus Sb²; *om.* PfSb

²⁰ est Chr. BeCaPfRaTbTcVo; Chr. est *Mg

²¹ eius *add. and canc.* Ca

²² sumus *MgPfTbTc; *om.* Ca; sumul Lf

²³ patitur CaGcPfTbTc; compatiuntur Mg; paritur Mq

²⁴ et si patitur - membra CaCeDaFbGcMgMqPaPcPfPhPkPqPwRa²(mg)SbTbTcTdVmVo; *om.*

BdCbLjRa

²⁵ ergo Dominus *DaMgPfTbTc; noster Deus Ca

ut frater, id est Christianus in nos peccans²⁶, primo secrete²⁷ corripiatur, deinde cum testibus redarguatur, novissime in conventu ecclesie publice conveniatur²⁸. Quod si has tres commonitiones²⁹ et pias correptiones contempnit³⁰ et satisfacere despicit³¹, post hec, Sit tibi, inquit, sicut ethnicus et publicanus, id est³² gentilis atque³³ paganus, ut iam non³⁴ pro Christiano sed pro pagano habeatur. Et in alio loco, Membrum quod a sua compage resolvitur, et a iunctura caritatis dissociatur, et omne corpus scandalizat, Dominus³⁵ et³⁶ abscidi et proici iubet dicens, Si oculus³⁷, manus vel pes³⁸ tuus³⁹ scandalizat te, erue eum et proice abs te. Et apostolus, Auferte, inquit, malum a vobis⁴⁰. Et item⁴¹. Si quis⁴² frater nominatur et est fornicator⁴³ aut adulter aut homicida aut rapax, cum huiusmodi nec⁴⁴ cibum sumere licet⁴⁵. Et Iohannes electus pre ceteris Christi discipulus⁴⁶, talem nefarium hominem salutare prohibebat dicens, Nec ei ave dixeris, nec eum in domum receperis⁴⁷. Qui enim ei ave dicit⁴⁸, communicat operibus eius malignis⁴⁹. Dominica itaque et⁵⁰ apostolica precepta adimplentes, membrum putridum et insanabile quod medicinam non recipit ferro excommunicationis a corpore ecclesie abscidamus, ne⁵¹ tam pestifero morbo reliqua membra corporis veluti⁵² veneno inficiantur⁵³.

ID 14.75 with omissions]

²⁶ *obsc. corr.* Cb

²⁷ *om., but with a lacuna* Ce

²⁸ deinde - conveniatur *BeCaCbEaLdLfLjObOcOdMgPfTbTcBrant; *om. Migne*

²⁹ comm- *CaMgPfTbTc; adm- Lf; vel conventiones *add. ss* Ea

³⁰ -mpnit *CaCbLdLfLjMgPfTb; -mpserit Tc

³¹ -icit *CaCbLdLfLjMgPf; -icit et Tb; -exerit Tc

³² id est *CaMgPfTbTc; et Lf

³³ atque *CaCbLdLfLjMgPfPhTc; et LfTb

³⁴ iam non *BeCaLdLfMgOaPfTb; non iam CbLjTc

³⁵ Dom. *MgPfTbTc; *om.* Ca

³⁶ et *CaMgPfTbTc; *om.* CbLj

³⁷ vel *add.* LfTc, *om.* *BeCaCbLdLfLjMgPfTb

³⁸ *ss* Lf

³⁹ tuus *CaCbLdLfLjMgPfTb; *om.* Tc

⁴⁰ a vobis CbLdLfLjMgPfTb; *om.* Ca; ex vobis Tc

⁴¹ Et item *BeLdPfPhRa; Et iterum CaCbGcLfLjMgTcVo; Item Tb

⁴² autem *add.* Tb, *om.* *CaCbLdLfLjMgPfPhTc

⁴³ aut avarus *add.* Tc, *om.* *CaCbLdLfLjMgPfTb

⁴⁴ nec *CaCbLdLfLjMgTbTc; ne Pf

⁴⁵ sumere licet *BeCbLdLfLjMgTbTcVo; licet sumere CaLf; sumere liceat Pf

⁴⁶ Chr. discipulus *GcLdLfLjMgPfTbVo²; Chr. discipulis BeCaCbLjVo; *om.* Tc

⁴⁷ dom. rec. *CaCbLdLfLjMgPfTb; domo recipias Tc

⁴⁸ ei ave dicit *Ca²CbLdLfLjMgPfTb; ave ei dicit Ca; dixerit ave Tc

⁴⁹ op. eius mal. *BdCaCbCeLdLfLjMgPaPfPwTcVm; op. mal. Ph; eius mal. op. Tb

⁵⁰ et BdBeCaCbCe²LdLfLjMgPaPfPwTcVmVo; *om.* CeTb; atque *PhTb²

⁵¹ ne *CaPfTbTc; nec Mg

⁵² veluti *CaCbLdLfLjMgPfTb; *om.* Tc

⁵³ -iantur CaMgPfTbTc; -iatur Lf

92

¹*Ex concilio Aurelianensi*

Dominicis igitur et apostolicis informati preceptis, iudicio Patris et Filii Domini nostri Iesu Christi, et Spiritus sancti, et auctoritate et potestate apostolis et apostolorum² successoribus a Deo concessa una vobiscum³ predictum pessimum virum a liminibus sancte matris ecclesie⁴ excludimus, et ab omni⁵ societate et communione Christiana separamus, et separatam esse in eternum decernimus⁶, id est in presenti seculo et in futuro. Nullus ei Christianus ave dicat, aut eum⁷ osculari presumat. Nullus presbiter missam celebrare cum eo audeat⁸, vel sacrosanctum corpus et sanguinem Domini⁹ tradere. Nemo ei iungatur¹⁰ in consortio neque in aliquo negotio. Et si quis ei se sociaverit et communicaverit eius operibus malignis, noverit se simili percussus¹¹ anathemate, his exceptis¹² qui ob hanc causam ei iunguntur ut eum revocent ab errore et provocent ad satisfactionem, nisi¹³ forte resipuerit, et, Dei gratia inspirante, ad penitentiae remedium conversus fuerit, et digna emendatione ecclesie Dei quam lesit, humiliter satisfecerit.

ID 14.78]

¹ Item de excommunicatione *add. in mg.* Bd, *in text* Ea, De licita et illicita excomm. *in marg.* Lj², De eodem *add.* Pa, Forma excommunicationis *add. in mg.* Tc²

² apostolis et apostolorum BeCaLcMgPfTbVo; apostolicis et apostolorum Oa; apostolici et apostolorum Pr; apostolis apostolorum Qa; apostolorum ab apostolis Tc

³ vob- *BeGcMgPhTc; nob- CaMqPfTbVo

⁴ s. mat. eccl. *BePfPhTcVo; s. eccl. mat. CaGcMg; eccl. s. mat. Tb

⁵ ab omni *BeCeLcMqOaPaPrTbVo; a bonorum CaDaMgTcTd; ab omni bonorum Gc; a bona Pf

⁶ decern- *BeCaGcMgPfPhVo; decrev- OaTbTc

⁷ eum *MgPfTbTc; om. Ca

⁸ cum eo aud. *CaMgPfPhTc; aud. cum eo Tb

⁹ Domini *CaMgTbTc; om. Pf

¹⁰ ei iung. *CaMgPfTb; iung. ei Tc

¹¹ sim. perc. *CaMgPfTb; perc. sim. Tc

¹² his exc. *CaMgPfTb; exc. his Tc

¹³ nisi *CaMgPfPhPkTc; si Tb

93

¹*Ex concilio Meldensi, cap. iii²*

Ut³ nemo⁴ episcoporum quemlibet sine certa et manifesta peccati causa communione privet ecclesiastica. Sub anathemate autem⁵ sine conscientia

¹ Ut nullus (nemo Be) episcoporum aliquem communione privet sine manifesta causa *add. in mg.* BeCaCeDaLn², Quid sit anathema et pro quo debeat imponi *add.* Pa, Non excommunicare debemus nisi pro mortali crimine *add. in mg.* Tc²

archiepiscopi aut coepiscoporum episcopus⁶ nullum ponat nisi⁷ unde canonica docet auctoritas, quia anathema eterna est⁸ mortis dampnatio et non nisi pro mortali debet imponi crimine⁹, et illi qui aliter non poterit corrigi.

ID 14.80] +C 11 q 3 c 41

² cap. iii om. BeEaVp

³ Ut *BeCaMgOcQaTbTcVo; Et PfSb

⁴ nemo *BeCeEaFbMqOaPaPfPkPrTbTcTdVoVp; nullus CaGcLnMgPyQaRaTd²

⁵ autem *CaMgTbTc; om. Pf

⁶ episc. MgPfTbTc; om. Ca

⁷ nisi *CaMgPfTb; om. Tc

⁸ et. est *Ca²MgPfTb; et. Ca; est et. Tc

⁹ deb. imp. cr. *CaMgPfTb; cr. deb. imp. Tc

94

¹Calixtus² episcopis Gallie

Excommunicatos quoque³ a sacerdotibus nullus recipiat ante utriusque partis examinationem iustam, nec cum eis oratione aut cibo vel⁴ potu vel osculo communicet, nec ave eis dicat, quia quicumque in his vel aliis prohibitis scienter excommunicatis⁵ communicaverit, iuxta apostolorum institutionem et ipse simili excommunicationi subiaceat.

ID 14.102] +C 11 q 3 c 17

¹ De excommunicatis add. in mg. BeDaGcTd, De excommunicatione add. in mg. CaLn², Quod nullus recipiat excommunicatos neque cum eis communicet, et de pena scienter communicantis add. Pa, Cum excommunicatis non communicandum add. in mg. Tc²

² Calixtus BeCaMgOaPfTb; Cal. papa Ea; om. Tc

³ quoque *BeCaMgPfTb; quidem Tc

⁴ vel *BeCaPfPrTcVo; et Mg; aut Tb

⁵ sc. exc. *CaMgPfTb; exc. sc. Tc

95

¹Fabianus papa Romanus² ecclesie comministris

Cum excommunicatis³ non⁴ communicandum. Et si quis cum excommunicato avertendo⁵ regulas scienter saltem⁶ in domo simul⁷ locutus fuerit vel oraverit, ille communione privetur.

¹ Ut nullus cum excommunicatis communicet add. in mg. BeCaCeDaLj²Ln²; De excommunicatis add. Be(after comministris)Ea; De excommunicatis in mg. Ld²; De iis qui cum excommunicatis communicant in mg. Lj²; De eodem add. Pa

² Romanus BeDaGcMgPcPfTbVo; Romane Ca; Rome Tc; om. Oa

³ excom- *CaMgPfTb; com- Tc

⁴ est add. *Mg, om. CaEaPaPfPkTbTcVo

⁵ avertendo *CaEaMgPcPfTb; adulterando Tc

⁶ avert. reg. sc. (?) erased in Fb

ID 14.24] +C 11 q 3 c 16b

⁷ *erased in Fb. vel add. Tc, om. *CaMgPfTb*

96

Canones Martini¹ ad laicos²

Non liceat³ communicare excommunicatis, neque in domos eorum introeuntes orare cum eis. Si autem aliquis episcopus vel presbiter aut diaconus aut quilibet ecclesiasticus⁴ excommunicato communicaverit, quasi perturbans omnem disciplinam ecclesiasticam, excommunicetur.⁵

ID 14.31]

¹ Marciani Be; pape *add. Tc, om. BeCaEaMgPfTb*; can. Mart. *om. Mn*

² cp. xxx *add. Da*; cap. lxxx... *add. Sb*

De eodem *add. Pa*

³ liceat **BeCa²GcMgOaPfTb*; licet *CaTc*

⁴ cum *add. Tc, om. *CaMgPfTb*

⁵ *Mn ends*

97

Ex Antiocheno concilio¹, cap.ii²

Si³ quis de episcopis aut presbiteris vel diaconis⁴ seu quilibet⁵ ex clero deprehensus fuerit⁶ cum excommunicatis communicare, etiam iste⁷ privetur communione tanquam qui regulam confundit ecclesie⁸.

ID 14.26]

¹ Ex - conc. *PfTbTcVo*; Antiochenum concilium *BeCaCeGcMgPaRa*; Antiochene concilio *EaOa*

² *om. DaRa. De eodem add.Pa*

³ *Qi Ca*

⁴ vel diaconis **BePfTbVo*; vel diaconibus *CaDaGcMgQaRaSb*; aut diaconis *Oa*; aut diaconibus *Tc*

⁵ quilibet **CaMgPfPhTc*; quislibet *Ph²Tb*

⁶ deprehensus fuerit **BeMgPfTbVo*; fuerit deprehensus *CaTc*

⁷ iste **MqPfPhTb*; ipse *BeCaGcMgQaRaTcVo*

⁸ conf. eccl. *in mg. Pc*

98

¹ *Concil. Cartag. II², cap. viii³*

Qui merito facinorum suorum ab ecclesia pulsi sunt, si ab aliquo episcopo aut⁴ presbitero vel clerico⁵ fuerint in⁶ communione⁷ suscepti etiam⁸ ipsi pari crimine cum⁹ eisdem teneantur¹⁰ obnoxii¹¹.

ID 14.28a] + C 11 q 3 c 29a

¹ Ex add. MjPf, om. *BdBeCaCbGcLdLfLjMgMhMoMqOaPhPkPrPtTbTc

² II BdBeCaCeEgFbGcLdLfLmMgMhMjMkMoMqPaPfPkPrPtPwSbTbTdVmVo²; I CbLj; om. EaMoPcTcVoVp

³ viii BdCaCbCeFbGcLdLfLjMgMhMjMkMoMqOaPaPkPrPtPwSbTbVmVo²; ii Be; lxxi Lm; vii DaEgTc; ? Pf; ix Ra; iii Vo; om. Ea

De eodem add. Pa

⁴ aut BdBeCaCbCeFbGcLdLfLjMgMhMjMkMoMqOaPaPfPhPtPwSbTcVm; an Vo; om. PkTb

⁵ vel clerico *BdBeCbCeDaEgFbGcLdLfLjMgMhMjMoOaPaPcPkPrPtRaSbTdVmVp; vel clero CaLmMkMqPhTb; vel diacono Lf; aut clerico PfPw; aut diacono vel clerico Tc; an clerico Vo; om.

Brant

⁶ in *CaCbEgGcLdLfLjLmMgMhMjMkMoMqOaPkPtPwTbTc; om. Pf

⁷ -ione *BdBeCaCbLdLfLjLmMhMjMkMoMqOaPfPkPwQaTb; -icatione GcMg; -ionem Tc

⁸ etiam *BdBeCaCbGcLdLfLjLmMgMhMjMkMoOaOcPfPkPtTb; et Ra; om. Tc

⁹ suscepti etiam pari cum crimine in mg. Pa

¹⁰ pari crimine cum eisdem ten. *BeCaCbDaDbLdLfLjMgMjMoObOcPwRaTcTdVoVp; pari cum crimine eisdem ten. BdFbGcPfPrSITbVm; pari (patri CePk) cum crimine eisdem ten. CeMkMmPk; cum eisdem pari crimine ten. Lf; pari cum crimine ten. eisdem Lm; pari cum crimine eiusdem ten. Mq; pari crimine etiam isdem Oa; eisdem ten. PaBrant; ipsi pari cum crimine eisdem ten. Pa²Ph²; pari cum eisdem crim. Pt; pari cum <eis> crimine teneantur (corr. to -eatur) Sb

¹¹ obnoxii DaSb; obnoxum LfPh. refugiens sui episcopi regulare iudicium add. Brant with Gratian; om.

*AbBdBeCaCbCeDaDbEcEgFbFcGcKaLbLdLfLgLjLmMfMgMhMjMkMmMoMqObOcOdOeOfPaPcPdPfPhPkPrPtPwQaRaSdSeSgSITbTcVmVoVpWaWbWc

99

Concil. IIII Cartag. cap. lxxi¹

Qui communicaverit vel oraverit cum excommunicato² sive clericus sive³ laicus, excommunicetur⁴.

ID 14.28b] C 11 q 3 c 19 is widely var.

¹ Conc. - lxxi GcMgMqOaPkPrTb; In eodem conc. cap. lxxii Be; Conc. Cartag. cap. lxxi CaObOdPw; Cartag. conc. IIII cap. lxxi CbEg; Conc. IIII Cartag' cp. lxxvii (?) Da; Conc. Cart. IIII cap. lxxi Oc; Item. Concil' III, cap. viii Pf; Item Qa; Conc. Cath. III c. ii Ra; Ex concilio IIII Cartag. cui interfuit Augustus cap. lxxi (Cesar Tc) PcTc; Ex conc. III Cartag. cp. ii Vo; Conc. Cartag. II c. lxiii Vp

De eodem add. Pa

² -ato *CaGcMgMqPfPhTc; -atis Tb; sive presbiter add. in mg. Ra²

³ sive clericus sive *CaMgOaObOcOdPfRaSgTbTc; si Brant

⁴ si clericus, deponatur add. Brant, om.

*BeCaCeDbEgFbGcLgMfMgMhMjMkMmMoMqOaObOcOdOeOfPdPfPhPkPtQaRaSeSgTbTcVmVoVpWc

100

Ex Sardicensi concilio¹, cap. xv²

Sive diaconus sive³ presbiter sive quis clericorum ab episcopo suo⁴ communione fuerit privatus et⁵ ad alterum perrexerit episcopum, et scierit ad quem confugit⁶ eum ab episcopo suo fuisse abiectum, non oportet ut ei communionem indulgeat. Quod si⁷ fecerit sciat se convocatis episcopis⁸ causam esse dicturum.

ID 14.25, cf 6.357]

¹ Ex Sard. conc. (VIII *add.* Vo) PfTcVo; Sardicense concilium BeCaCeEaGcMqPaPrQaTbVp; Sardicensi conc. Mg; Sardicense concilio Oa; Sardinensi conc. Ra

² xv *BeCaGcMgMqOcPfPkRaTbVo; xvi DaSbVp; xx Tc

De eodem *add.* Pa

³ sive *CaPfQaTbTc; seu Mg

⁴ a *add.* Ca, *om.* *MgPfTbTc

⁵ et *CaMgPfTb; *om.* Tc

⁶ -git CaMgPfTb; -gerit Tc

⁷ *repeated* Tc

⁸ eius *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTb

101

¹Cap. vi²

Si quis a proprio episcopo communione privatus est³, non ante suscipiatur⁴ ab aliis quam suo reconcilietur episcopo⁵, aut certe ad sinodum que congregatur occurrens pro se satisfaciat.

ID 14.27] C 11 q 3 c 2, widely var.

¹ Item *add.* Pf, Constant' Antioc' *add.* Da, Conc. Antiocenum *add.* Sb; De eodem *add.* PaVo; *om.*

*BeCaMgTbTc

² Constant' Antioc' *add.* Da

³ est *CaMgPfTb; fuerit Tc

⁴ susc- *BeCeOaPaTb; rec- CaGcMgMqPfTcTdVo

⁵ rec. ep. *CaMgPfPhTc; ep. rec. Tb

102

Nicholaus¹ Epiphanio archiepiscopo²

Sancimus ut si quis presbiter pro aliquo neglectu aut³ crimine a proprio excommunicatus episcopo fuerit⁴, ab alio episcopo non communicetur. Si vero ante audientiam communicare presumpserit, dampnationis in se illatam cognoscat sententiam.

¹ papa *add.* EaTc, *om.* *BeCaGcMgOaPfTbVo

² Ep. arch. *om.* Ea; arch. *in mg.* Ra². De eodem *add.* Pa

³ negl. aut *ss* Be

ID 14.39]

⁴ ep. fuer. BdBeCaCeGcMgMqOaPaPhPkPrRaPfTcVmVo; fuer. ep. *TbVp

103

Canones¹ apostolorum, cap. xi²

Si quis³ cum⁴ excommunicato saltem in domo locutus fuerit vel oraverit, iste a communione privetur.

ID 14.40a]

¹ Can. CaEaMgPfTb; Ex canonibus Tc

² cap. xi *om.* Ea. De eodem *add.* Pa

³ Deus Pw

⁴ cum *BeCeDa²GcMgMqPaPfRa²TbTcVmVo; non Pr; *om.* CaDaOaPr²RaTd

104

Iohannes VIII clero¹ et ordini² Salernitano³

De⁴ illis presbiteris qui tempore sanctissimi decessoris⁵ nostri domni pape Nicholai excommunicati sacrum misterium contingere presumpserunt, ipsi in se dampnationis sicut sacri canones statuunt sententiam intulerunt, tamen quia⁶ miseratio apostolica veniam solet prestare correctis⁷, ob multitudinem misericordie illis hanc indulgentiam exhibemus, ut sancta⁸ communione saginati⁹ studeant tribus continuis¹⁰ annis per ebdomadam omni secunda et sexta feria aut¹¹ a vino aut aceto¹² penitus ieiunare, et ultra lugenda nequaquam committere.

ID 14.35] +C 11 q 3 c 109

¹ *corr. fr.* clerof Pf

² et ord. *om.* Mq

³ Sebernitano Be. v. *add. in mg.* Be²

De sacerdotibus qui <in> excommunicatione ministrant *add.* Pa

⁴ De *CaMgPfTb; Ve Tc

⁵ dec- BeMqOaPfTbVo; predec- CaDaGcMgTcVp

⁶ tamen quia *CaMgPfPrTc; quia tamen Tb

⁷ -ectis *BeGcMgMqPfTbVo; -eptis CaOaRaTc

⁸ sancta *CaMgTbTc; *om.* Pf

⁹ saginati *CaMgPfPrTc; signati Tb

¹⁰ continuis *CaMgPfTc; *om.* Tb

¹¹ aut CaMgTbTc; *om.* Pf

¹² aceto *BeDbOaOePaPfPhPr²PtTbVmVo; a carne

BdCaCeDaGcLgMgOcOdOfPcQaPwRaSbTdVpWcBrant; carne followed by erasure Fb; acete Mq; ab aceto Pk; ad acetu over erasure Pq; alto Pr; carne Tc

105

¹*Iohannes VIII*² *Michaeli*³ *regi Bulgarorum*

Si ab his quos excommunicatos habebamus sacramenta quecumque suscipitis, constat quia idololatriam non ut⁴ Catholici essetis, sed ut schismatici efficeremini, reliquisse⁵ videmini.

ID 14.36]

¹ De excommunicatis *add. in mg.* BeDaCa, *in text* EaTd, Quod nullus recipiat sacramenta ab excommunicato *add. Pa*

² Ioh. VIII *CaMgTbTc; Ioh. VI Be; Idem Pf

³ Nicholai Vo

⁴ non ut *CaMgTbTc; ut non Pf

⁵ reliquisse *BeCaEaOaPfTbTcVo; accepisse vel rel. GcMgQa (vel repetisse *add. ss Mg*); accepisse Pt

106

¹*Nicolaus*² *Higmaro*³ *Remorum archiepiscopo*⁴

Excellentissimus rex Carolus apostolatum⁵ nostrum consuluit quid agendum sit de his qui communicant cum his qui cum⁶ Ingeltrude⁷ sepe dampnata communicant⁸ femina⁹, quoniam eam cum communicatoribus¹⁰ et fautoribus suis¹¹ pari vinculo anathematis retineri constat astrictam¹². Quapropter nunc¹³ beatitudini tue iniungimus, ut super¹⁴ hoc nostra auctoritate freta curam de his sumere studeat, et quia docta divinitus sanctitas tua valde¹⁵ novit aliud esse ex necessitate, aliud ex ignorantia, atque aliud quod¹⁶ ex studio delinquitur; istudque¹⁷ posterius duobus

¹ De his qui communicant excommunicatis *in mg.* Ca, *in text* EaTd, Quod minori penitentia sint corrigendi qui excommunicatis ignorantia aut necessitate communicant *add. in mg.* Ce. De illis qui communicant pro diversis causis diversa sententia *add. Pa*

² papa *add. Tc, om.* CaMgPfTb

³ Higmaro Pf; Heannario Be?; Hamario Ca; Harmanno Fb; Haunarico Gc; Haimario DaMgPkPrTd; Humerio Mq; Hinmaro Oa; Aimario PaPh; Himario PcTc; Hymaro Pt; Hicmaro Ra; Aimaro Tb; Hincmaro Vo; Eunaro Vp; Heimah' Wc

⁴ Hig. – arch. *om.* Ea. Quod minori penitentia sunt corrigendi qui excommunicatis ignorantia aut necessitate communicant *add. in mg.* Be²CaDaLn²

⁵ *ss after* nostrum Be

⁶ cum *Be² GcMgPfTbTc; *om.* BeCa

⁷ Ingeltrude *BeCaMgOaPfVo; Engeltrude Tb; Ingeldrude Tc. nomen eiusdem mulieris *add. in mg.* Ln²

⁸ cum his qui – communicant *ss Fb*

⁹ comm. fem. *BeGcMgPfTbVo; fem. comm. CaTc

¹⁰ comm- *CaMgPfTb; excomm- Tc

¹¹ suis *CaMgPfTb; *om.* Tc

¹² con. ast. *MgPfTbTc; ast. con. Ca

¹³ *in mg.* Vo

¹⁴ super *CaMgPfTb; supra Tc

¹⁵ div. sanct. tua valde *CaMgPfTb; valde div. sanct. tua Tc

¹⁶ quod *CaMgPfTb; *om.* Tc

¹⁷ istudque *GcMgMqOaPh; istud quoque BeCaRaTc; istud PfVo; illudque Tb

prioribus strictius¹⁸ esse puniendum, idcirco solerter invigilet et cauta¹⁹ discretione singulorum modos diiudicet, quatenus hi qui ex necessitate vel ignorantia delinquant auctoritate nostra per te²⁰ absolvantur. Si tamen ipsa eorum ignorantia vel necessitas vera et non simulata, vel non²¹ ex voluntate processerit, quia ut bene nosti, plerique sunt qui possunt quidem, sed nolunt recta nosse. Unde Psalmista de huiusmodi, Noluit, inquit, intelligere²² ut bene ageret. Illos autem qui studio suo obligantur, et²³ contemptu interdicta nostra postponunt, nonnisi digna satisfactione preveniente volumus²⁴ a te prorsus²⁵ absolvi.

ID 14.46] C 11 q 3 c 102

¹⁸ str- *CaMgPfTb; distr- Tc

¹⁹ cauta *CaPfTbTc; causa Mg

²⁰ per te ss Mg

²¹ non *CaMgPfTb; om. Tc

²² intelligere *CaMgTbTc; om. Pf

²³ ss Pf

²⁴ nolumus Td

²⁵ a te pr. *BePhTbVo; a vobis Ca; pr. a te DaFbGcMgPcPfTcVp; prorsus MqTd; propus Oa; prorsus a vobis Ra

107

Urbanus II¹ Genebaldo² Constantiensi³ episcopo⁴

Sanctis quippe canonibus cautum constat, ut qui⁵ excommunicatis communicaverit⁶, excommunicetur⁷. Ipsi tamen penitentiae atque absolutionis modos eo moderamine decrevimus⁸, ut quicumque seu ignorantia seu timore seu necessitate negotii cuiusquam maximi et maxime necessarii, eorum se⁹ convictu, salutatione, oratione osculove contaminaverit, eum¹⁰ minoris penitentiae medicina societatis nostrae participium¹¹ sortiatur. Eos vero qui aut spontanee aut negligenter inciderint, sub ea volumus discipline coercitione¹² suscipi ut ceteris metus incutiatur.

ID 14.45b] +C 11 q 3 c 110

¹ II *CaPhMgPfVo; episcopus Pc; papa II Tb; papa Tc; om. Be

² Genebaldo BeCaDaEaGcMgRaTc; Gebenardo CePaPhQe; Gebeardo Oa; Genedaldo PfRa²; Genenardo Tb; Gebeardo Vo; Genedaldo Vp

³ Constrensi Be

⁴ De eodem add. Pa

⁵ cum add. BeCaPcPfPhPkTcVo², eum add. Vo, om. *GcMgTb

⁶ -averit *CaMgPfTb; -arit Tc

⁷ -etur *CaMgPfTb; -entur Tc

⁸ decrev- *CaPfTbTc; decern- Mg

⁹ se MgPf(short lacuna follows)TbTc; seu Ca

¹⁰ eum GcMgTbTc; cum Ca; erasure Pf

¹¹ participium *BeCaDaGcPfPrTbVo; participem MgOa; participationem Tc

¹² disc. -ercione BePfQaTbTcVo; -ercione disc. Ca; disc. -ercitione Mg

108

¹Ex² epistola Gregorii ad Herimannum³ Metensem⁴ episcopum⁵

Quis dubitet sacerdotes Christi⁶ regum et principum omniumque fidelium patres et magistros censi? Nonne miserabilis insanie esse cognoscitur, si filius patrem, discipulus magistrum sibi conetur subiugare⁷, et iniquis obligationibus⁸ illum sue potestati subicere, a quo credit⁹ non solum in terra, sed etiam¹⁰ in celis se ligari posse et solvi? Hec¹¹ sic¹² beatus Gregorius in epistola ad Mauritium imperatorem directa commemorat. Constantinus magnus¹³ imperator, omnium regum et principum fere totius orbis dominus, evidenter intelligens, in sancta Nicena synodo post omnes episcopos ultimus¹⁴ residens, nullam iudicii sententiam supra eos dare presumpsit, sed illos etiam dominos vocans, non suo debere subesse iudicio¹⁵, verum se ad illorum¹⁶ pendere arbitrium iudicavit¹⁷. Supradicto quoque Anastasio¹⁸ prelibatus papa Gelasius persuadens ne ille intimatam suis sensibus veritatem arbitraretur iniuriam, subintulit dicens, [109] Duo sunt quippe¹⁹, imperator et²⁰ auguste, quibus principaliter mundus hic²¹ regitur, auctoritas sacrata²² pontificum et regalis potestas, in quibus tanto gravius pondus est²³ sacerdotum, quanto etiam pro ipsis regibus

¹ v. (om. Ea) De absoluteione *add. in mg.* Bd, *in text* Ea, Quod omnium regum et principum sacerdotes Christi magistri sint et patres *add. in mg.* BeCaDaLn², Quod sacerdotes Christi omnium regum et principum magistri sunt et patres *add. in mg.* Ce, Quod sacerdotes omnes reges et principes excommunicare possint *add.* Pa, Quod imperatores et reges excommunicentur *add. in mg.* Tc²

² Ex BeCaGcMgPfTc; om. MqRaTb

³ Helim- Ea; Berimannum Vo

⁴ Remensem Vp

⁵ Ex – episcopum] Geronimus ad Herimannum Lc

⁶ Christi sac. Vo. et *add.* BeCaMgPfTb; om. *TcVo

⁷ con. sub. *CaMgPfTb; sub. con. Tc

⁸ coblig- Tb

⁹ credit *MgPfTbTc; om. Ca

¹⁰ etiam *BeMgPfTc; et CaTb

¹¹ Hec *CaPfQaTbTc; Nec Mg

¹² sic MgPfTbTc; sicut Ca

¹³ magnus *MgPfTbTc; maximus Ca

¹⁴ ss Sb²

¹⁵ sub. iud. CaPfTbTc; iud. sub. Mg

¹⁶ se ad ill. CaMgPfTb; ad ill. se Tc

¹⁷ arb. iud. *CaMgPfTb; iud. arb. Tc

¹⁸ Anastasio *CeGcOaPaPfPhPrSbTcVo; Athanasio BeCaDaMgRaTd²; Anastasio Tb; Anatasio Td

¹⁹ quippe *BeGcMgOaPfRaTbVo; inquit CaTc; inquit quippe Ra²

²⁰ et MgPfTbTc; om. *Ca

²¹ mund. hic *CaMgPfPhTc; hic mund. Tb

²² sacrata BeGcMgOaPfPhVo; sacra CaTbTc

²³ pond. est CaMgPfTb; est pond. Tc

hominum²⁴ in divino reddituri sunt examine rationem. Et paucis interpositis inquit, Nosti itaque inter hec ex illorum te²⁵ pendere iudicio, non illos ad tuam velle²⁶ redigi voluntatem. Talibus ergo²⁷ institutis talibusque fulti auctoritatibus, plerique pontificum²⁸, alii reges²⁹, alii imperatores excommunicaverunt. Nam si speciale³⁰ aliquod de personis principum requiratur³¹ exemplum, beatus Innocentius papa Archadium imperatorem quia consensit ut³² sanctus Iohannes Chrisostomus a sede sua pelleretur³³, excommunicavit. ³⁴Alius item³⁵ Romanus pontifex³⁶ regem Francorum³⁷ non tam pro suis iniquitatibus quam pro eo quod tante potestati erat inutilis a regno deposuit, et Pipinum Caroli imperatoris patrem in eius loco substituit, omnesque Francigenas a iuramento fidelitatis absolvit. Quod etiam³⁸ ex frequenti auctoritate agit sancta ecclesia cum³⁹ milites absolvit a vinculo iuramenti, quod factum est⁴⁰ his⁴¹ episcopis, qui apostolica auctoritate a⁴² pontificali gradu deponuntur. Et beatus Ambrosius licet sanctus⁴³ non tamen universalis ecclesie episcopus, pro culpa que ab aliis sacerdotibus non adeo gravis⁴⁴ videbatur, Theodosium magnum imperatorem excommunicans ab ecclesia exclusit. Qui etiam in suis scriptis ostendit, quod aurum non tam pretiosius sit plumbo quam regia potestate sit altior sacerdotalis, hoc modo circa principium sui pastoralis scribens, Honor, fratres, et sublimitas episcopalis nullis poterit comparationibus adequari. Si regum fulgori compares et principum diademati, longe erit inferius⁴⁵ quam si plumbi

²⁴ reg. hom. *CaPfTbTc; hom. reg. Mg

²⁵ ss Tb

²⁶ ss Sb²

²⁷ ergo *CaMgPfTb; itaque Tc

²⁸ ponticum Ca

²⁹ al. reg. *repeated* Ca

³⁰ spirituale Pc

³¹ req- *CaMgTbTc; exq- Pf

³² ut *CaMgPfPhTc; quod Tb

³³ pel- *CaMgPfTb; expel- Tc

³⁴ Nota de depositione regis *add. in mg.* Oe; Quod inutiles debeant deponi *add. in mg.* Tc²

³⁵ item *BeDaFbOa²PfPhTbVo²Vp; autem BdCaGcLgMgOeOfPwQaTc; tem Oa; int' Vo

³⁶ Rom. pont. *BdBeCaCeDaEaFcLcOaObOcOdOeOfPaPfPkPtPwRaSbSgTdVo; Rom. Zacharias pont. FbGcLgMgPrVmVpWc; Rom. pont. Zacharias MqPcTc; Rom. pont. scilicet Zacharias PhTb; Zach. Rom. pont. Qa; Zazarias Rom. pont. Sl

³⁷ reg. Franc. *in mg.* Ra²

³⁸ etiam *MgPfTbTc; et Ca

³⁹ cum *CaMgPfTb; dum Tc

⁴⁰ est *CaMgPfTb; de Tc

⁴¹ temporibus *add.* Ca, *om.* *MgPfTbTc

⁴² a *CaPfTbTc; *om.* Mg

⁴³ sanctus *CaMgPfPhTc; magnus Tb

⁴⁴ esse *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTb

⁴⁵ erit inf. *CaMgPfTb; inf. erit Tc

metallum ad auri fulgorem compares. Quippe cum videas regum colla⁴⁶ et principum submitti genibus sacerdotum, et exosculata⁴⁷ eorum dextera orationibus eorum credant se communiri⁴⁸. Et post pauca. Hec cuncta, fratres, ideo nos premisisse debetis cognoscere⁴⁹, ut ostenderemus nihil esse in hoc seculo⁵⁰ excellentius sacerdotibus, nihil sublimius episcopis reperiri. Nonne, sicut ait beatus Gregorius recordande memorie, Vigilius papa⁵¹ contra Theodoram, tunc augustam, dampnationis promulgavit⁵² sententiam⁵³? Sic quoque Charibertus Parisiorum rex cum Ingobergam⁵⁴ legitimam uxorem suam reliquisset, et duas sorores Meroflidem⁵⁵ et Marchovevam⁵⁶ in uxores duxisset, a beato Germano Parisiorum episcopo excommunicatus est, et cum⁵⁷ resipiscere nollet, non multo post divino iudicio ipse⁵⁸ defunctus est.

ID 5.378] +D 96 c 9, Quis dubitet - posse et solvi; +D 95, c 10, Duo quippe to credant se communicari *only*

⁴⁶ reg. colla *CaMgPfTb; colla reg. Tc

⁴⁷ exosc- MgPfTb; osc- Ca; oc- Tc

⁴⁸ communiri *BeCaPfTbVo; communicari GcTcVo; communicare Mg

⁴⁹ cogn- *CaMgPfPhTc; agn- Tb

⁵⁰ nihil esse in hoc sec. *CaMgPfTb; in hoc sec. esse nihil Tc

⁵¹ Vig. papa *BeCePa²PhPrTbVm; Iulius BdCaDaPfRaSbTd; Iulius papa GcMgTcTd²Vo; Virg. papa Pa

⁵² damp. prom. CaMgPfTc; prom. damp. PhTb

⁵³ -iam *CaPfTbTc; -tia Mg

⁵⁴ Ingob- GcPfTb; Ingolb- BeCaRa; Ingelb- Mg; Goh- Oa; Glob- Tc; Ingobertam Vo

⁵⁵ -flidem GcOaPfVo; Metroflidem Be; -lfidem CaMgRa; -fildem Tb; -fidem Tc

⁵⁶ -evam BePfTbVo; -enam CaGcMgOaRaTc

⁵⁷ cum *CaPfTbTc; *om.* Mg

⁵⁸ ipse CaPfTbTc; *om.* MgPt

110

¹Gregorius² in V libro registri sui³

Predecessorum nostrorum statuta sequentes, eos qui excommunicatis fidelitate aut sacramento⁴ astricti sunt, apostolica auctoritate a sacramento⁵ absolvimus,

¹ vi. (*add.* Bd) De illis qui excommunicatis fidelitate aut sacramento astricti sunt, quod (non *add.* Bd) possunt sine periurio absolvi ab illo sacramento *add. in mg.* Bd, *in text* EaLaPh; Quod apostolica auctoritate a iuramento (a iur. *om.* Ln) possunt absolvi qui excommunicatis iuramento sunt astricti *add. in mg.* BeCaCeDaLn²; De excommunicatis qui fidelitate aut sacramento astricti sunt quod possunt sine periurio absolvi *in marg.* Lj², De illis qui excommunicatis fidelitate aut sacramento constricti sunt quod possunt sine periurio solvi *add.* Pa

² VII *add.* BeCaFbMgMqOaPaPkPtRaSbTdVpWc, III *add.* Cb, VI *add.* CeGcPcPfPrTc, VIII *add.* Da, IIII *add.* Vo, *om.* APhTb

³ vi *add. in mg.* Be²

⁴ sacr. *CaCbMgPfPkTbA; *om.* Tc

⁵ astricti - sacr. CaPf(Qa)TbTcA; *om.* Mg

quousque ipsi⁶ ad satisfactionem veniant, et ne eis antea⁷ fidelitatem observent, prohibemus.

Ars. 713 fo. 137v] + C 15 q 6 c 4 var.

⁶ ipsi MgPfTbTcA; episcopi Ca

⁷ antea CaPfQaTbTcA; sanam Mg; amodo Mq

111

Urbanus II Ebredunensi¹, Vapicensi², Diensi episcopis³

Iuratos Wigoni milites⁴ comiti ne ipsi quamdiu excommunicatus est serviant prohibete. Quod si sacramenta pretenderint, moneantur oportere Deo magis⁵ servire quam hominibus. Fidelitatem enim⁶ quam Christiano principi iuraverunt⁷, Deum⁸ eiusque sanctos⁹ adversanti et eorum precepta calcanti¹⁰, nulla¹¹ cohibentur auctoritate persolvere.

Ars. 713 fo. 137v] + C 15 q 6 c 5

¹ Tred. Ra; Red- Vp

² Ebr- Vap- OaPfTbVoA; episcopo Vap. CaFb; Edr- Vap- BedaEaMqPrTc; Vap- Gc; Vap- Edr- Mg; Eoredunensi, Vapincensi Ph; Edredensi Vap. Pt

³ Di. ep. MgOaPfTbTcA; om. CaFb; Di. om Mq. Whole insc. om. here but placed before c 112 Da De eodem add. Pa

⁴ Wig- mil. BeCaGcMgMqRaVoA; Vulgo<ni> mil. Ce; Ningni milites Oa; Guig- mil. PaPfPt; Uing- mil. Tb; mil. Hugoni Tc; Ugoni mil. (mil. after comiti) Vp

⁵ op. Deo magis CaMgPfPhTcA; Deo magis op. Tb

⁶ enim CaMgPfPhTcA; om. Tb

⁷ iur. CaPfMgPhTcA; om. Tb

⁸ Deum BeMqPfTbVoA; Deo CaMgRaTc; Domino Ph

⁹ eiusque sanctos BeMqOaPfVoA; eiusque sanctis CaFbGcMgPhRaTc; sanctosque eius Tb

¹⁰ iuraverunt add. Tb, om. CaMgPfPhTcA

¹¹ iuraverunt Deum eiusque – nulla ss Fb

112

¹Ex concilio Triburiensi², cap. xxx, cui interfuit Arnulfus rex³

Quesitum est in eadem sinodo pro quibus causis quemlibet hominem episcopali auctoritate vinculo⁴ anathematis ligari oporteat. Atque unanimi⁵ cunctorum sententia decretum est, pro his tribus criminibus fieri debere, cum ad sinodum canonice iussus venire contempnit⁶, aut postquam illuc⁷ venerit, sacerdotalibus

¹ Quibus de causis homines debeant excommunicari (anathematizari DaLn) add. in mg. BeCaCeDaLn², (iii add. Bd) De excommunicatione add. BdEa, De licita excommunicat' add. Pa

² conc. Trib. CaEaMgTbTc; Trib. conc. Pf

³ Arn. rex BeCaOaPfTcVo; rex Arn. GcMgTb. For the insc. to Da see c 111

⁴ repeated Mg

⁵ cum add. Mg, om. *CaPfTbTc

⁶ -empnit *BeGcLcMgMqOaPfPrTbVo; -empserit CaRaTc

respuit⁸ obedire preceptis, aut ante finitam cause sue examinationem⁹, a sinodo profugus abire presumit.

ID 14.122] +C 11 q 3 c 43, widely var.

⁷ illu Tc

⁸ -uit *CaMgPfTb; -uerit Tc

⁹ obsc. corr. Tc

113

¹Ex² decr' Bonefacii pape, cap. v³

Nulli liceat⁴ ignorare omne quod Domino⁵ consecratur, sive fuerit homo, sive animal, sive ager, vel quicquid semel fuerit⁶ consecratum, sanctum sanctorum erit Domino, et ad ius pertinet sacerdotum. Propter quod quia⁷ inexcusabilis erit omnis qui⁸ a Domino et⁹ ecclesia cui competunt, aufert, vastat, invadit, vel eripit¹⁰, usque ad emendationem ecclesieque satisfactionem ut sacrilegus diudicetur¹¹. Et si emendare noluerit, excommunicetur.

ID 14.87] +C 12 q 2 c 3

¹ Ut barbati monasteriis redditus [sic] add. in mg. Ca (not Ln), De eodem add. Pa

² In Vo

³ v *BeCaMgPfTb; cv Tc; om. Vo

⁴ om. Ce

⁵ omne quod Domino *BeGcMgOaPfTbVo; quod Deo Ca; omne quod Tc

⁶ semel fuerit *BeCaGcMgPfPrVo; fuerit semel PhTbTc

⁷ quod quia BeGcOaPfPhTcVo; quia Ca; quod MgTb

⁸ lacuna follows Pf

⁹ ab add. Tb, om. *CaMgPfPhTc

¹⁰ et add. Mg, om. CaPfTbTc

¹¹ sacr. diud- BeGcMgOaPfTbVo; diud. sacr. Ca; sacr. iud- Tc

114

¹In decr' Nicholai², cap. xvi³

Nicholaus papa Romanus episcopis omnibus⁴. Illi qui peregrinos vel⁵ oratores⁶ cuiusque⁷ sancti, sive clericos⁸, monachos vel⁹ feminas aut inermes

¹ Qui in remotis partibus peregrinant, qui prope add. in mg. Ca (not DaLn), De eodem add. Pa, De peregrinis add. in mg. Tc²

² pape add. EaMgTbVo, om. BeCaGcMqOaPfTc

³ cap. xvi BeCaMgPfTb; cap. xv Mq; om. Tc

⁴ ep. omn. CaMgPfTb; omn. ep. Tc

⁵ vel CaMgPfTb; et Tc

⁶ corr. fr. arat- Mg

⁷ cuiusque CaMgPfTb; cuuscumque Tc

⁸ sive cler. GcOaPfTbVo; sive cler. sive BeEaCaRaTc; cler. sive Mg

⁹ mon. vel. BeCaEaGcMgOaPfTbVo; sive mon. vel Mq; sive mon. Pk; sive laicos sive Tc

pauperes depredati fuerint, vel bona eorum rapuerint, vel in malum eis obviaverint, anathematis vinculo feriantur, nisi digne emendaverint.¹⁰ Pax vero illa quam treviam¹¹ Dei¹² dicimus sic observetur sicut ab archiepiscopis¹³ uniuscuiusque¹⁴ provincie constituta¹⁵ est. Qui autem eam¹⁶ infregerit, excommunicationi subdicatur¹⁷. Hec igitur et cetera¹⁸ huiusmodi¹⁹ quicquid in sacris canonibus habetur authenticum sancta²⁰ prefata sinodus fore censuit observandum.

JL 4044 ,cf Hoffmann, Treuga, 219] + C 24 q 3 c 25 to excommunicationi subdatur only

¹⁰ De treuga Dei *add. in mg.* Tc²

¹¹ treugam Gc; treugam (vel treviam *in mg*) Ra

¹² Domini (*ss*) Ra

¹³ episcopis *add.* Gc²Mg, *om.* CaPfTbTc

¹⁴ -que *ss* Tb

¹⁵ -uta CaMgTbTc; -utum Pf

¹⁶ eam CaMgPfTb; *om.* Tc

¹⁷ subdicatur PfTb; subdatur BeCaGcMgMqOaPrVo; subiaceat Tc

¹⁸ cetera BeCaOaPfTbVo; cuncta GcMgTc

¹⁹ et *add.* Mg, *om.* CaPfTbTc

²⁰ sancta CaMgPfTb; sacra Tc

115

¹ Actio prima V Sinodi²

Vane³ profertur a quibusdam qui dicunt non⁴ oportere⁵ post mortem hereticos anathematizari, et sequi in hoc⁶ doctrinam sanctorum patrum, qui non solum⁷ viventes hereticos condemnauerunt, sed et⁸ post mortem utpote in sua⁹ impietate¹⁰ mortuos anathematizaverunt¹¹ sicut eos qui iniuste¹² condemnati sunt

¹ (vii. *add.* Bd) De hereticis post mortem excommunicandis *in mg.* BdLj²Tc², *in text* EaPaPh; Quod heretici in infidelitate mortui post mortem etiam possunt excommunicari *add. in mg.* BeDa, *cf c 116*; Hereticos post mortem excommunicandos *add. at head of leaf* Pf²

² vii *add. in mg.* Be²

³ Vane BdBeCaCbCeEa²FbGc²MfMgMoPaPcPhPrQeSITbVmWc; Sane AdBbDaDbEaEgFcGcHaLgMhMkMmMqOaObOePaPc²PdPfPqPtPwPyRaSbSeSgTcTdVoVpVqBran t; Unde Pk; Mane Qa

⁴ non BdBeCaCeDaFbGcMfMgMhMjMkMqPaPc²PfPkPrRaSbTbTdVmVoWc²; *om.* EgOaPcPtPwTc
⁵ *om.* Oa

⁶ in hoc *BeCaCbEgMfMgMjMkPcPfPkPtVo; in hac Mh; in hoc possumus PaTb; *om.* Tc

⁷ non solum *om.* Pa (*in* CePk)

⁸ et *BeCeOaPaPkTbVo; etiam Td; *om.*

CaDaEaEgGcLgMfMgMhMjMkMoMqPrPwQaRaSeSITcVmWc

⁹ utpote in sua] in sua (*subs. canc.*) Ra *partly in mg.*

¹⁰ impietate *BeCaCeDaEaEgGc²LgMfMhMjOcPqPr²QaRaSe²TcVmVoWc; pietate FbMgMkMqPrSeSl; potestate GcPaPk (Gc *add. in mg.* iniquitate); pravitate PhQeTb

¹¹ sed (et) post - anath.

*AbBeCaCeDaEaEbEcEgFbGcLgMfMgMhMjMkMoMqOaOcPaPcPhPkPrQaQeRaSdSeSITbTcTdVmVoVtWaWbWc; *om.* AaBdCbDbFcKaLbObOdOfOePfPtPwSbSgZaBrant; sed etiam mortuos *Vosm.*

¹² iuste Mf

revocaverunt¹³ post mortem, et in sacris diptichis¹⁴ scripserunt, quod factum est in Iohanne et in¹⁵ Flaviano religiose memorie episcopis¹⁶ Constantinopolitanis.

ID 14.62a] C 24 q 2 c 6a

¹³ corr. fr. invoc- Mh

¹⁴ carthis add. ss Ca², vel cartis add. ss Mg

¹⁵ in *CaMgPfTb; om. Tc

¹⁶ rel. mem. ep. *CaMgPfTb; ep. rel. mem. Tc

116¹

²Actio V. Augustinus³ ait⁴

Si forte isti libri ita designant traditorem suum sicut designavit Dominus⁵ Iudam, legant⁶ in eis nominatim⁷ et expresse vel Cecilianum vel eius ordinatores eorumdem⁸ librorum fuisse traditores et si non eos⁹ anathematizavero, ipse coniudicer tradidisse. Item¹⁰. Que modo recitata sunt, Augustinus¹¹ sancte¹² memorie convenienter¹³ statuit teneri¹⁴ ab initio¹⁵ in ecclesia. Impium enim dogma iam¹⁶ culpatum et condempnatum, et eos qui tali dogmati obnoxii¹⁷ sunt anathematizari vult ecclesie traditio, licet¹⁸ mortui essent. Ideo et sancte memorie Augustinus dixit¹⁹, Si modo convinceretur Cecilianus de his que inferuntur ei, etiam post mortem²⁰ illum anathematizo. Item²¹. Multi episcopi congregati et quedam de diversis causis ad ecclesiasticum statum pertinentibus disponentes de episcopis statuerunt defunctis qui

¹ Lc has fragment only, run on from c 112 without a break, Multi episcopi congregati et quedam – anathemati subiciantur.

² Quod heretici in infidelitate mortui post mortem etiam possunt excommunicari add. in mg. Ca, De eodem add. Pa

³ V. Aug.] VI. Aug' Ph; Augustini Vo

⁴ Actio – ait om. Da (in Sb)

⁵ des. Dom. *BeGcMgPfTbVo; Dom. des. CaTc; designaverit Dom. Oa

⁶ -ant *CaMgPfPhTc; -unt Tb

⁷ -tim *MgPfTbTc; -ti Ca

⁸ -dem in mg. Ra²

⁹ si non eos *BeGcMgOaPhTcVo; nisi eos CaPf; si eos non Tb

¹⁰ Item *CeOaPaPhPkTbVm; om. BdBeCaFbGcMgPcPfPwSbTcVo

¹¹ Aug. CaMgPfTbTc; om. Ph

¹² sancte *CaMgPfTb; om. Tc

¹³ obscure in Pf

¹⁴ teneri MgPfTbTcVo; retineri Ca [tenenti Idpma]

¹⁵ ten. ab in. *CaMgPfTb; ab in. ten. Tc

¹⁶ iam BeMgOaPf(lacuna follows)TbVo; iam in CaPh; om. Tc

¹⁷ -oxii *CaPfTbTc; -oxi Mg

¹⁸ etiam add. Mg, om. *CaPfTbTc

¹⁹ dixit BeCaMgOaPfPhVo; dicit Tb; ait Tc

²⁰ eius add. CaMgTc, om. *BeGcOaPfPhTbVo

²¹ Item *BeCaMgPfPhTbVo; om. PcTc. New canon in GcPcVo

suas facultates hereticis relinquunt, ita ut et²² post mortem²³ anathemati subiciantur. Sunt autem²⁴ etiam²⁵ Augustini sancte memorie epistole dicentes quod, si qui²⁶ in vita sua non²⁷ recte sapuerunt, licet non condemnati fuissent adhuc viventes ut²⁸ demonstrato peccato²⁹ isti et post mortem anathemati subiciantur. Item³⁰. Et si vera sunt que³¹ Ceciliano obiecta sunt, et nobis aliquando³² possent monstrari, ipsum mortuum anathematizarem³³. Item³⁴. Dicis licere mihi etiam de mortuis iudicare³⁵, quia iudicium non tantum de vivis sed etiam³⁶ de mortuis fieri potest. Item.³⁷ Rambulas³⁸ sancte memorie episcopus³⁹ factus Edissene⁴⁰ civitatis, qui in sacerdotibus resplenduit⁴¹, Theodorum Mops venustum⁴² etiam post mortem in ecclesia⁴³ anathematizavit⁴⁴. Item.⁴⁵ Etiam Romanorum ecclesia ante paucos annos Dioscorum qui fuit papa eiusdem ecclesie et⁴⁶ post mortem anathematizavit, cum nec in fidem peccasset, et hoc sciunt omnes qui hic⁴⁷ degunt Rome⁴⁸, et maxime qui in dignitatibus existunt, qui etiam eidem Dioscoro communicatores permanserunt usque ad eius mortem. Item.⁴⁹ Etiam Origenem⁵⁰ si ad tempora Theophili sancte memorie vel superius aliquis recurrerit, post mortem inveniet anathematizatum. Quod etiam

²² et *Ca²MgPfTbVo; om. Ca; etiam Tc

²³ mortem *Ca³MgPfTbTc; om. Ca

²⁴ autem *CaMgPfTb; om. Tc

²⁵ ss Vo

²⁶ qui *MgPfTbVo; om. CaTc

²⁷ non *MgPfTbTc; nec Ca

²⁸ ut *CaMgOaTcVo; lacuna Pf; in PhTb

²⁹ suo add. Tc, om. *CaMgPfTb

³⁰ New canon in Vo

³¹ a add. Tb, om. *CaMgPfTc

³² -quando *CaMgPfTb; -quomodo Tc

³³ corr. fr. -izamus Ca

³⁴ Item BeCaMgTbTc; om. Pf. New canon in Vo

³⁵ iud- *CaMgPfTb; diud- Tc

³⁶ etiam *CaMgPfTc; om. PhTb

³⁷ New canon in Vo

³⁸ Rambulas BeCaGcMgMqOaPfPkPwVo; Rambulans PhTb; Rabanus Tc

³⁹ corr. fr. -pis Mg

⁴⁰ corr. to Idess- Tc

⁴¹ resp- BePfTc; exp- CaGcMgQaTb; rex plenduit Oa

⁴² Mops venustum BeMg; inops vetustum Bd; inops venustum (venestum PaPkPrVm)

CaCeDaGcMqPaPfPkPqPrPwQaTbVm; in obs venestum Ph; in nops venustum Ra; om. OaTcVo

⁴³ in eccl. in mg. Ra²

⁴⁴ in eccl. anat. *CaMgPfTb; excommunicavit Tc. Dicis licere mihi etiam – anath. in mg. Ce²

⁴⁵ New canon in Vo

⁴⁶ et *CaGcOaPfTbVo; etiam BeMgTc

⁴⁷ hibi Vo

⁴⁸ Rome BePfQaTbTc; R. Gc²OaVo; om. CaGcMg

⁴⁹ New canon in Vo

⁵⁰ Etiam Or. *CaMgPfPhTc; Or. etiam Tb

non⁵¹ in isto fecit et vestra sanctitas et Vigilius religiosissimus papa antiquioris Rome. Item.⁵² Sancta sinodus dixit⁵³, Sufficiunt quidem⁵⁴ que dicta⁵⁵ et prolata sunt ecclesiasticam traditionem demonstrare, quod oportet hereticos et⁵⁶ post mortem anathematizari⁵⁷.

ID 14.62b] C 24 q 2 c 6c

⁵¹ non CaGc(vel nunc in mg.)PfTbTc; nunc MgPf²; om. Be

⁵² Item om. Vo, which begins a new canon here

⁵³ et vestra sanctitas – dixit ss Fb

⁵⁴ quidem *CaMgPfTc; om. PhTb

⁵⁵ dicta *BeCeOaPaPfTbTcVo; predicta GcMgQa

⁵⁶ et *BeMgPfTbVo; etiam CaGcTcWc

⁵⁷ anathematizari *CaMgTbTc; anathemazari Pf

117

Actio IV¹

Sancta sinodus dixit, Augustini² religiose memorie, qui inter³ episcopos Africanos⁴ splenduit, diverse epistole recitate sunt significantes quod oportet hereticos et⁵ post mortem anathematizari.⁶ Talem autem ecclesiasticam traditionem et alii Africani⁷ reverentissimi⁸ episcopi servaverunt, sed et⁹ sancta Romana¹⁰ ecclesia quosdam episcopos et post mortem anathematizavit, licet pro fide in vita sua non essent accusati, et utrumque apud nos habita gesta significant.

ID 14.63] C 24 q 2 c 6d

¹ Actio IV *BeCaDaEaMgMqOaPfTbVo (MgMq in mg with no break); Actio III Bd; Item La; Actio VIII Pc(mg.)Tc; for Gc see below; om. CePaWc. De eodem add. Pa

² Actio IV add. Gc

³ ceteros add. Tb, om. *BdCaMgPfPhPkTc

⁴ Africanos *MgOaPfTbTc; Africa vos Ca

⁵ et *BeCaPfTbVo; etiam MgTc

⁶ Sancta sinodus – anathemat. om. Vc, add. ss Vc²

⁷ -ican Ca

⁸ reverentissimi *CaMgPfTb; religiosi Tc

⁹ et MgPfTbTcVo(ss); etiam Ca

¹⁰ san. Rom. *CaTc; Rom. san. BeGcMgMqOaPfPhRaVo; Rom. Tb

118¹

²Leo³ Rustico Narbonensi episcopo⁴

De communione privatis et ita⁵ defunctis⁶ horum causa Dei iudicio observanda⁷ est, in cuius manu fuit ut talium obitus non usque ad communionis remedium differretur. Nos autem quibus viventibus non communicavimus⁸, mortuis communicare non possumus⁹.

ID 14.60] C 24 q 2 c 1

¹ supplied with tie mark Lm²

² viii. Quod sit communicandum non ex nomine excommunicatis (*corr. fr. communicantis*) in mg. Bd; De communione privatis et ita defunctis quorum causa Dei iudicio reservanda est (*om. Be*) *add. in mg.* BeCaDaLn²; Quod sit communicandum ex nomine excommunicatis Ea

³ papa *add.* PtTc, *om.* *CaGcMgPfTbVo

⁴ episc. *CaMgPfTbVo; *om.* Tc. cp. vi *add.* Da (*not* Sb). viii *add. in mg.* Be²

⁵ ss Tc

⁶ De communione – defunctis *treated as rubric* Pa

⁷ obs. MgPfTbTc; res- Ca

⁸ -avimus *BeCaMqRaTb; -amus GcMgOaPfTbVo

⁹ poss. non comm. *before corr.* Tb

119

Gregorius¹ papa Fausto² magistro militie³

Mortuos suscitasse legimus Christum⁴, in errore mortuos⁵ absolvisse non legimus. Et qui hoc certam⁶ faciendi solus⁷ habuit potestatem, beato Petro apostolo⁸ principaliter mandat, Quecumque ligaveris super terram, erunt ligata et in celo, et quecumque solveris super terram erunt soluta et in celo. Super terram inquit, nam in alligacione defunctum nusquam dixit absolvendum.

ID 14.61] C 24 q 2 c 2b – the earlier form of the canon before enlargement

¹ Gregorius CaMgOaPfPkQaTb; Leo Tc

² Fausto CeGcMqPfPrQaTb; Faustino BeCaFbTcTd²; Fausto EaOaVo; Fausti Mg; Faustio Td

³ malicie Mq; militum Pc (*where whole insc. is in mg.*). Pa has neither insc. nor rubr.

⁴ etiam *add.* Mg, *om.* *CaPfQaTbTc

⁵ mortuos *BeCeGcMgMqOaRa²TbTc; *om.* Ca(*lacuna follows*)DaPaPfRaSbTdVo

⁶ certam *BeCeGcOaPaPhPrTb; tamen CaDaMgMqPfQaSbTdVo; certamen Pk; tum (vel certam *in mg* Ra²) Ra; *om.* Tc

⁷ solus *CaMgPfTb; certam Tc

⁸ apostolo *CaMgTb²Tc; *om.* Pf

120

Ex concilio Epaonensi¹, cap. xi²

Si aliquis³ excommunicatus⁴ fuerit mortuus, qui iam sit confessus, et testimonium habet bonum, et non poterat venire ad sacerdotem, sed preoccupavit eum mors in domo aut⁵ in via, faciant pro eo parentes eius oblationem ad altare, et dent redemptionem⁶ pro captivis.

ID 14.114b] + C 26 q 6 c 11 var.

¹ Epaon- *EaDaGcLcMqPfPrQaRaTbVo; Apagnensi ? Be; Pandensi CaFb; Paudensi Mg; Epagn-PcTc; Opanonensi Pt; Parisiensi Vp

² De eodem *add.* Pa

³ aliquis BeCaCePfTbTcVo; quis FbGcMgMqPrQaWc

⁴ comm- Ce

⁵ aut *CaMgPfPhTc; vel Tb

⁶ dent red. *CaMgPfTb; red. dent Tc

121

¹Ex eodem concilio², cap. x³

Si episcopus ante dampnati absolutionem obitu rapiatur, correptum⁴ aut penitentem successorem licebit absolvere.

ID 14.114a] C 11 q 3 c 40

¹ Quod successor (episcopus *add.* Ce) possit absolvere quos predecessor episcopus excommunicavit (-erit Be) *add. in mg.* BeCaCeDaLn², Quid fiat si episcopus obitu rapiatur ante absolutionem dampnati *add.* Pa

² Ex eod. conc. BeCaGcMgTbTcVo; Ex concilio Epaonensi Oa; Item Pf

³ xi Vo

⁴ correptum *BeCaCeDaEaFbGcOaPaPfQaTcTdVo; correctum MgMqPcPhTb

122

¹Ex concilio Magontiensis², cap. v³

Quesitum est ab⁴ aliquibus fratribus de his qui in patibulis suspenduntur pro suis sceleribus post confessionem Deo peractam, utrum cadavera illorum⁵ ad ecclesias deferenda sint, et oblationes pro eis offerende et misse celebrande an non? Quibus respondemus, Si omnibus de peccatis suis puram confessionem agentibus et

¹ Utrum cadavera eorum qui suspenduntur ad ecclesiam deferri debeant, et si sit pro eis offerendum *add. in mg.* BeCaDaLn², Quod sit communicandum non ex nomine excommunicatis *in marg.* Lj²Tc² (*cf c 123*), De suspensis in patibulis utrum debeant ad ecclesias defferri vel pro eis orari *add.* Pa, De suspensis *add. in mg.* Tc²

² Mag- *CaPfQaTb; Mog- Mg

³ Ex - v *CaCbMgPcPfTbVo; Ex - Mag. Qa; *om. with no break* Tc

⁴ *corr. fr.* pro Ra²

⁵ illorum *BeCa²GcMgOaPfRa²Tb; eorum CaRaTcVo

digne penitentibus communio in fine⁶ secundum canonicum⁷ iussum danda est⁸, cur canones interdunt⁹ eis qui pro¹⁰ peccatis suis¹¹ penam extremam persolvunt, et confitentur vel¹² confiteri desiderant. Scriptum est enim, Non iudicat Deus bis in idipsum.

ID 14.124] +C 13 q 2 c 30

⁶ comm. in fine *in mg.* Ra²

⁷ -onicum *BeCaGcMgOaPfPhVo; -onum TbTc

⁸ sec. can. – est *mostly in mg.* Sb

⁹ -unt *CaMgPfTb; -ant Tc

¹⁰ ss Ph

¹¹ suis *CaMgPfTb; *om.* Tc

¹² vel *CaMgPfTb; et Tc

123

¹Urbanus² Guilmundo³ episcopo

Sane quod⁴ super Ricardo Borelli filio vestra fraternitas⁵ egisse⁶ innotuit pro zelo Dei et animarum caritate laudamus. Sed non adeo timendum⁷, non adeo vobis est ab eius eleemosinis abstinendum. Inter ceteros quippe nostre fidei patres beatus Leo doctor egregius quibus, inquit, vivis non communicavimus nec mortuis communicare debemus. Constat ergo quoniam quibus vivis, ut ex opposito loquamur, communicavimus⁸, mortuis quoque communicare⁹ possumus. Nos plane inter duo oppugnantia positi, impiis quidem¹⁰ et schismaticis¹¹ communicare nullo modo possumus, istis autem, licet peccatoribus¹² et predonibus dispensative¹³ pro tempore communicamus¹⁴, quia et hactenus ecclesiam¹⁵ sustentaverunt, et se fideliores in posterum pollicentur. Alioquin oportet de his mundi partibus exire, sub qua etiam

¹ Ut quibus vivis communicavimus (-amus Be) communicemus et mortuis et e contrario *add. in mg.* BeCa, Ut quibus – et mortuis *in mg.* Ln², Quod sit communicandum non ex nomine excommunicatis *add.* Pa, Quid sit communicandum non ex nomine excommunicandis *add. in mg.* Tc²

² papa II *add.* Vo

³ Guilm- BeOaPfPh; Gilm- CaFb; Guim- CePaPtVo; Guitm- EaQa; Wilm- GcMgMqPr; Guilim- Ra; ? Tb; Wolm- Tc; Vilielmo Vp; Willimundo Wc

⁴ *corr. fr.* quo Ra

⁵ vestra frat. *CaMgPfTb; frat. vestra Tc

⁶ egisse *MgPfTbTc; *om.* Ca

⁷ est *add.* Pf, *om.* *CaMgTbTc

⁸ -avimus *CaOaPhRaTc; -amus BeGcMgPfTbVo

⁹ non *add.* PcTc, *om.* *CaFbMgPfTb

¹⁰ quidem *BeGcPfTbVo; quippe CaMgRa; quod Oa; *om.* Tc

¹¹ communicare possumus – schismaticis ss Fb

¹² peccatoribus *CaMgTbTc; peccantibus Pf

¹³ dispative Tc

¹⁴ -camus *MgPfTbTc; -cavimus Ca

¹⁵ et hact. eccl. *CaMgPfTb; eccl. et hact. Tc

sponsione nos eis nuper in beati Petri natalitiis¹⁶ absolutionem indulsimus.¹⁷ Quia ergo predictus vir neque nominative excommunicatus, neque communicans¹⁸ cum excommunicatis ex nomine exiit¹⁹, sed in Domini sui fide atque servitio, licet nobis eius²⁰ dispensative, id est quandiu eos nos²¹ patimur, eleemosinis communicare, et defuncti animam Christiane religionis moribus adiuvere²².

ID 14.68] C 24 q 2 c 3

¹⁶ -itiis *CaMgPfTb; -itio Tc

¹⁷ Vo mg has a large drawing of a lion, with the note: Raimundus me fecit, anima sua fruatur boni

¹⁸ corr. fr. excomm- Ra²

¹⁹ vel obiit add. ss Da

²⁰ nobis eius *BeCaTbTd; vobis est Ce; vobis eius GcMgPaPfRaVo; vobis eis OaPa²; eius vobis Tc

²¹ nos CaMgPfPhTc; non Tb

²² adiuvere *CaEaGcMgPfTb; adiunare RaTc; vel adiuvere (?) in mg. Ra²

124

¹Ex concilio Parisiensi tempore Ludovici²

De³ illicita excommunicatione, lex Iustiniani⁴ catholici imperatoris, quam probat et servat⁵ ecclesia catholica, constitutione⁶ cxviii⁷, capitulo cccli, decrevit ut nemo episcopus⁸, nemo presbiter excommunicet aliquem⁹ antequam causa probetur, propter quam¹⁰ ecclesiastici canones hoc fieri iubent. Si quis autem adversus ea aliquem excommunicaverit, ille quidem qui excommunicatus est maioris sacerdotis auctoritate ad gratiam sancte communionis redeat. Is¹¹ autem qui non legitime¹² excommunicavit¹³ in tantum absteineat¹⁴ a sacra communione tempus¹⁵ quantum maiori sacerdoti visum fuerit, ut¹⁶ quod iniuste fecit ipse¹⁷ iuste patiatur. Et hinc

¹ (iiii. add. Bd) Item de illicita excommunicatione in mg. BdLj², Quod iniuste excommunicatus maioris sacerdotis auctoritate possit absolvi add. in mg. BeCaDaLn², De illicita excommunicatione add. Pa, Quod sit communicandum non ex ratione excommunicatis add. Ph

² temp. Lud.] cap. v Vp

³ Ne Wc

⁴ -iniani *CaMgTbTc; -iani Pf

⁵ prob. et serv. *CaMgPfPhTc; serv. et prob. Tb

⁶ const- *GcMgPfRaTbTc; inst- CaRa²

⁷ cxviii *BeCaMqOa²PfPrTbVo; centesimo quadragesimo viii to Gc; cxxviii MgQa; cxviii Oa; cxxxiii Tc

⁸ et add. GcMg, om. *CaPfTbTc

⁹ -quem *BeGcOaPfTbTcVo; -quam CaMg

¹⁰ propter quam *CaMgTbTc; corr. fr. qua to quia Pf

¹¹ Is *MgPfTbTc; His Ca

¹² non. leg. *MgPfTbTc; leg. non Ca

¹³ -avit *BeGcMgOaTbVo; -averit CaPfTc

¹⁴ absteineat *CaMgPfTb; om. Tc

¹⁵ tempus BeCaGcOaPfRaTbVo; temporis MgTc; vel episcopus in mg. Ra²

¹⁶ ut *CaMgPfTb; et Tc

¹⁷ ipse *CaMgPfTc; om. Tc

sanctus Gregorius ad Iohannem episcopum iniuste excommunicantem inter cetera scripsit dicens, Cassatis prius atque¹⁸ ad nihilum redactis predictae sententiae tue decretis, ex beati Petri¹⁹ apostolorum principis auctoritate decrevimus xxx dierum spatio sacra te²⁰ communione privatum, ab omnipotenti²¹ Deo tanti²² excessus veniam cum summa penitentia ac lacrimis exorare. Quod si hanc sententiam nostram te cognoverimus implere remissius²³, non iam tantum iniustitiam, sed et²⁴ contumaciam fraternitatis tue cognoscas, iuvante Domino, severius puniendam, quia nemo prepropere vel prepostere, scilicet non²⁵ commonitus²⁶ neque conventus²⁷ est iudicandus. De conventionem²⁸ huiusmodi²⁹ patris³⁰ manifestorum criminum³¹ lex dicit, ³²Quicumque tribus auctoritatibus iudicis conventus vel tribus edictis³³ fuerit ad iudicem provocatus, aut uno pro omnibus peremptorio, id est quod causam exstinguit, fuerit vocatus³⁴, et presentiam suam apud³⁵ eum iudicem a quo ei denuntiatur est³⁶ exhibere³⁷ noluerit, adversus eum quasi in contumacem iudicari potest, quin immo nec³⁸ retractari per appellationem negotia possunt, quotiens in contumacem fuerit iudicatum. Et hanc sententiam de tribus auctoritatibus conventis³⁹ ex⁴⁰ evangelica veritate Celestinus ad Nestorium scribens, et Ephesina synodus de eodem decernens⁴¹, et beatus Gregorius ad Iohannem scribens comprobant⁴². De peremptorio autem scripto Africanum concilium monstrat de Cresconio ut si conventus resipiscere⁴³

¹⁸ atque pr. *subs. corr.* Tb

¹⁹ Petri *MgPfTbTc; om. Ca

²⁰ te *here* BePfTbVo; om. CaGcMgOa; *before* lxxx Tc

²¹ -enti CaMgPfTb; -ente Tc

²² tanti *CaMgPfTb; om. Tc

²³ impl. rem. *CaMgPfTb; non impl. Tc

²⁴ et *CaMgPfTb; om. Tc

²⁵ non *CaMgPfTb; neque Tc

²⁶ *corr. fr.* communicatus Pc; confessus *add. ss.* Ra

²⁷ conventus *BeCeOaPaPhPkPqPrTb; convictus BdCaDaGcMgMqPcPfPwRaSbTcTdVo

²⁸ autem *add.* Mg, om. *CaPfTbTc

²⁹ huiusm- *CaMgPfTb; huiuscem- Tc

³⁰ scilicet *add.* Mg, om. *CaGcPfTbTc

³¹ -inum *CaMgPfTc; -en Tb

³² De tribus auctoritatibus *add. in mg.* Tc²

³³ edictis *CaMgTbTc; dictis Pf

³⁴ voc- CaMgPfTb; provoc- Tc

³⁵ apud *CaMgTbTc; ante Pf

³⁶ est *CaMgTbTc; om. Pf

³⁷ -ere *CaGcPfTbTc; -eri Mg

³⁸ immo nec *MgPfTbTc; nimmo non Ca

³⁹ -tis *CaMgPfTb; -tus Tc

⁴⁰ ex *MgPfTbTc; om. Ca

⁴¹ dec- *GcMgTb; disc- BeCaPfTc

⁴² -bant *GcMgPfRa²TbTc; -bavit CaRa

⁴³ resipiscere CaMgPfTb; respicere Tc

detrectaverit⁴⁴, suo contemptu⁴⁵ et contumacia⁴⁶ faciente, auctoritate iudiciaria⁴⁷ protinus excludatur. Et item, beatus Gregorius de sententia in contumacem scribens ad Maximum presumptorem Salonitanum episcopum dicit, Hortamur ut ad nos venire omni postposita excusatione festines, quatenus servata iustitia, hec de quibus accusaris et cognoscere⁴⁸ et finire secundum canonica instituta, Christo revelante, possimus. Ita autem fac ut ad veniendum amplius iam moras non⁴⁹ ingeras, nec⁵⁰ ipsa te⁵¹ magis absentia obnoxium⁵² his que⁵³ dicuntur assignet, et nos in te hec res non solum propter dicta crimina, que purgare subterfugis, sed etiam propter inobedientie culpam durius scilicet ut in contumacem cogat ex concilio ferre iudicium.

ID 14.21] C 24 q 3 c 6

⁴⁴ detre- *CaPfTbTc; detra- GcMg

⁴⁵ contemptu *BeCaPfTcVo; cont. sua GcMg; contentu Tb

⁴⁶ et contumacia *CaMgTbTc; contumaciam Pf

⁴⁷ iudiciaria *MgPfTbTc; fiducioria Ca

⁴⁸ cogn- *CaMgPfTb; recogn- Tc

⁴⁹ non *BeCaGcMgOaVo; nec PfTb; ne Tc

⁵⁰ nec BeCaCeGcOaPfPhTbTdVo; ne *MgPaTc

⁵¹ iam add. phTb, om. *CaMgPfTc

⁵² abs. obn. *CaMgPfPhTc; obn. abs. Tb

⁵³ que *MgPfTbTc; quo Ca

125

¹Decretum Gregorii² VII³

Quoniam multos, peccatis nostris⁴ exigentibus, pro causa excommunicationis perire quotidie cernimus, partim ignorantia, partim nimia simplicitate, partim timore, partim etiam necessitate, devicti misericordia, anathematis sententiam ad tempus prout possumus temperamus. Apostolica itaque auctoritate⁵ ab anathematis vinculo hos subtrahimus, videlicet uxores, liberos, filios, servos, ancillas, seu mancipia⁶, nec non rusticos et servientes⁷, et omnes alios qui non adeo curiales sunt ut eorum consilio scelera perpetrentur, et eos qui ignoranter excommunicatis communicant, sive illos qui communicant cum eis qui⁸ excommunicatis communicant⁹. Quicumque

¹ Quod innocentes pro crimine alieno non debent excommunicari add. in mg. BeCaCeDa, Non facile excommunicandum add. in text Ea, in mg. Gc, Innocentes – excommunicari add. in mg. Ln²; De eodem add. Pa, Qui communicantes cum excommunicatis non sint excommunicati add. in mg. Tc²

² pape add. Tb, om. *BeCaCbMgPfPhTc

³ ix add. in mg. Be²

⁴ nostris *CaMgPfTb; meis Mq; om. Tc

⁵ prout possumus add. Tc, om. *CaCbMgPfTb

⁶ lacuna in mid-word Pf

⁷ seu mancipia add. Tc, om. *CaMgPfTb

⁸ cum add. BdBeCaSb, om. *MgPfTbVo

autem aut arator aut peregrinus sive viator in terram excommunicatorum devenerit, ubi non possit emere vel non habeat unde emat, ab excommunicatis accipiendi licentiam damus. Et si quis excommunicatis¹⁰ non pro sustentatione superbie, sed humanitatis causa dare voluerit, non prohibemus.

ID 14.43] C 11 q 3 c 103

⁹ sive illos - communicant

*BdBcCaCbDbEaFbGcLcLgMgOaObOcOdOeOfPa²PcPfPhPqPwPtQaRaSbTbVmVoWcBrant; sive illos – qui excommunicati sunt Mg; om PaPkTcMigne

¹⁰ -atis *CaDbMgPfTb; -atus Tc

126

Epistola¹ Augustini ad Auxilium² episcopum³

Si habes⁴ de hac re sententiam certis rationibus⁵ vel scripturarum testimoniis exploratam⁶, nos docere digneris quomodo recte anathematizetur⁷ pro patris peccato⁸ filius, aut pro mariti uxor, aut pro domini servus, aut⁹ quisquam in domo etiam nondum natus, si eo tempore quo universa domus est anathemate¹⁰ obligata nascatur, ne eis¹¹ possit per lavacrum regenerationis in mortis¹² periculo subveniri. Hec enim corporalis est¹³ pena qua legimus quosdam contemptores Dei cum suis omnibus qui eiusdem impietatis participes fuerunt¹⁴ pariter interfectos. Tunc quippe ad terrorem viventium mortalia corpora¹⁵ perimebantur quandoque etiam moritura. Spiritualis¹⁶ autem pena qua fit quod scriptum est, Que ligaveris super terram erunt ligata et in celo, animas obligat de quibus dictum¹⁷ est, Anima patris mea est¹⁸, et anima filii mea

¹ Epistola BeCaGcPfQaTbTc; Excepta Mg: Ex ep. Vo

² Aux- *CaMgPfTb; Autilium Ce; Altillium Pa; Aus- Tc

³ Ep. – episc.] Sardicense concilium cp. xviii Da (not Sb), cf c 127

⁴ -es *BeMgPfTbVo; -ens Ca; -eas Tc

De eodem add. Pa

⁵ certis rationibus *BeCaGcMgOaTcVo; certis rationis Pf; rationibus certis PhTb

⁶ approbatam (vel exploratam in mg.) Ra

⁷ si add. Tc, om. *CaMgPfTb

⁸ pat. pec. *CaMgPfTb; pec. pat. Tc

⁹ si add. Tb, om. *CaMgPfPhTc

¹⁰ est an. *CaMgPfTb; an. est Tc

¹¹ eis CaMgPfTb; eius Tc

¹² in mortis *BeGcMgTbTcVo; om. CaPf

¹³ enim cor. est *CaMgPfTb; est enim cor. Tc

¹⁴ -unt *BeGcMgPfTb; -int CaTc

¹⁵ mort. cor. *CaMgPfPhTc; cor. mort. Tb

¹⁶ -lis *CaPf(after obscure corr.)Tb; -l' Mg; -li Tc

¹⁷ dictum *CaMgPfTb; scriptum Tc

¹⁸ mea est *CaMgPfPhTc; est mea Tb

est, anima que peccaverit ipsa morietur. Audistis fortassis¹⁹ aliquos magni nominis sacerdotes cum domo sua quempiam anathematizasse peccantium²⁰. Ego autem si quis ex²¹ me quesierit utrum recte fiat, quid ei²² respondeam non invenio. Nunquam hoc facere ausus sum de quorundam facinoribus unanimiter adversus ecclesiam perpetratis, nisi gravissime commoverer. Item. Quomodo possumus vel Deo vel hominibus iustam reddere rationem, si animas innocentes²³ pro scelere alieno quod non trahunt, sicut ex Adam in quo omnes peccaverunt originale peccatum spirituali supplicio puniamus²⁴? Etenim Classiciani²⁵ filius, etsi traxit ex patre noxam primi hominis, sacro²⁶ fonte baptismatis expiandam, tamen quicquid postea qui eum genuit peccati pater²⁷ eius admisit, ubi particeps iste²⁸ non fuit, ad eum non²⁹ pertinere quis ambigat? Quid dicam de coniuge, quid dicam de tot animabus in³⁰ universa familia?³¹

ID 14.44] C 24 q 3 c 1a

¹⁹ fortassis BeCaMgPfOaTbVo; fortasse Tc; forsitan Pk

²⁰ forte autem si fuissent interrogati, reperirentur idonei inde reddere rationem *add. Brant with Gratian, om.*

*AaAbBdBcCaCbDbEcEgFcGcKaLbLgMgOaObOcOdOeOfPfPhPkPtPwQaRaSdSgTbTcVmVoWa WbWc

²¹ ex *GcMgOaPfTb; a CaRaTc

²² ei *CaOaPfRaTbVo; ei recte GcMgQa?Ra²; eam Tc

²³ an. inn. *CaMgPfTb; inn. an. Tc

²⁴ -mur, *with* vel mus *in mg.* Ra

²⁵ Classiciani *BeCaOaPfTbVo; Classicani Gc; Classiani Mg; Cassiani Tc

²⁶ sacro *CaPfTbTc; sacri Mg

²⁷ pec. pat. *MgPfPhTcVo; pat. Ca; pat. pec. Tb

²⁸ part. iste *CaMgPfPhTc; iste part. Tb

²⁹ ad eum non *GcMgOaPfPhPk²Tb²TcVo; non ad eum BeCaPc; ad eum PkTb

³⁰ in *BeMgOaPfTbVo; vel CaGcTc; Ra *obsc. corr.*

³¹ quid dicam de – fam. *in mg.* Pa

127

¹*Sardicense concilium*², *cap. xvi*³

Si quis episcopus forte iracundus, quod esse non debet, cito et⁴ aspere commovetur adversus presbiterum sive diaconum, et exterminare eum de⁵ ecclesia voluerit, videndum est ne innocens dampnetur aut perdat communionem. Et ideo

¹ Ut si episcopus indiscrete excommunicaverit a finitimis redarguatur episcopis *add. in mg.* Be, Quod (Si Da) episcopus indiscrete excommunicaverit, a finitimis redarguatur (episcopis *add. Da*) *add. in mg.* DaLn² (*for Ca see c 128*), De eodem *add.* Pa, Iuste excommunicatus ante discussionem non recipiatur *add. in mg.* Tc

² Sardicense concilium *BeCaDaEaGcMgMq; Sardicense concilio LcOaPh; Ex Sardicensi concilio PfVo; Sardicensi conc. Tb; Ex Sardinensi conc. Tc

³ ii Fb; xvii Da (*cf c 126*); xviii Sb; x *add. in mg.* Be²

⁴ quod esse - et *in mg.* Mg

⁵ de *CaMgPfTb; ab Tc

habeat potestatem is⁶ qui abiectus est ut episcopos finitimos interpellat⁷, et causa eius audiatur ac⁸ diligentius tractetur, quia⁹ non oportet ei negari audientiam roganti. Et ille episcopus qui iuste aut iniuste eum abiecit¹⁰ patienter accipiat ut negotium discutiatur, ut vel¹¹ probetur sententia eius a plurimis vel emendetur. Tamen priusquam¹² omnia diligenter et fideliter examinentur; eum qui fuerit a communione separatus nullus debet presumere ut communioni societ¹³.

ID 14.15] C 11 q 3 c 4

⁶ is *MgPfTbTc; his Ca

⁷ corr. fr. -at Ca

⁸ ac *CaMgPfTb; et Tc

⁹ quia *MgPfTbTc; quoniam Ca

¹⁰ abiecit *BeGcMgRaTbVo; abiecit CaPfTc; obiecit Oa

¹¹ vel *BeGcMgOaRa²TbTcVo; om. CaOa²PfRa

¹² illa add. Tb, om. *CaMgPfPhTc

¹³ societ *GcMgPfTbTc; restituatur (vel societ add. ss) Ca

128

¹Ex² Agathensi concilio, cap. ii

Episcopi si³ sacerdotali moderamine postposito, innocentes ac⁴ minimis causis culpabiles excommunicare presumpserint, aut⁵ ad gratiam festinantes recipere fortasse noluerint, a vicinis episcopis cuiuslibet provincie litteris moneantur, et si parcere noluerint communio illis usque ad tempus sinodi a reliquis episcopis denegetur.

ID 14.16] C 11 q 3 c 8a

¹ De eodem add. in mg. Be, iin text Pa, Si episcopus indiscrete excommunicaverit a finitimis redarguatur episcopis add. in mg. Ca, Non temere excommunicare add. in mg. Tc²

² Ex Agat. conc. PfTcVo; Agatense concilium BeCaDaEaGcMgMqSbTb; Agatense concilio OaPh

³ Ep. si CeMgPfPhTbTc; Ep. qui Mq; Si ep. Oa; Ep. PaPk

⁴ ac *MgPfTbTc; aut Ca

⁵ aut *BeCaEaGcMgOaPfPh; om. Tb; ut Tc; an Vo

129

Gregorius¹ Magno episcopo Mediolani²

Comperimus quod Laurentius quondam frater et coepiscopus noster³, nullis te culpis exstantibus, communione privaverit. Ideoque huius precepti nostri auctoritate

¹ Gregorius *CaMgOaPhPkSbTcVo; ? Tb; om. DaPf

² Mediolani BeCaPcPfPkTbVo; Mediol' Mg; Medensi Tc

De eodem add. Pa

³ noster *CaMgPfPhTc; om. Tb

munitus, officium tuum securus perage, et communionem sine aliqua sume formidine⁴.

ID 14.17] C 24 q 3 c 2

⁴ sume form. *MgPfTbTc; form. sume Ca

130

Gregorius Maximiano¹ Siracusano² episcopo³

Frequenter me admonuisse vos recolo, ut in proferenda⁴ sententia esse precipites nullatenus deberetis⁵. Et nunc ecce cognovi quia reverendissimum virum abbatem Eusebium, commota⁶ furore vestra fraternitas⁷ excommunicavit, quod ego valde miratus sum.

ID 14.18]

¹ -ianus Vo

² Siracusano *BeCaGcMgOaPcPfVo; om. PaPkTc

³ om. Vo. De eodem add. Pa

⁴ in prof- *CaMgPfTb; pro inf- Tc

⁵ nul. deb. *BeMgOaPfPhTcVo; nul. haberetis Ca; deb. nul. Tb

⁶ -ota *CaMgPfPhTc; -oto Tb

⁷ fur. vestra frat. *CaEaPf?PhRaVo; fur. frat. vestra BeGcMgTc; vestra fur. frat. Oa; fur. nostra frat. Tb

131

¹Epistola Augustini ad Auxilium² episcopum³

Precor ut ignoscas precanti veniam⁴ excommunicato⁵, si agnoveris⁶ culpam. Si autem nihil eum peccasse prudenter advertis⁷, fac quod sanctum virum facere oportet, ut si tibi⁸ contigit⁹ tanquam homini quod utique homo dicit in psalmo, Turbatus est pre ira oculus meus, exclames ad Deum, Miserere mei, Domine¹⁰, quoniam infirmus sum, ut porrigat tibi dexteram suam, et comprimat iracundiam

¹ Hereticus excommunicare non debet add. in mg. Tc²

² Aux. *CaMgPfTb?; Aus- Tc

³ De eodem add. Pa

⁴ prec. ven. *CaMgPfTb; precanti (corr. fr. peccati) ven. Pc; ven. prec. Tc

⁵ corr. fr. -atos Ca

⁶ -eris CaMgPfTb; -erit Tc

⁷ adv- *MgPfTc; av- CaPhTb

⁸ tibi CaMgPfPrTbTcTd; om. Ph

⁹ -igit *BeCaGcMgOaPh; -igerit PfVo; -ingit TbTc

¹⁰ Domine *CaMgPfPhTc; Deus Tb

tuam, et tranquillet mentem tuam ad videndam¹¹ faciendamque iustitiam. Aufer gesta ecclesiastica que perturbatio quam consideratio forsitan fecisti.

ID 14.19]

¹¹ vid- *MgMqTcVo; evid- BeCaGcPfPhPrRaTb; emendandam Oa

132

Rabanus de pressuris¹ ecclesiasticis, libro I²

Non in perpetuum dampnamur cum iuste iudicamur, dicente psalmista, Nec dampnabit illum³ cum iudicabitur illi. Multi denique sacerdotum culpam zelo Dei se persequi profitentur⁴, sed, dum indiscrete hoc agunt, sacrilegii facinus incurrunt; et dum precipites quasi ad emendandum ruunt⁵, ipsi quoque multo magis⁶ deterius cadunt.

ID 14.20] C 24 q 3 c 5

¹ de press. *CaMgPcPfTbTcVo; episcopus viris CePaPk

² lib. I *CaMgPfPkTb; om. Tc

De eodem add. Pa

³ illum *CaMgOaPfPhVo; eum TbTc

⁴ prof- *BeGcOaPfTbTcVo; conf- CaMg

⁵ et dum precipites - ruunt *DaMgPfTbTc; om. Ca

⁶ in add. Tc, om. *CaMgPfTb

133

¹Alexander² II Willelmo³ marchioni⁴

Audivimus quod Henricus Ravennas dictus archiepiscopus nusus⁵ te sit excommunicare, quod⁶ quia excommunicatus te excommunicare⁷ non potuit, apostolica auctoritate⁸ te tuosque absolventes mandamus exinde non curare.

ID 14.57] C 24 q 1 c 4

¹ Excommunicatus excommunicare non potest add. in mg. Tc²

² Alexandrinus Fb

³ Willel- BeMqPfTbVo; Will'o Ca; Willermo EaQa; Guillemo GcPhRa; Willihelmo Mg; Gillermo Oa; W. Pt; Wiel- Tc; Guilielmo Vp; Guilgelino Wc

De eodem add. Pa

⁴ -ionis Vo

⁵ nusus *BeDaGcMgMqPaPfPrTbTcVo; iussus CaTd; missus EaPt(vel nusus ss Ea); iuste Fb (*omitting* te); nuus Oa

⁶ quod *MgPfTb; qui Mq; que Pc; nec potuit Tc

⁷ quod quia excomm. - excomm. *DaMgPcPfPrRaTb(Tc)Vo; om. CaOa

⁸ ap. auct. *CaPfTbTc; auct. ap. GcMg

134

¹*Nicholaus papa Michaeli augusto*²

Ait³ Celestinus papa orientalibus episcopis scribens⁴, Si quis ab episcopo Nestorio aut⁵ ab aliis qui eum sequuntur ex quo talia predicare ceperunt⁶ vel excommunicatus vel exutus est seu antistitis seu clerici dignitate, hunc⁷ in nostra⁸ communione et durasse et durare manifestum est⁹, nec iudicamus eum esse remotum quia non poterat quemquam eius remove sententia, qui se¹⁰ iam prebuerat ipse¹¹ removendum.

ID 14.58] C 24 q 1 c 35

¹ Quod ab hereticis excommunicatus (-tis Da) non sit a commuione privandus *add. in mg. CaDaLn*²

² *om. Ea. De eodem add. Pa*

³ Item Fb; Sic Pa; []it Pk

⁴ *in mg. Ea*

⁵ aut *CaMgPfTb; vel Tc

⁶ ex quo - ceperunt *CaCbMgPfQaTb; *om. Tc*

⁷ -ate hunc *MgPfTbTc; -atem hec Ca

⁸ nostra CaGcMgPfPh; ?? Tb; vestra Tc

⁹ est *CaMgTbTc; *om. Pf*

¹⁰ ipsum *add. Tc, om. *CaMgPfTb*

¹¹ ipse *Be²CaGcMgMqOaPfPhRaVo; *om. BeTbTc*

135

*Idem ad clerum Constantinopolitanum*¹

Aperte, inquit, sedis nostre sanxit auctoritas nullum sive episcopum sive clericum seu² professione aliqua Christianum, qui a Nestorio vel eius similibus ex quo talia predicare ceperunt vel³ loco suo vel communione deiectioni sunt, vel eiectum vel⁴ excommunicatum videri. Sed hi omnes in nostra⁵ communione et fuerunt et hucusque perdurant, quia neminem⁶ deicere⁷ vel remove poterat qui predicans talia titubabat.⁸ Intellexisti imperator ex supra memoratis non potuisse ut non dicamus⁹ prelatum suum saltem quemlibet remove qui fuerant¹⁰ olim remoti¹¹, nec¹² deicere¹³ quemquam iam¹⁴ ante prostrati¹⁵.

¹ Constantianum Oa. De eodem *add. PaRa*

² seu *MgPfTbTc; sive Ca

³ Lj fo.96v ends; text recommences on fo. 97r in 6.12 below

⁴ repeated Tc

⁵ nostra *BeDaGcMgPfTbVo; vestra CaTc

⁶ quia neminem *CaMgPfTb; qui Tc

⁷ d're Ca

⁸ Non possunt quemquam remove iam remoti, nec deicere quemquam iam ante prostrati *in mg. Pt*³

⁹ ut non dicamus *CaMgPfTb; *om. Tc*

¹⁰ -ant *CaMgPfTb; -at Tc

¹¹ -oti *CaMgPfTb; -otus Tc

ID 14.59] C 24 q 1 c 36

¹² nec *CaMgPfPhTc; om. Tb

¹³ deicere *MgPfTbTc; dicere Ca

¹⁴ iam *CaMgPfPhTc; om. Tb

¹⁵ -ati *CaMgPfTb; -atus Tc

136

¹Ex decretis Gelasii² pape, cap. ii

Quicumque igitur intra anni spatium civiliter sive³ publice causam suam coram suis⁴ excommunicatoribus non peregerint, ipsi sibi audientie⁵ clausisse⁶ aditum videantur. Quod si obstinato animo sine communione defuncti fuerint, nos illius⁷ causam iuxta beati Leonis predecessoris nostri sententiam divino iudicio reservantes, quibus vivis non communicavimus⁸, mortuis communicare non possumus.

ID 14.111] C 11 q 3 c 37

Explicit liber quintus⁹

¹ Quod (om. Be) qui infra annum coram suo excommunicatore causam suam peragere neglexerit ulterius in ea causa non audiat *add. in mg.* BeCaDaLn², De illis qui non peragunt causam suam infra anni spatium <coram> excommunicatoribus suis *add.* Pa, Ante annum coram excommunicatore causa agatur *add. in mg.* Tc²

² Gaii Vp

³ sive *CaMgPfTb; vel Tc

⁴ *corr. fr.* suas Tc

⁵ sue *add.* Tc, om. *CaMgPfTb

⁶ auditum vel *add.* Pf, om. *CaMgTbTc

⁷ illius CaGcPaPfPrRaTbTdVo; illorum BeMgTc

⁸ -avimus *CaMgPfTb; -amus Tc

⁹ Expl. lib. quintus

AdBdBcCaDaDbEaFbHaLgMhMkMmMoMqObOcOdOeOfPcPdPfPhPqPwQeSbSeSgSlTbTcTdVmVoVp; Explicit quinta pars et liber decimus Pa; Explicit pars quinta Pt (*adding fourteen canons*)Ra; om. BeCeGcMfMgMjPkPrWc. Bb ends. Require retro in mg. Lf